اسلامي نظام

شيخ تقي‌الدين النبهاني رح

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

د حزب التحریر له خپرونو څخه

لومړی عربي چاپ
۱۳۷۲هـ.ق- ۱۹۵۳م

شپږم عربي چاپ
۱۴۲۲هـ.ق – ۲۰۰۱م

پنځم پښتو چاپ
۱۴۴۱هـ.ق- ۲۰۲۰م

امت کتاب
www.ummatproduction.com
کابل - افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مطالعې وړاندې

ستاسو په لاس کې دغه کتاب، د هغه له اصلي نسخې څخه –چې په عربي ژبه کې کښل شوې– ژباړل شوی دی. هغه څه چې د لیکوال موخه ده، د هغه له اصلي ژبې پرته بشپړ نه شو بیانولی، نو د ژباړل شوي کتاب ستونزو او نیمګړتیاوو ته پام مه کوئ او د لا غوره دقت لپاره یې اصلي نسخې ته مراجعه کولای شئ.

آیتونه د عثماني مصحف له معیار سره سم لیکل شوي او ژباړه یې په مایل لیک د اړوند سورت له ادرس سره او احادیث په عربي ډبل لیک له اړوند ادرس سره لیکل شوي دي. همداراز په ځینو حالتونو کې له ځانګړو نښو څخه ګټه اخیستل شوې ده، لکه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

د ایمان راوړلو طریقه ۱
قضا او قدر ۱٤
په اسلام کې فکري قیادت... ۲۳
د اسلامي دعوت څرنګوالی ٦۰
اسلامي فرهنګ او تمدن.. ٦۷
اسلامي نظام.. ۷۲
شرعي حکم ۷۹
د شرعي حکمونو ډولونه ۸۲
سنت ۸۳
د رسول الله صلی الله علیه وسلم د افعالو پیروي.......................... ۸٤
د شرعي احکامو تبني ۸٦
دستور او قانون ۸۸
د خلافت دولت دستور ۹٤
اخلاق په اسلام کې ۱٥۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ایمان راوړلو طریقه

انسان چې له ژوند، کایناتو، انسان او د دې نړۍ له پیدا کېدو مخکې او وروسته په اړه فکر کوي، د هغه پر اساس نهضت مومي. نو د انسان په دې فکر کې د بنسټیز، اساسي او هر اړخیز بدلون په راوستو سره د نهضت لپاره باید بل نوی فکر ورکړل شي. ځکه یوازې فکر کولای شي چې انسان ته له څیزونو څخه نوي مفاهیم ورکړي او دغه مفاهیم هلته تمرکز ومومي او انسان له همدغه مفاهیمو سره سم په خپل ژوند کې خپله ناسته پاسته (سلوک) برابروي. همدا ده چې یو انسان له خپل دوست سره، چې له هغه څخه د دوستۍ مفاهیم لري، داسې راشه درشه کوي چې له یوه دښمن او بدي لرونکي سړي سره یې نه شي کولای، ځکه له هغه څخه د کینې مفاهیم لري یا هم له یو نا آشنا سره د هغه د سلوک خلاف عمل کوي، ځکه له هغه څخه هېڅ مفهوم نه لري. نو له همدې امله انساني سلوک د انسان په مفاهیمو پورې تړاو لري او دا زموږ په اراده کې شته، چې د انسان سلوک له ټیټ حالت څخه لوړ او مترقي حالت ته واړوو او دا هله کېدای شي چې لومړی د هغه مفاهیمو ته بدلون ورکړو. الله سبحانه وتعالی په دې هکله فرمایي:

﴿...إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنفُسِهِمْ...﴾ (الرعد: ۱۱)

ژباړه: *الله د یو قوم حال تر هغه نه بدلوي، ترڅو چې هغوی په خپلو فکرونو او ځانونو کې بدلون رانه ولي.*

د مفاهیمو د بدلولو لپاره یوازې یوه لار شته، چې دنیوي ژوند په اړه فکر رامنځته شي، ترڅو انسان ته له هغه څخه سم او صحیح مفاهیم ورکړل شي. فکر تر هغه له دنیوي ژوند څخه د پایلو د تر لاسه کولو لپاره نه متمرکز کېږي، ترڅو له انسان، ژوند او کایناتو، تر هغه مخکې او وروسته او له مخکې او وروسته سره یې د تړاو په اړه فکر ونه شي او په دې هکله یو هر اړخیز او شامل فکر ورپیدا نه کړي، چې د دغو کایناتو، انسان او ژوند تر شا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه دي. ځکه دا هغه فکري قاعده ده، چې پر هغه له ژوند څخه لاس ته راغلي ټول افکار درېږي او له دغو څيزونو څخه د هر اړخيز فکر ورکول د انسان د لويې غوټې پرانيستل دي. د دې غوټې په پرانيستو سره پاتې نورې غوټې هم پرانيستل کېږي، ځکه نورې غوټې تر دې جزيي او وړې دي. مګر يوازې دغه حل د سمې بيدارۍ او نهضت لامل نه شي کېداى، ترڅو چې سم نه وي، يعنې د انسان له فطرت سره سم وي، عقل ته قناعت او زړه ته ډاډ ورکړي.

خو بيا هم دغه صحيح حل له کايناتو، انسان او ژوند څخه له مستنير فکر پرته ترسره کېدونکى نه برېښي. ځکه خو د نهضت پر لاره تلونکى بايد دغه غوټه تر هر څه وړاندې د مستنير فکر په واسطه پرانيزي، چې دغه حل عقيده ده او دا هغه فکري قاعده ده چې ټول هغه فرعي افکار ورباندې درېږي چې په ژوند کې سلوک او د هغې نظامونه ورڅخه اخيستل کېږي.

اسلام د دې سترې غوټې د پرانيستو تکل کړى او دغه غوټه يې له فطرت سره په همغږۍ، د عقل په قناعت او د زړه په ډاډ پرانيستې او ستونزه يې هواره کړې ده. د دغه حل له عقلي منلو او پر هغه له اقرار کولو او ژبې خوځولو پرته هېڅوک مسلمانېدلى نه شي. له همدې امله اسلام پر يوه اساس ولاړ دى، چې هغه عقيده ده او هغه دا چې د دې کايناتو، انسان، ژوند او ټولو مخلوقاتو تر شا يو پيدا کوونکى، خالق او د لوى ښښتن سپېڅلى ذات شته، چې دا هر څه يې ټول پيدا کړي. خالق هر څه له نشت څخه رامنځته کړي او دى واجب الوجود دى، غير مخلوق دى. مګر دا چې خالق دى، نو هېڅکله مخلوق کېداى نه شي او حکم کېږي چې واجب الوجود وي، ځکه هر څه د ده پر وجود ولاړ دي او دى پر هېڅ څېز تکيه نه لري.

د څيزونو لپاره د خالق شتون حتمي دى، ځکه کوم څه چې عقل يې درك کولاى شي، هغه انسان، ژوند او کاينات دي. دا څيزونه ټول محدود، عاجز، ناقص او په خپل وجود او شتون کې بل چاته اړ دي. نو انسان محدود دى، ځکه په هر څه کې تر ټاکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندازې پورې وده کوي، له هغه څخه تېرى نه کوي. ژوند څکه محدود دى، چې يوه فردي پديده ده او په حس سره د دغه ليدنه هم د فرد په واسطه سرته رسېږي، چې دا خپله محدوده ده. کاينات څکه محدود دي چې دا د کتلو مجموعه ده او هره کتله بيا خپله محدوده ده او د محدودو شيزونو مجموعه حتما محدوده ده. نو انسان، ژوند او کاينات ټول په قطعي توگه محدود دي.

کله چې موږ محدودو شيزونو ته گورو، مومو چې محدود او ټاکل شوى شى ازلي نه وي، بلکې د بل په لاس پيداشوى وي او مخلوق بيا خالق ته اړتيا لري، چې دا بيا هماغه الهي او واجب الوجود ذات دى چې د انسان، کايناتو او ژوند خالق دى. دغه خالق به يا د بل چا مخلوق وي يا به د خپل ځان خالق وي او يا به واجب الوجود او ازلي وي. دا چې د بل چا مخلوق به وي څکه سمه نه ده، چې دى به بيا محدود واى او محدود بيا د خلقت وړتيا نه لري، که د ځان خالق وي او خپله دى مخلوق هم وي، په عين وخت کې دا هم شونې نه ده. نو دا حتمي ده چې دغه ذات واجب الوجود، ازلي او خالق وي او هغه الله سبحانه وتعالى دى.

هر څوک چې عقل ولري، هغه شيزونه چې حس کېداى شي، د هغو شتون درک کړي، په دې پوهېږي چې دا هر څه چې دى يې ويني، ټول مخلوق او پيدا شوي دي او يوه خالق او پيدا کوونکي ذات ته اړتيا لري. ليدونکى په دې پوهيږي چې دغه توکي ناقص، عاجز او نورو ته اړ دي، نو دا په پوره ډول مخلوق دي. له دې امله دا کافي ده چې په کايناتو، ژوند او انسان کې هر څه ته نظر واچوي او په هغو سره د خالق، مدبر ذات شتون ثابت کړي. نو د کايناتو هر ستوري ته کتل او د ژوند په هر مظهر کې غور کول او په انسان کې د هرې ناحيې موندل، ټول د الله سبحانه وتعالى پر وجود دلالت کوي. څکه خو قرانکريم هم انسان دغې خوا ته را کاږي، ترڅو خپل ځان، ښکته، پورته او ټول چاپيريال او اړوندو شيانو (انسان، ژوند او کايناتو) ته وگوري او له دې څخه الله سبحانه وتعالى ته ځان ورسوي. کله چې انسان شيزونو ته گوري او دا درک کوي چې څنگه يو بل ته اړ دي، نو پوهېږي چې دا يو مدبر خالق لري او هغه په قطعي ډول پيژني. په دې هکله د قرآن کريم

(c) ketabton.com: The Digital Library

سلگونه آیتونه راغلي دي. الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الألْبَابِ﴾

(آل‌عمران: ۱۹۰)

ژباړه: *ربښتيا چې د ځمکې او آسمانونو په پيدايښت او د شپې او ورځې په بدلون کې د عاقلانو او هوښيارانو لپاره ډېرې نښې او دليلونه شته.*

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لآيَاتٍ لِّلْعَالِمِينَ﴾ (روم: ۲۲)

ژباړه: *د هغه (دشته والي او وجود) له نښو څخه د ځمکې او اسمانونو پيدايښت او هم ستاسې د ژبو او رنګونو بدلون او اختلاف او رنګارنګتوب دی، د عاقلانو لپاره.*

﴿أَفَلا يَنظُرُونَ إِلَى الإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ* وَإِلَى السَّمَاءِ كَيْفَ رُفِعَتْ* وَإِلَى الْجِبَالِ كَيْفَ نُصِبَتْ* وَإِلَى الأَرْضِ كَيْفَ سُطِحَتْ﴾ (الغاشيه: ۱۷- ۲۰)

ژباړه: *آيا اوښ ته نه ګورې څنګه پيدا شوی، آسمان څنګه پورته درول شوی او غرونه څنګه نصب شوي دي او ځمکه څنګه اواره شوې ده.*

﴿فَلْيَنظُرِ الإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ* خُلِقَ مِن مَّاءٍ دَافِقٍ* يَخْرُجُ مِن بَيْنِ الصُّلْبِ وَالتَّرَائِبِ﴾

(الطارق: (۵- ۷)

ژباړه: *انسان بايد وګوري چې له څه شي څخه پيدا شوی، له تېوپ وهونکو اوبو څخه چې د ملا او سينې له منځه راوتلي دي.*

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَالْفُلْكِ الَّتِي تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِمَا يَنفَعُ النَّاسَ وَمَا أَنزَلَ اللَّهُ مِنَ السَّمَاءِ مِن مَّاءٍ فَأَحْيَا بِهِ الأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَبَثَّ فِيهَا مِن كُلِّ دَابَّةٍ وَتَصْرِيفِ الرِّيَاحِ وَالسَّحَابِ الْمُسَخَّرِ بَيْنَ السَّمَاءِ وَالأَرْضِ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

(البقره: ۱٦۴)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: *ربښتیا چې د ځمکې او آسمانونو په پیدایښت او د شپې او ورځې بدلول او په بحرونو او دریابونو کې ګرځېدونکې کښتۍ، چې خلکو ته ګټه رسوي او له آسمان څخه را ښکته شوو او د ځمکې ژوندي کوونکې او شنې کوونکې اوبه او د ګرځېدونکو او خوځېدونکو خواره کېدل او د ځمکې او آسمان تر منځ ګرځېدونکې وريځې ټول د يو عاقل او هوښيار قوم لپاره ښنې او دليلونه دي.*

دا او داسې نور آياتونه دي، چې انسان را بولي ترڅو خپل ځان، چاپيريال او اړوندو شيانو ته ښه په غور وګوري او د مدبر، خالق او پيداکوونکي ذات الله سبحانه وتعالی شتون ته ځان ورسوي، ترڅو يې پر الله سبحانه وتعالی ايمان د عقل او وضاحت له مخې راسخ او ټينګ شي.

هو! پر مدبر خالق ايمان درلودل د انسان فطري غوښتنه ده، چې د احساساتو له لارې منځ ته راځي. البته دا لار پايلې ته د رسېدو لپاره په امن نه ده او کله چې احساسات يوزاې پرېښودل شي، نو مرکزي موخې ته نه شي رسېدای، ځکه احساسات پخپله ډېر داسې څه له ځان سره په باورونو کې زياتوي چې حقيقت به نه لري. مګر احساسات د هغه څه په اړه چې ايمان يې ورباندې راوړی، لازمي صفات په تخيل کې راولي، چې په دې ډول سړی په کفر يا ګمراهۍ کې واقع کېږي. هغه که د بتانو عبادت که د خطا او بې اساسه ګروهو يا عقيدو شته والی دی. دا د وجدان له خطا پرته بل څه نه دي. ځکه خو اسلام د ايمان طريقه يوازې انساني احساساتو ته پرېښښوده، ترڅو انسان الله سبحانه وتعالی ته داسې صفات ونه مومي چې د هغه له الوهيت سره ټکر ولري. يا مادي شيزونو کې د تجسد امکان رامنځته کړي يا ده ته د نژدېوالي لپاره د ځينو مادي اشياوو د عبادت د امکان په اړه تصور وکړي، چې بيا يا د کفر يا شرک او يا هم د ايمان ضد بې بنسټه اوهامو او خرافاتو په لور روان نه شي. د همدې لپاره اسلام د ايمان په طريقه کې له احساساتو سره روښانه عقل کارول هم حتمي کړل او مسلمان ته يې امر وکړ ترڅو پر الله سبحانه وتعالی د ايمان لپاره له خپل روښانه عقل څخه کار واخلي او په عقيده کې يې تقليد منع کړ. له همدې امله يې پر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه وتعالی د ایمان لپاره عقل حکم و ګرځاوه. الله تعالی سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَاخْتِلاَفِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِّأُولِي الألْبَابِ﴾

(آل‌عمران: ۱۹۰)

ژباړه: *رښتيا چې د ځمکې او آسمانونو په پیدایښت او د شپې او ورځې په بدلون کې د عاقلانو او هوښيارانو لپاره ډېرې نښې او دليلونه شته.*

ځکه خو پر هر مسلمان باندې ده چې له تفکير، بحث، لید او ځیرنې څخه وروسته ايمان راوړي او پر الله سبحانه وتعالی د ایمان لپاره مطلقاً عقل حکم وکړي. په کایناتو کې د فکر کولو لپاره بلنه د دې لپاره ده، ترڅو د هغه سنتونه ورڅخه استنباط شي او د هغه د خالق لوري ته د ایمان راوړلو لپاره د لارښوونې لامل شي. د همدې لپاره دغه خبر په قرانکريم کې په سلګونو ځله په وار وار يادېږي، چې د عاقل انسان بايد له خپلو ځواکونو لکه پوره هوښ، فکر او غور څخه له استفادې وروسته يې ايمان له عقل او ښکاره دليلونو څخه سرچينه واخلي او په پلرونو او نيکونو پسې په پټو سترګو له پلټنې او پوهې پرته روان نه شي، ترڅو د هغو د حقيقت او ذاتي ثقه والي په اړه يې چې څېړنه نه وي کړې، ايمان رانه وړي. هو، دا هغه ايمان دی چې اسلام يې غواړي او خلک ورته رابولي، نه د زړو ښځو ايمان. دا ايمان مستنير، مستيقن ايمان بلل کېږي چې په اړه يې ډېره ليدنه کتنه کېږي، بيا ډېر فکر کېږي او بيا د ليدنې او تفکير څخه وروسته د الله سبحانه وتعالی پر لويی او قدرت يقين کېږي.

سره له دې چې پر الله سبحانه وتعالی د ايمان لپاره له عقل څخه ګټه اخيستنه واجب ده؛ خو عقل له خپل حس او عقل څخه پورته او لوړ شيان نه شي درک کولای، ځکه انساني عقل د انسان په شان محدود دی، ځواك يې هم محدود دی لکه څنګه يې چې په ټاکلو حدودو کې وده کړې او له هغو حدودو څخه يې تېرې نه دی کړی، له همدې امله محدود درك لري. نو ځکه دا حتمي ده چې عقل به د الله سبحانه وتعالی د ذات د درك په هکله تقصير وکړي او د هغه د حقيقت او څرنګوالي د پيژندلو لپاره به عاجز شي. الله سبحانه وتعالی د کايناتو، انسان او ژوندانه تر شا دی او انساني عقل د کايناتو، ژوند او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان له ما وراء څخه حقيقت لاس ته نه شي راوړی، له همدې امله د الله سبحانه وتعالی د ذات له موندلو څخه عاجز دی. خو دا هم باید څوک ونه وايي، چې بیا نو څرنګه انسان د خپل عقل له مخې پر الله سبحانه وتعالی ایمان راوړي؟ انسان د الله سبحانه وتعالی پر شتون او یووالي ایمان راوړي او وجود يې د مخلوق (کایناتو، انسان او ژوند) د شتون او ښکلي نظم څخه رابرسېره کېږي، چې عقل بیا په دې شیانو برلاسی دی او له همدې لارې يې خپل خالق پیژندلی او ځان يې ورته رسولی دی، چې هغه الله سبحانه وتعالی دی. ځکه خو د الله سبحانه وتعالی پر وجود ایمان هم عقلي او د عقل په حدودو کې وي؛ خو د الله سبحانه وتعالی د ذات او څرنګوالي پیژندنه یو نه کیدونکی کار دی، ځکه هغه له کایناتو، ژوند او انسان څخه ماوراء دی او دا له عقل څخه هم ماوراء دی، عقل ته له خپل ما وراء څخه ځکه د څه شي د حقیقت درك کول ممکن نه دي، چې هغه له خپل ماوراء څخه عاجز دی او دا باید خپله د ایمان د تقویه کولو لپاره یو بل دلیل او بله ستنه شي، نه د شك له عواملو څخه کوم عامل. کله چې زموږ ایمان هم د عقل او ادراک له لارې منځ ته راځي، نو د هغه د موجودیت په اړه به زموږ ادراك هم تام او بشپړ وي او کله چې زموږ شعور د هغه د وجود په اړه عقل ته نژدې وي، نو زموږ شعور د هغه پر وجود یقیني کېږي او دا هر څه موږ ته د اولوهیت د ټولو صفاتو په اړه بشپړ ادراك او یقیني شعور راکوي. له دې لارې موږ قانع کولای شي چې موږ د الله سبحانه وتعالی د ذات حقیقت نه شو درك کولای، سره له دې چې کلك وربانديې ایمان ولرو. له دې امله واجبه ده چې هغه څه ته تسلیم شو په کومو يې چې موږ خبر کړي یو، په کومو کې چې ادراك ته يې عقل نه رسېږي او نه خپله هغه ته رسېدای شي، دا د انسان طبیعي عجز دی چې انساني عقل نسبي محدودو مقیاسونو ته رسېدای شي، نه د مافوق څیزونو درك ته. حال دا چې دا ادراك داسې مقیاسونو ته اړتیا لري چې غیر محدود او غیر نسبي وي او انسان د هغه خاوند نه دی او نه د هغو څښتن کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما د دې ثبوت چې رسولانو ته ولې اړتيا ده؟ ځکه چې انسان د الله سبحانه وتعالی مخلوق دی او د هغه په فطرت کې يې تدين اېښی دی، چې هغه د غرايزو له جملې څخه يوه غريزه ده. انسان د خپل فطرت او پيدايښت له مخې د خپل رب، خالق، پيداکوونکي او پالونکي ذات عزت، تقديس او عبادت کوي او له هغه سره اړيکې ټينګوي. دا ډول تقديس عبادت دی او که د انسان او خالق دغه اړيکه له نظام پرته پرېښودل شي، نو بيا انسان حيران، پرېشانه او د بل شي پر عبادت اخته کېږي. نو اړينه ده چې دا اړيکه د سم نظام له لارې سنبال شي، خو دغه د عبادت نظام بيا د انسان په لاس نه جوړېږي، ځکه هغه د خالق حقيقت نه شي درك کولای، چې خپلمنځي اړيکه وربانديې ټينګه کړي. نو اړينه ده چې دا نظام د الله سبحانه وتعالی له خوا څخه وي. نو له دې امله د دې اړتيا ليدله کېږي چې خالق دغه نظام انسان ته ورسوي، له همدې امله له رسولانو پرته د الله دين خلکو ته نه شي رسېدلی.

دا چې انسان په خپل ژوند کې د خپلو غوښتنو پوره کولو او غريزو مړولو ته اړتيا لري، نو که دغه کار له کوم نظم پرته تر سره شي، نو خامخا به غلطي او خرابي پکې راځي، چې د انسان د بدبختۍ لامل به ګرځي. مګر دغه نظام چې د انسان غريزې او عضوي اړتياوې تنظيموي، د انسان کار هم نه دی، ځکه هغه لا تر اوسه پورې د غرايزو او عضوي اړتياوو د پوهېدلو لپاره د خپل چاپېريال او طبيعي کمزورۍ ښکار دي او د يو شي په هکله بې طرفه او پاکه وينا نه شي کولای. هرومرو به په هغو کې توپير، تناقض او اختلاف وي، چې دا خپله د انسان د بد بختۍ لامل کېږي او له دې امله دا ثابتېږي چې نظام هم بايد د الله سبحانه وتعالی له لوري وي.

دا چې قرانکريم د لوی ښتن له لوري رېښتينی کتاب دی، ځکه دغه کتاب په عربي ژبه او د رسول الله صلی الله عليه وسلم په وسيله موږ ته رارسېدلی دی. نو دا به يا د هغه جوړ شوی او يا هم د کوم بل عرب جوړ شوی کتاب وي او که نه بيا به د الله سبحانه وتعالی کتاب وي او هېڅ امکان نه لري چې له دغو درې واړو څخه دې يو نه وي، ځکه چې هغه عربي او عربي الاسلوب دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی خبره خو ځکه سمه نه ده، چې قرآنکریم عربانو ته اعلان کوي، که د قرآنکریم مقابله کولای شئ نو همدغسې لس او یا هم یو سورت راوړئ:

﴿...قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهِ...﴾ (هود: ۱۳)

ژباړه: *ورته ووایه [که رښتیا وایئ] تاسو هم د هغه په څېر لس سورتونه راوړئ.*

او یا

﴿...قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ...﴾ (یونس: ۳۸)

ژباړه: *ورته ووایه [که رښتیا وایئ] تاسو هم د هغه په څېر یو سورت راوړئ.*

خو هغوی له ډېرو هڅو او لالهاندیو څخه وروسته بیا هم پاتې راغلل، نو دا د دوی کلام نه دی، ځکه له چلینج راوړلو څخه یې عاجز شول. د محمد صلی الله علیه وسلم له خوا خو ځکه نه دی جوړ شوی، چې هغه هم له یوې خوا یو عربي ژبی انسان و، که ووایي چې هغه یو عبقري و، خو بیا هم بشر او یو عرب و او د دوی له ټولنې څخه یو تن و. نورو چې جوړ نه کړای شو، نو دی به یې څنګه جوړ کړي؟ بله دا چې د هغه ډېر احادیث په صحیح، متواتر او یقیني ډول سره موږ ته رارسېدلې دي؛ خو کله یې چې له قرآنکریم سره پرتله کوو، نو هر یو خپل سبک او اسلوب لري او تر منځ یې هېڅ تړاو او په اسلوب کې تشابه نه پیدا کېږي. حال دا چې محمد صلی الله علیه وسلم به نازل شوی آیت او حدیث په یوه وخت کې وایه. د دغو دواړو تر منځ توپیر دی، د انسان خبرې که هر څومره متنوع هم شي بیا هم په اسلوب کې ورته والی پیدا کوي، ځکه له هغه څخه صادرېږي. هېڅکله هم د یو لیکوال دوې لیکنې داسې نه شي راتلای. نو په مطلق ډول ثابتېږي چې دا د محمد صلی الله علیه وسلم کلام نه دی، ځکه چې د قرآن او محمد صلی الله علیه وسلم د کلامونو تر منځ صریح توپیر شته دی. دا رنګه عربو دعوی کوله چې دا خو محمد صلی الله علیه وسلم له (جبر) نومي نصراني څخه زده کوي او بیا یې موږ ته وایي: خو الله سبحانه وتعالی دا موضوع داسې ردوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ إِنَّمَا يُعَلِّمُهُ بَشَرٌ لِّسَانُ الَّذِي يُلْحِدُونَ إِلَيْهِ أَعْجَمِيٌّ وَهَٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُّبِينٌ﴾ (النحل: ۱۰۳)

ژباړه: *په تحقیق سره موږ په دې پوهېږو چې دوی وايي چې ده ته دا آیتونه یو بل بشر ورښيي، د هغه سړي ژبه چې دوی ورته ګوته نیسي عجمي دی، خو دا قرانکریم په فصیحه او پاکه عربي ژبه نازل شوی دی.*

له پورتني بحث څخه دا ثابته شوه، چې قرآن کریم نه د عربو کلام دی، نه د محمد صلی الله علیه وسلم. په قطعي توګه د الله سبحانه وتعالی کلام او د هغه چا لپاره چې راوړی یې دی، معجزه ده.

نو دا هم ثابته ده، چې دغه قران محمد صلی الله علیه وسلم راوړی دی، چې د الله سبحانه وتعالی کلام او شریعت دی. د الله سبحانه وتعالی شریعت او کلام له انبیاوو او رسولانو پرته بل چا ته نه ورکول کېږي. نو په قطعي ډول سره د عقل له مخې دا ثابتېږي، چې محمد صلی الله علیه وسلم د الله سبحانه وتعالی نبي او رسول دی.

دا په الله سبحانه وتعالی، د محمد صلی الله علیه وسلم په رسالت او د قران کریم په اړه چې د الله سبحانه وتعالی کلام دی، د ایمان عقلي دلیل دی.

له دې امله پر الله سبحانه وتعالی ایمان د عقل له لارې راتلای شي او دا اړینه ده چې دا ایمان باید د عقل له لارې وي. نو پر دغه اساس باید پر مغیباتو او هر هغه څه چې الله سبحانه وتعالی موږ ته را استولي او ترې خبر کړي یې یو، هغه ومنو او ایمان پرې راوړو. ځکه کله چې موږ پر الله سبحانه وتعالی ایمان راوړو، هغه د الوهیت پر صفاتو موصوف دی او بیا نو د هغه پر ټولو هغو خبرو ایمان راوړو، کومې چې عقل یې درك کولای شي او کومې چې نه شي درك کولای؛ ځکه الله سبحانه وتعالی پر هغو خبر کړي یو. له دې ځایه په مرګ، له مرګ څخه وروسته په ژوند، جنت، دوزخ، حساب او عذاب، ملایکو، پېریانو، شیطانانو او نورو هغه څیزونو چې په قرآنکریم کې یا په یقیني او متواترو حدیثونو کې راغلي دي، ایمان راوړو. که څه هم دغه ایمان په ښکاره د اورېدنې او نقل له مخې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکاري، خو په حقیقت کې دا هم د عقل پر بنسټ ولاړ دی، ځکه چې د ایمان بنسټ یې په عقل ولاړ دی او ثابت شوی دی. په دې ډول پر انسان واجب دي چې ایمان یې د عقل او نقل یا یقیني سمع پر دوو کلکو بنسټونو ولاړ وي، یعنې کوم چې په قرآن کریم او قطعي حدیث چې متواتر دی ثابت شوی وي او پرته له دې دوو لارو (عقل او نص، یعنې کتاب او قطعي سنتو) څخه بل څه په عقیده کې ونه مني، ځکه ایمان پرته له یقین څخه له بل څه څخه نه اخیستل کېږي.

همدارنګه د نړۍ له رامنځته کېدو او پیدایښت څخه وړاندې د الله سبحانه وتعالی پر ذات او د نړۍ له ړنګېدو څخه وروسته د قیامت او آخرت پر ورځ ایمان لرل واجب دي. د الله سبحانه وتعالی اوامر ژوند ته له ژوند څخه مخکې حالت ته تړاو ورکوي او دغه تړاو له خلقت څخه بېل دی او په ژوند کې د انسان د اعمالو محاسبه له ژوند سره تر ژوند د وروسته حالت اړیکه ده او دغه اړیکه له بیا راژوندي کېدو څخه بېله ده. نو دا اړینه ده چې دغه ژوند له مخکې او وروسته سره تړاو ولري او د انسان احوال به له دغه اړیکې سره مقید وي، نو پر انسان واجبېږي چې د الله سبحانه وتعالی له نظامونو سره سم په ژوند کې مخکې ولاړ شي او په دې عقیده ولري چې د قیامت په ورځ به یې د دنیا د اعمالو په اړه ورسره محاسبه کېږي.

له پورتنیو بحثونو څخه د کایناتو او ژوند د ماوراء په اړه مستنیر یا عقلي فکر رامنځته کېږي، همدا راز له ژوند څخه وړاندې او وروسته په اړه چې د مخکې ژوند او وروسته ژوند سره اړیکه مومي. نو له دې امله هغه لویه غوټه پرانستل کېږي او لویې پوښتنې ته د اسلامي عقیدې پر بنسټ ځواب ویل کېږي.

کله چې انسان دغه حل ومومند او ده ته یې د دې امکان ورکړ چې د دنیا له ژوند څخه ریښتیني مفاهیم تر لاسه کړي، چې له دغې عقیدې څخه یې سرچینه اخیستې وي، همدا د مبدا (ایډیولوژۍ) بنسټ جوړوي، له کومې څخه چې د نهضت او پرمختګ طریقه اخیستل کېږي. دا هغه بنسټ دی چې د دغه ایډیولوژۍ فرهنګ ورباندې ولاړ دی او هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اساس دی چې نظامونه ورڅخه اخيستل کېږي، هغه اساس چې دولت يې وړباندې دربېږي او دا هغه اساس دی چې اسلام وړباندې ولاړ دی، يعنې فکره او طريقه چې هغه اسلامي عقيده ده. الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا**﴾ (النساء: ١٣٦)

ژباړه: *اې مؤمنانو پر الله، د هغه په رسول او نازل شوو کتابونو ايمان راوړئ او که څوک پر الله د هغه په ملايکو، کتابونو، رسولانو او د آخرت په ورځ کافر کېږي، نو ډېر سخت به بې لارې شوی وي.*

اوس نو ثابته شوه چې بايد هر مسلمان پر ټول اسلامي شريعت ايمان ولري او که نه کافر به ګڼل کېږي، ځکه چې شريعت د قرآن کريم او رسول الله صلی الله عليه وسلم له لارې راغلی. له همدې امله د يوه حکم نه منل داسې دي لکه د ټولو نه منل، يا يې په تفصيل سره غوڅ احکام، دا احکام که د عباداتو، معاملاتو، عقوباتو او يا هم له مطعوماتو څخه وي. د بېلګې په توګه د لمانځه نه منل داسې دي لکه د بيعې د حلالوالي او سود د حراموالي يا د غلا د حراموالي نه منل. يعنې د ﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ...﴾ (البقره: **۴۳**) پر آيت کفر داسې دی لکه پر لاندې آيتونو کفر:

﴿**وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا...**﴾ (البقره: ٢٧٥)

ژباړه: *الله متعال بيه حلاله کړې او سود يې حرام کړی دی.*

يا

﴿**وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا**﴾ (المائده: ٣٨)

ژباړه: *د غله او غلې لاسونه پرې کړئ.*

او يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنزِيرِ وَمَا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ...﴾ (المائده: ۳)

ژباړه: *مرادره، غوښه، وينه، د خوگ غوښه او هغه څاروي چې د الله متعال له نامه پرته ذبح شوي وي، پر تاسو حرام دي.*

او همدا راز په نورو احکامو. پر شريعت (احکامو) ايمان د عقل په حدودو کې متوقف نه دی، بلکې پر هر مسلمان لازمه ده چې ټولو هغو احکامو ته تسليم شي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري راغلي دي. لنډه دا چې الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿فَلاَ وَرَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ حَتَّىَ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لاَ يَجِدُواْ فِي أَنفُسِهِمْ حَرَجًا مِّمَّا قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُواْ تَسْلِيمًا﴾ (النساء: ٦٥)

ژباړه: *اما نه، ستا پر رب مې دې قسم وي چې تر هغه به يې ايمان صحيح نه شي، ترڅو په هره شخړه کې ستا حکم ونه مني، بيا له زړه نه پرې خوښ نه شي او ستا پر پرېکړه په خپلو نفسونو کې هېڅ ستونزه ونه مومي او بشپړ تسليم نه شي.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضا او قدر

الله سبحانه وتعالی په لاندې آیتونو کې فرمايي:

﴿وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ أَن تَمُوتَ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ كِتَابًا مُّؤَجَّلًا﴾ (آل عمران: ۱۴۵)

ژباړه: *هېڅوک د الله له امر او تاکلې نیټې پرته نه شي مړ کېدی.*

﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ﴾ (الاعراف: ۳۴)

ژباړه: *د هر چا لپاره يوه نېټه ده، چې کله راشي بيا نه وروسته کېږي او نه هم مخکې کېږي.*

﴿مَا أَصَابَ مِن مُّصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِّن قَبْلِ أَن نَّبْرَأَهَا إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ (الحديد: ۲۲)

ژباړه: *هېڅ کوم مصيبت ځمکې او تاسو ته زموږ له ليکلو پرته نه شي رسېدلای، دا کار الله ته آسان دی.*

﴿قُل لَّن يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ﴾ (التوبه: ۵۱)

ژباړه: ورته ووايه، موږ ته به هېڅکله د الله له ليکلو پرته بل څه راونه رسېږي، هغه زموږ مرسته کوونکی دی او پر الله بايد مؤمنان توکل وکړي.

﴿...لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ﴾ (السباء: ۳)

ژباړه: *له هغه څخه يوه ذره هم نه په آسمانو کې پټېدای شي او نه په ځمکه کې او ټول واړه او غټ په ښکاره کتاب کې شته دي.*

﴿وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ لِيُقْضَىٰ أَجَلٌ مُّسَمًّى ثُمَّ إِلَيْهِ مَرْجِعُكُمْ ثُمَّ يُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (الانعام: ۶۰)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: *هغه ذات چې تاسې د شپې ویده کوي او د ورځې په کارونو مو پوهېږي، بیا مو په ټاکلې نېټه را ژوندي کوي، بیا به هغه ته ورګرځئ او په خپلو کړو به مو خبروي.*

﴿وَإِن تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِ اللَّهِ وَإِن تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَٰذِهِ مِنْ عِندِكَ قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِندِ اللَّهِ فَمَالِ هَٰؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ﴾ (النساء: ۷۸)

ژباړه: *که نېبه ور ورسېږي وايي، دا د الله له خوا دي، که بد ور ورسېږي وايي، دا د تا له خوا دي، ورته ووایه هر څه د الله له خوا دي، نو بیا ولې دغه قوم په هېڅ خبره نه پوهېږي.*

دا او دې ته ورته ځینې نور آیتونه ځینې خلک د قضا او قدر په هکله دلیل نیسي او انسان په خپلو ټولو کړو وړو کې مجبور ښيي او وايي چې انسان پر هر څه د الله سبحانه وتعالی د ارادې او خوښې له مخې اړ دی. وايي الله سبحانه وتعالی انسان او د هغه ټول کړه وړه پیدا کړي او د تایید لپاره یې د الله سبحانه وتعالی دا قول راوړي چې فرمايي:

﴿وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ۹۶)

ژباړه: *الله تاسې او څه چې عمل کوئ پیدا کړي یاست.*

همدا راز په نورو احادیثو استدلال کوي، له جملې یې دا حدیث شریف راوړي:

«نَفَثَ رُوحَ الْقُدُسِ فِي رَوعي لَنْ تمُوتَ نَفسٌ حَتَّى تَسْتَوفَى رِزْقَهَا وَ أَجَلَهَا وَ مَا قُدِّرَ له»
(المجمع الکبیر للطبراني: ۷۶۹۴)

ژباړه: *روح القدس (جبراییل) مې زړه ته الهام وکړ، چې هېڅ نفس تر هغه نه مړ کېږي، ترڅو یې رزق یې نه وي پوره شوی، اجل یې نه وي رارسېدلی او تقدیر یې نه وي پوره شوی.*

د قضا او قدر مسئلې په اسلامي مذاهبو کې مهم دور راوستی و، او سخت زور یې اخیستی و، اهل سنتو په دې اړه ویل: انسان هر څه په خپل اختیار کوي او همدغسې حساب هم ورسره کېږي. معتزله وايي: انسان د خپلو کړو وړو خالق او پیدا کوونکی دی او پر همدغه اساس حساب هم ورسره کېږي. جبریه وايي: الله سبحانه وتعالی بنده او د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول افعال خلق کوي، نو له همدې امله بنده په افعالو کې اړ دی او کوم اختیار نه لري. هغه د بڼکې غوندې دی چې کومې خوا ته یې الوزوي، هیڅ اختیار نه لري.

د قضا او قدر په مسئله کې په ژوره او کره څېړنه مومو، چې د دې موضوع په باب بحث پر یوه اساسي بنسټ ولاړ دی. دا بنسټ د انسان پر فعل له دې زاویې بحث نه کوي، چې فعل انسان پخپله خلق کړی که الله سبحانه وتعالی؟ دغه راز د الله سبحانه وتعالی پر علم هم بحث نه کوي چې ایا هغه سبحانه وتعالی له مخکې دا علم لري چې انسان به څه تر سره کړي یا دا چې د الله متعال علم انسان احاطه کړی که نه؟ همدارنګه د بحث موضوع د الله سبحانه وتعالی اراده هم نه ده، چې د انسان له عمل سره تړاو لري، چې بنده د هغه له ارادې سره سم اعمال ترسره کوي. که داسې شي د الله سبحانه وتعالی اراده د بنده په اراده پورې تړل کېږي، نو اړینه ده چې د الله متعال اراده پکې موجوده ده. پر دې هم بحث نه کوي چې د بنده فعل په لوح محفوظ کې لیکل شوی، بیا نو باید هرومرو هغه ترسره کړي، ځکه په لوح محفوظ کې لیکل شوی.

هو، هغه اساس چې دغه بحث ورځخه جوړ شوی په مطلق ډول پورتنۍ موضوعګانې نه دي. ځکه د انسان کړه وړه او په هغې باندې ثواب او عذاب په دې خبرو پورې نه دی تړلی، بلکې د موضوع تړاو پر هر شي د الله سبحانه وتعالی د محیط علم شتون او په رامنځته کولو کې یې د هغه اراده ده، چې په ټولو ممکناتو کې راځي او په لوح محفوظ کې د هر څه لیکل یا احتوا ده. دا چې د عمل په ترسره کولو ثواب یا عذاب تر لاسه کېږي بېله موضوع ده، یعنې آیا انسان د خیر او شر په کارونو کې مجبور ګرځول شوی او که یې اختیار ورکړی؟ آیا انسان د عمل په سرته رسولو کې اختیار لري او که مجبور دی؟

په افعالو کې له غور او فکر څخه وروسته څرګندیږي، چې د انسان په ژوند او چاپیریال کې چې کوم کارونه ترسره کېږي، هغه په دوو دایرو کې راځي: لومړۍ هغه دایره ده چې بشپړه د ده په واك کې ده او د واك تر څنګ په ځینو اعمالو کې محض اختیار لري او دویمه هغه ده چې مکمله د ده له اختیاره بهر ده، پر ده تسلط لري او هیڅ لاس نه پکې لري، که له ده څخه صادرېږي او که ورپېښېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه افعال چې انسان د هغه په موجوديت او ايجاد کې هېڅ واک نه لري په دوه ډوله دي: يو هغه چې د کايناتو له نظام سره سم منځ ته راځي. دويم هغه چې د کايناتو له نظام سره سم منځ ته نه راځي او هم د ده له واک څخه بهر دي. لومړی ډول هغه دي چې د کايناتو له نظام سره سم رامنځته کېږي، هغو ته انسان سر ټيټوي او په بدلون کې يې څه نه شي کولای. دا پر انسان جبراً دوران کوي، ځکه له کايناتو او ژوند سره د يوه ځانګړي نظام سره سم چې هېڅ وخت بدلون او توپير نه پکې راځي، حرکت کوي. مثلا د کايناتو او ژوند چارې، چې انسان هېڅ بدلون نه شي پکې راوستلای او نه ورسره مخالفت کولای شي. نو د دې دايرې اعمال د انسان له ارادې وتلې او دی پکې مجبور دی، بلکې اختيار نه لري. انسان دنيا ته له خپلې ارادې پرته راغلی او بېرته به له خپلې ارادې پرته ورڅخه ځي او يا دا چې انسان چې په خپل جسم سره په هوا کې نه شي الوتلی او نه د اوبو پر سر په خپل طبيعي حالت سم تګ کولی شي، يا د خپلو سترګو لپاره رنګ نه شي خلق کولی، نه د خپل سر شکل جوړولی شي، نه د خپل جسم حجم ټاکلی شي. دا ټول الله سبحانه وتعالی جوړ کړي دي، پرته له دې چې د مخلوق بنده کوم اغيز او يا کوم تړاو پکې وي. الله سبحانه وتعالی هغه ذات دی چې د کايناتو نظام يې پيدا کړی او د شتون لپاره يې منظم کړی او کاينات داسې پکې څرخي چې د ده له امر څخه سرغړونه نه شي کولی.

دويم ډول هغه افعال چې د انسان په قدرت کې نه دي، دفع کولی يې نه شي او د کايناتو له نظام سره هم سمون نه لري. يا له انسان څخه صادرېږي او يا په انسان جبراً تپل کېږي او په مطلق ډول يې د دفعې توان نه لري. لکه يو څوک چې د ديوال له سره پر بل چا راولوېږي او هغه مړ شي يا که څوک ښکار کوي او د مرغه پر ځای سهواً بل څوک ووژني يا د موټر او اورګاډي د ټکر او چپه کېدو له امله خلک مړه شي او يا د کومې ستونزې له مخې الوتکه راولوېږي او سپرلي يې مړه شي، چې دا ټول د انسان له واکه بهر دي او د انساني امکاناتو په واسطه نه شي تلافي کېدای او داسې نور. دا ټول له انسانه صادرېږي او يا پر ده، د ده له ارادې پرته ور واقع کېږي. دا د ده په واک کې نه دي او په هغه دايره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې داخلېږي چې پر ده تسلط لري. دغو ټولوته قضا ويل کېږي، ځکه يوازې الله سبحانه وتعالی په دې هکله قضا، فيصله او پرېکړه کړې ده او بل هېڅوک لاس نه پکې لري. ځکه خو په دې هکله له انسان سره حساب هم نه کېږي. که د انسان لپاره ګټه او يا ضرر هم ولري، که ښه يې بولي او که بد، دا د انسان د تفسير له مخې دي. خو پر خير او شر، ګټه او تاوان يې له الله سبحانه وتعالی پرته بل څوک نه پوهېږي، ځکه انسان نه لاس پکې لري، نه ترې خبر دی، نه يې کيفيت ورته معلوم دی او په مطلقه توګه يې نه جلبولی، نه يې دفع کولی او نه يې هم څه کولی شي. پر انسان يوازې دا ده چې پر دې قضا ايمان راوړي او ووايي چې دا د الله سبحانه وتعالی له لوري دي.

قدر بيا دې ته وايي چې ټول هغه کړه وړه چې د انسان په واک کې دي او که نه دي، که کاينات دي، که ژوند دی او که انسان، الله سبحانه وتعالی د دغو څيزونو لپاره ټاکلي خواص خلق کړي دي او په ټاکلې اندازې سره يې پيدا کړي دي او هر چا ته يې د هغه له فطرت او پيدايښت سره سم په ټاکلې اندازه ځانګړي خويونه او واکونه ورکړي دي، چې هېڅکله هم ترې سرغړاوی نه شي کولای لکه په اور کې يې د سوځولو، په لرګي کې يې د سوځېدلو او په چاقو کې يې د پرې کولو خاصيت خلق کړی دی او دا ټول يې د وجود يا هستۍ له نظم سره سم منظم ګرځولي دي، چې هېڅکله هم تخلف نه کوي.

که کله هم له خپل خوی او خاصيت څخه سرغړاوی کوي، نو الله سبحانه وتعالی د هغه خاصيت سلب کړی دی. بيا به دا ډول څيز نه ګڼل کېږي او يو خارق العاده کار يا د الله سبحانه وتعالی د رسولانو او انبياوو معجزې بلل کېږي. لکه څنګه چې په څيزونو کې الله سبحانه وتعالی خاصيتونه ايښي، همدا راز يې د انسان په خټه او فطرت کې هم څه خويونه، خاصيتونه، غوښتنې او غريزې ايښې دي، لکه د نوعې د پايښت په غريزه کې يې جنسي ميل، په عضوي اړتياوو کې د لوږې او تندې اړتيا يا دې ته ورته خواص ايښي، چې د وجود له نظام سره سمون لري. نو دغه ټاکل شوي خاصيتونه الله سبحانه وتعالی په څيزونو، غريزو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او عضوي اړتیاوو کې چې په انسان کې شته دي، اېښي دي چې دا قدر نومېږي. الله سبحانه وتعالی څېزونه، غریزې او عضوي اړتیاوې خلق کړې او خاصیتونه يې پکې مقدر کړي دي، نه دا د بنده له خوا دي، نه مطلق اغېز پرې لري، نه کوم رول پکې لري. پر انسان یوازې دا لازمه ده چې ایمان وربانديې ولري، ځکه دا هر څه له خاصیتونو سره یو ځای الله سبحانه وتعالی پیدا کړي دي. د دې په وسیله انسان کولای شي چې ښه یا بد، ګټور او یا زیانمن کارونه ترسره کړي. نو که دغه کار د الله سبحانه وتعالی له امر سره سم وي ښه، خیر او ګټه بلل کېږي او که د هغه د امر خلاف وي، نو شر، بد او تاوان بلل کېږي. برابره ده که څېزونه د خواصو له مخې کاروي او که غریزې او عضوي اړتیاوې پوره کوي. که د الله سبحانه وتعالی له اوامرو سره سمې يې پوره کړي او یا يې وکاروي، هغه خیر دي او که د هغه سبحانه وتعالی د اوامرو په مخالفت کې يې وکاروي او یا يې پوره کړي، نو ورته شر دي.

مسلمان باید پوه شي چې کوم افعال چې د انسان له واکه بهر دي، هغه د الله سبحانه وتعالی له خوا دي، هغه که خیر وي او که شر او همدارنګه د هر شي، عضوي غوښتنو او غریزو، هر ډول خوی او خاصیت دا برابره ده که پایله يې خیر وي او که شر، له دې امله دا په مسلمان باندې حتمي ده چې د خیر او شر پر قضا ایمان ولري، چې دا د الله سبحانه وتعالی له لوري دي. یعنې په دې عقیده ولري چې د انسان له واکه وتلي اعمال د الله سبحانه وتعالی له لوري دي. دغه‌راز د قدر په خیر او شر ایمان ولري، ځکه باید په دې عقیده ولري چې په طبیعت کې د شیانو خواص د الله سبحانه وتعالی له لوري دي، برابره خبره ده، که پایله يې خیر وي او که شر، مخلوق انسان هېڅ اغېز نه پکې لري. نو د انسان اجل، رزق او نفس ټول د الله سبحانه وتعالی له خوا دي، لکه جنسي غوښتنه او د تملک غوښتنه د نوعې او پایښت په غریزو کې شته، لوږه او تنده په عضوي غوښتنو کې شته دي، دا ټول د الله سبحانه وتعالی له لوري دي.

دا د ټولو شیانو د خواصو او د هغو افعالو په اړه وو، چې پر انسان تسلط لري. اما هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

افعال چې انسان تسلط پرې لري، په هغو کې انسان له هغه نظام سره چې د ځان لپاره يې اختياروي، بشپړ اختيار لري، هغه که د خپل واک او اختيار په دايره کې هر څه له شريعت سره سموي او که مخالفت ورسره کوي. په دې دايره کې هغه اعمال دي چې له انسانه صادريږي، د هغه په اراده کې دي، هغه که خوراک، څښاک، يا تګ راتګ کوي، خپله يې کوي او که يې نه کوي هم خپله اراده يې ده. که په اور سوځول او که په چاقو پرې کول کوي، د نوعې د پايښت غريزې له مخې که ځان مړوي او مالدار کوي يې، يا يې وږى کوي، کله چې وغواړي همغسې کولاى شي، مختار عمل کوي، په خپل اختيار له هغه عمل څخه ډډه کولاى شي، له همدې امله په دې دايره کې له ټولو اعمالو څخه پوښتل کيږي.

نو د ځيزونو، غريزو او عضوي اړتياوو خاصيتونه الله سبحانه وتعالى مقدر کړي او له هغوى سره يې لازمي ګرځولي دي، دا هغه څه دي چې د فعل په پايله کې اغېز لري، خو خپله خاصيت عمل نه شي کولاى، بلکې انسان د دغه په فعل کې اغېز لري او کله يې چې استعمالوي عمل ورڅخه منځته راځي، لکه جنسي غوښتنه چې د نوعې په غريزه کې شته ده، د خير او شر دواړو وړتيا هم لري. د لوږې رفع کول هم يو ډول عضوي غوښتنه ده، چې دا هم د خير او شر دواړو وړتيا لري. نو دا چې د خير له مخې يې عملي کوي او که د شر، دا هم انسان دى نه غريزه او عضوي غوښتنه. نو ځکه الله سبحانه وتعالى انسان ته عقل، ادراک، تميز او پوهه ورکړې ده او د ښه او بد، خير او شر دواړه لارې يې ورښودلې دي.

﴿**وَهَدَيْنَاهُ النَّجْدَيْنِ**﴾ (البلد: ١٠)

ژباړه: *هغه ته مو دوې لارې ورښودلې دي.*

په انسان کې يې د فجور او تقوا ادراک ځاى پر ځاى کړى دى.

﴿**فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا**﴾ (الشمس: ٨)

ژباړه: *بيا يې هغه ته فجور او تقوا (خير او شر) ورالهام کړي دي.*

نو کله چې انسان خپلې غريزې او عضوي غوښتنې د الله سبحانه وتعالى له اوامرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نواهیو سره سمې پوره کوي، ښه کار کوي او د تقوی لور ته ځي او که د هغه د اوامرو او نواهیو خلاف يې ترسره کوي، په کږه ځي، د فجور لوري ته مخه کوي. نو په دغو ټولو اعمالو کې انسان خیر او شر ترسره کوي او هم په انسان خیر او شر ترسره کېږي. پر همدغه اساس دا افعال په هغه دایره کې دي چې انسان وربانديې تسلط لري، نو حساب هم ورسره کېږي، ځکه دغه کارونه دی له اړتیا پرته په خپلواکه توګه ترسره کوي، نو ثواب او عذاب ورکول کېږي. ځکه غریزې، عضوي غوښتنې او د هغوی خاصیتونه د الله سبحانه وتعالی له لوري دي او د خیر او شر وړتیا يې هم د الله سبحانه وتعالی له خوا ده؛ خو الله سبحانه وتعالی الزامي کړې نه ده چې دا به ترسره کوي. برابره خبره ده چې په هغه الله سبحانه وتعالی راضي کېږي او که ناراضه کېږي، یعنې خیر او شر، دا خاصیتونه د دې لپاره په دغه څیزونو کې کېښودل شوي دي ترڅو يې فاعل له خپلې خوښې سره سم وکارولی شي. دا انسان دی چې په وسیله يې عمل ترسره کوي او یا يې د خیر لور ته بيايي او یا هم د شر لور ته. الله سبحانه وتعالی چې کله انسان پیدا کړ، غریزې او عضوي غوښتنې يې ورته پیدا کړې، نو عقل، پوهه، تمیز او ادراک يې هم ورکړل، ترڅو یو عمل ترسره کړي او یا يې پرېږدي، د عمل په کولو او نه کولو يې مجبور نه یو ګرځولي، د څیزونو، غریزو او عضوي اړتیاوو خواص يې هم داسې ونه ټاکل چې په فعل او ترك سره څوك مجبور کړي. له همدغه امله يې انسان د یوه فعل په کولو او نه کولو کې مختار کړ، دا صلاحیت يې ټول د عقل له مخې ورکړ او د شرعي مکلفیت اساس يې هم وګرځاوه. د خیر په ترسره کولو يې ثواب ورته وټاکه، ځکه عقل ته يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو د عملي کولو اختیار ورکړ. د شر په سرته رسولو يې عذاب ورته وټاکه، ځکه د ده عقل يې مختار کړ چې د هغه په واسطه حرام تشخیص او که د غریزو او عضوي اړتیاوو له مخې يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو خلاف عمل وکړ، نو په دې برخه کې د الله سبحانه وتعالی جزا حق او عدل ده، ځکه انسان د دغو کارونو په ترسره کولو کې مختار و او مجبور نه و. قضا او قدر په دې هکله هېڅ ګرم نه دي، بلکې مسئله دا ده چې بنده په خپل اختیار عمل ترسره کړ، ځکه خو

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله سبحانه وتعالی فرمايي:

﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾ (المدثر: ۳۸)

ژباړه: هر څوک په خپلو کړو وړو ګرو دی.

خو د الله سبحانه وتعالی علم او پوهه څوک پر دې نه مجبوروي چې يا دې ښه وکړي يا بد. د هغه سبحانه وتعالی علم په دې دی چې انسان به په خپل اختيار سره دغه عمل ترسره کوي او د انسان د کړنې لپاره د الله سبحانه وتعالی علم اساس او علت نه دی، بلکې د هغه علم ازلي دی چې انسان به دغه چاره ترسره کوي او په لوح محفوظ کې ليکل يوازې دا معنی لري چې د الله سبحانه وتعالی علم پر هر څه محيط دی.

د الله سبحانه وتعالی د ارادې معنی دا ده، چې د الله سبحانه وتعالی اراده هم بنده نه مجبوروي چې يوڅه ترسره کړي، بلکې هر څه په خپلې ارادې سره ترسره کوي. نه دا چې دی بل څوک مجبوروي، بلکې دی په خپل ملك کې هغه څه کوي د کوم څه چې اراده لري، يعنې د کايناتو په نظام کې داسې څه نه ترسره کوي چې هغه له ده څخه په جبر صادر شي.كله چې بنده يو كار كوي، كولی يې هم شي او الله سبحانه وتعالی يې هم په هماغه وخت نه ترې اړوي او مختار يې پرېږدي. نو دغه کار د الله سبحانه وتعالی په اراده و، خو وربانديې مجبور هم نه و. داسې يوه اراده د ده په کار کې وه چې دی يې په عمل مجبور کړی نه و.

دلته نو قضا او قدر په انسان د خير د ترسره کولو او له شر څخه د ځان ساتلو هڅه کوي او په دې يې پوهوي چې الله سبحانه وتعالی د انسان څارونکی او حساب کوونکی دی، انسان ته يې د چارو د کولو او نه کولو اختيار ورکړی. که په اعمالو کې يې اختيار ښه نه ګڼلی نو بيا يې ولې انسان ته شديد عذاب ټاکه؟ نو دلته هر صادق مومن د قضا او قدر حقيقت موندلی شي او په حقيقي ډول دا پيژني چې الله سبحانه وتعالی انسان ته عقل او اختيار دوه لوی نعمتونه ورکړي. نو ځکه د انسان سخت مراقبت کوي، له الله سبحانه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وتعالی څخه سخت ویرېږي، د هغه سبحانه وتعالی اوامر پر ځای کوي او له نواهیو څخه یې ځان ساتي، ترڅو د الله سبحانه وتعالی له عذاب څخه ځان وساتي او د جنتونو په مینې او تمې سره یا تر دې هم لوړ مطلب لپاره یعنې د الله سبحانه وتعالی د خوښې او رضا لپاره هڅه او هاند کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اسلام کې فکري قیادت

کله چې د خلکو فکر منحط شي، نو د خلکو تر منځ د وطنپالنې اړیکه راپیدا کیږي، ځکه دوی په مشترکه سیمه کې اوسیږي او په هماغه سیمه پورې تړلي وي. نو د بقا غریزه یې د ځان دفاع ته هڅوي او د هغې سیمې دفاع هم ورباندې تحمیلوي، چې دوی پکې اوسیږي یا له هغې ځمکې څخه چې ژوند ورباندې کوي، د وطنپالنې اړیکه رامنځته کیږي، چې ډېره بې گټې او بېکاره اړیکه ده، انسان ډېر وروسته پاتې کوي. دا اړیکه په څارویو او مرغانو کې شته، همدا راز په انسانانو کې هم شته او د عاطفې له مخې منځ ته راځي. هغه مهال پیدا کیږي، چې کله د دوی پر ځمکه یا وطن پردی څوک یرغل وکړي او غلبه ورباندې وکړي، د وطن د سولې او ثبات پر مهال هېڅ نشته، خو له دغه نیواک او تېري څخه له خلاصېدو وروسته، کله چې پردي یرغلگر وشړل شي، د دې اړیکې عمل هم پای ته رسیږي، ځکه چې دا بې گټې او ټیټه اړیکه ده.

کله چې فکر تنگ شي، د انسانانو تر منځ د قومپالنې اړیکه رامنځته کیږي، دغه په پراخ شکل یوه عایلي (نسبي) اړیکه ده. په دې کې انسان د خپلې بقا او پایښت د غریزې په لمسون خپله مشري غواړي او دا په یوه فکري پست او ناوړه انسان کې په انفرادي توگه رامنځته کیږي. کله یې چې په دې اړه پوهه زیاته شي، د مشرۍ مینه یې هم زیاتیږي. نو لومړی د خپلې کورنۍ، بیا قوم مشري غواړي. بیا دغه فکر له ده سره په افقي ډول وده کوي او دا درک کوي، چې لومړی په وطن کې د خپل قوم مشري غواړي، کله یې چې په خپل وطن کې دغه مشري تر لاسه کړه، بیا پر نورو د خپلې مشرۍ هڅه کوي. له همدې کبله بیا په کورنۍ کې د سیادت د تر لاسه کولو لپاره خپلمنځي شخړې را منځته کیږي، تر هغې چې مشري یو کس تر لاسه کړي او د نورو پر وړاندې نصرت پیداکړي، بیا پر نورو کورنیو د خپلې کورنۍ د مشرۍ لپاره هڅو ته دوام ورکوي. کله چې پر قوم یا پر نورو بېلابېلو کورنیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ځان او يا خپلې کورنۍ مشري ومني، بيا د دغو کورنيو تر منځ د مشرۍ او لوړوالي پر سر په ژوندانه کې يو له بل سره دښمنۍ راپورته کېږي، ترهغې چې د قوم مشري يوې کورنۍ او يا د څو بېلابېلو کورنيو د خلکو يوې ډلې ته په لاس ورشي، بيا د دغه قوم او نورو اقوامو تر منځ په ژوند کې د مشرۍ او لوړوالي پر سر دښمنۍ رامنځته کېږي او د دغو اړيکو پر خاوندانو دا عصبيت برلاسی مومي، پر دوی نفسي غوښتنې غلبه کوي او ځينې د دوی په ځينو نورو برلاسي کېږي. له دې امله دغه اړيکه غير انساني ده، ځکه دا اړيکه که د بهرنيو دښمنيو لامل نه شي نو د خپلمنځي او کورنيو دښمنيو رامنځته کوونکې ده.

د دريو لاملونو له مخې دغه اړيکه فاسده ده: لومړی، ډېره ناوړه او ټيټه اړيکه ده، ځکه يو انسان له بل سره نه شي نښلولی او د پرمختګ پر لور يې نه شي روانولی. دويم، دا يوه عاطفي اړيکه ده، چې د بقا له غريزې څخه سرچينه اخلي او د نفس دفاع کوي. عاطفي اړيکه ډېر تغير او تبديل مومي او په هميشني ډول د يوه انسان له بل انسان سره د تړلو لپاره غوره نه ده. درېيم، دا يوه لنډمهاله اړيکه ده، چې د دفاع پر مهال رامنځته کېږي او د ثبات پر مهال چې د انسان اصلي حالت دی، دغه اړيکه هېڅ نشته. نو له همدې امله د انسانانو تر منځ د تړاو وړتيا نه لري.

همدا راز قومي اړيکه هم د درېيو لاملونو له مخې فاسده ګڼل کېږي: لومړی دا چې قبيلوي اړيکه ده او انسان له بل سره د پرمختګ په لاره کې نه شي تړلی. دويم دا چې يوه عاطفي اړيکه ده، چې د پايښت له غريزې څخه سرچينه اخلي او د مخکښۍ او سيادت مينه پنځوي او درېيم دا چې غير انساني اړيکه ده، ځکه د دوستۍ پر ځای د چوکۍ پر سر دښمني را منځ ته کوي. نو له دې امله د انسانانو تر منځ د تړاو اړيکه نه شي کېدای.

همدارنګه له هغه فاسدو اړيکو څخه چې شتون يې د خلکو تر منځ د اړيکې په توګه متصور دی، مصلحتپالنه او روحي اړيکه ده. روحي اړيکه هغه اړيکه ده چې هېڅ داسې نظام نه لري چې سرچينه ترې واخلي. د مصلحتپالنې اړيکه يوه لنډ مهاله اړيکه ده، چې انسانان نه شي سره تړلی، ځکه دا د لويو ګټو د لاس ته راوړلو لپاره جوړجاړی دی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مصلحت د ترجیح پر مهال یې شتون ناشونی کېږي. کله چې مصلحت تر لاسه شو او یا له منځه لاړ، دغه اړیکه هم له منځه ځي او ورباندې راټول شوي انسانان یو له بل څخه پاشل کېږي، ځکه دا د مصلحت له ختمېدو سره سمه پای ته رسېږي. نو ځکه دغه اړیکه د هغې خاوندانو ته ډېره خطرناکه ده.

بل ناوړه تړاو روحي اړیکه ده، چې هېڅ داسې نظام نه لري چې سرچینه ورڅخه واخلي، د ژوند په ډګر کې نه، بلکې د تدین پر مهال رامنځته کېږي. نو ځکه یوه جزیي غیر عملي اړیکه ده، له همدې امله د دې وړتیا نه لري چې د انسانانو تر منځ د هغوی د ژوند په چارو کې د یوې اړیکې په څېر پاتې شي. مثلاً د نصرانیت عقیده په اروپا کې د ولسونو د تړاو اړیکه نه شي کېدای، سره له دې چې ټول نصرانیان دي، ځکه دا یوه روحي اړیکه ده، چې هېڅ نظام نه لري.

لنډه دا چې دغه ټولې پورتنۍ اړیکې شنډې، بېکاره او بې اساسه دي، ځکه د انسانانو تر منځ په ژوند د پرمختګ لپاره د تړاو لامل نه شي کېدای او د انسانانو لپاره په ژوند کې د کار وړ او د پرمختګ لپاره یوازینۍ اړیکه هغه عقلي عقیده ده چې نظام ترې جوړېږي او دا مبدئي (ایډیالوژیکه) اړیکه ده.

مبداء (ایډیالوژي) هغه عقلي عقیده ده، چې نظام سرچینه ورڅخه اخلي او عقیده د کایناتو، انسان، ژوند، له ژونده مخکې، وروسته او له ژوند څخه مخکې او وروسته سره اړیکې په اړه ټولیز فکر دی. هغه نظام چې له دغې عقیدې څخه سرچینه اخلي، د انسانانو د ستونزو د هوارې لارې چارې دي او د دغو حل لارو د اجرا کیفیت، د عقیدې ټینګه ساتنه او د مبداء د لېږدونې کیفیت بیانوي. نو د اجرا د کیفیت، د عقیدې د ساتنې او د دعوت د لېږد لپاره طریقه لري او طریقه بلله کېږي او له دې پرته خپله عقیده او نورې حلالارې فکره بلل کېږي. نو ځکه مبداء (ایډیالوژي) فکره او طریقه ده.

مبداء (ایډیالوژي) اړینه ده چې د یوه شخص په ذهن کې راپیدا شي، یا د الله سبحانه وتعالی په وحې سره، چې په رسولو او تبلیغ یې ورته امر کېږي. یا د عبقریت په واسطه چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په یوه شخص کې را پیدا کیږي. نو هغه مبداء (ایډیالوژي) چې د انسان په ذهن کې د وحې له لارې رامنځته شي سمه ده، ځکه د کایناتو، ژوندانه او انسان د خالق له لوري ده او هغه الله سبحانه وتعالی دی او دا قطعي مبداء (ایډیالوژي) ده. هغه مبداء چې د یوه شخص په ذهن کې د عبقریت په واسطه رامنځته کیږي، باطله مبداء (ایډیالوژي) ده، ځکه له هغه محدود عقل څخه رامنځته شوې، چې پر ټول وجود احاطه نه لري. د انسان فهم د تنظیم لپاره له هغه چاپیریال سره په ټکر کې کیږي، چې انسان ژوند پکې کوي. اختلاف، تناقض او توپیر رامنځته کوي، ځکه له چاپیریال څخه داسې نظام اخلي چې د انسان د بدبختۍ لامل کیږي. نو ځکه هغه مبداء یا ایډیالوژي چې د شخص په ذهن کې رامنځته کیږي، د هغې عقیده او هغه نظام چې ورڅخه اخیستل شوی، دواړه باطل دي.

له همدې امله د مبداء بنسټ له کایناتو، انسان او ژوند څخه ټولیزه او کلي فکره ده، دا طریقه ده چې مبداء په ټولنه او ژوند کې د هغې په واسطه شتون مومي او عملي کیږي او دا د دې فکرې لپاره یو لازمي امر دی، چې مبداء یې باید ولري. دا چې کلي فکره باید اساس او بنسټ جوړ کړي، هغه عقیده ده، فکري قاعده ده، فکري قیادت دی او په همدې اساس انسان فکري تګلاره جوړوي چې په دې سره ټول افکار بناء کیږي او هم یې د ژوندانه د ستونزو حل ورڅخه سرچینه اخلي او د طریقې شتون یو حتمي او اړین امر دی. هغه نظام چې له عقیدې څخه سرچینه اخلي او د معالجو د اجرا کیفیت، د عقیدې د ساتنې کیفیت او د مبداء د لیږدولو لپاره د دعوت او بلنې د کیفیت بیان پکې نه وي تضمین شوی، نو دا خو بیا یوه پوچه، خیالي، فرضي او تشه فلسفه بلل کیږي، چې د کتابونو په منځ کې د پاڼو پر مخ به مسجله پرته وي، خو په ژوند کې به یې هېڅ اغېز نه وي. له همدې امله له یوې رښتینې عقیدې، د ستونزو له حل او د هغې د پلي کېدو له لارې (طریقې) پرته مبداء (ایډیالوژي) نه شي جوړېدای. یوازې په دې چې یوه مبداء عقیده او نظام ولري د هغې پر صحت دلالت نه کوي، بلکې یوازې پر دې دلالت کوي چې دا یوه مبداء ده او پر بل څه دلالت نه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه څه چې د مبداء پر صحت او بطلان دلالت کوي، هغه د مبداء عقیده ده، چې صحیح ده که باطله، ځکه عقیده هغه فکري قاعده ده، چې ټول افکار وربانديې ولاړ دي، چې ټول لرلیدونه ټاکي، د هرې ستونزې حل په کې شتون لري او د هر څه طريقه پکې روښانه وي. که دغه فکري قاعده سمه وي، نو مبداء به هم صحیح وي او که فکري قاعده يې باطله وي، نو مبداء هم له بنسټه باطله ده.

فکري قاعده، چې کله د انسان له فطرت سره سمون ولري او پر عقل ولاړه وي، نو دا قاعده سمه ده او کله چې د انسان له فطرت سره مخالفه وي او پر عقل نه وي ولاړه، نو باطله قاعده بلل کیږي. له انساني فطرت سره د فکري قاعدې د سمون معنا دا ده، چې د مدبر خالق عبادت او هغه ته احتیاج د انسان په فطرت کې اړتیا ده او هغه ذات ته باید د اړتیا له مخې سر ټیټ کړي. یا په بل عبارت د تدین له غریزې سره سمون ولري او پر عقل ولاړه وي، په دې معنی، چې پر حل وسط او ماده نه وي ولاړه.

که موږ نړۍ ته هراړخیز نظر وکړو، تر دریو ایډیالوژیو ډېرې پکې نشو موندلای: پانګوالي، اشتراکیت یا سوسیالیزم او اسلام، لومړۍ دوې ایډیالوژۍ یو دولت یا څو دولتونه لري، چې دغه ایډیالوژۍ نورې نړۍ ته لیږدوي. دریمه هغه هېڅ دولت نه لري، چې نړۍ ته يې ولیږدوي، یوازې افراد يې په ولسونو کې لیږدوي، سره له دې په نړیواله توګه د ځمکې په کره کې شتون لري.

پانګوالي، له ژوند څخه د دین د بېلتون پر اساس ولاړه ده او دغه فکره يې عقیده جوړوي، همدا يې فکري قیادت دی، همدغه يې فکري قاعده ده، د دې فکري قاعدې له مخې انسان د ځان لپاره خپله خپل د ژوندانه نظام جوړوي. له دې امله د انساني آزادیو له ساتنې پرته يې بله چاره نشته، هغه د عقیدې آزادي، د بیان آزادي، د ملکیت آزادي او شخصي آزادۍ دي. د ملکیت له آزادۍ څخه يې پانګوالي اقتصادي نظام رامنځته کړی، له همدې امله پانګوالي د دې ایډیالوژۍ مهمه او ډېره برخه جوړوي او دا هم د دې ایډیالوژۍ له عقیدې څخه اخیستل شوې ده. له همدې امله دغې ایډیولوژۍ یا مبداء ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانګوالي ویله کېږي، ځکه چې هر څه د هغې د ډېرې او ښکاره برخې په نوم نومول کېږي.

خو هغه ډیموکراسي چې دغه ایډیالوژي یا مبداء یې له ځان سره لري، له دې امله رامنځته شوې ده چې انسان ځان ته خپله نظام جوړوي، له همدې امله امت د ځواك مصدر دی، نظامونه وضع کوي، حاکم په اجاره نیسي، ترڅو پر دوی حکم وچلوي. کله چې امت اراده وکړي همغه مهال حکم ورڅخه اخلي، هغه نظام وضع کوي چې غواړي یې، ځکه حکم د ولس او حاکم تر منځ یو اجاره یي عقد دی، ترڅو په هغه نظام باندې حکم وکړي چې ولس ورته وضع کړی دی.

سره له دې چې ډیموکراسي د پانګوالۍ له مبداء څخه ده، د هغې تر اقتصادي نظام څخه پکې لویه او متبارزه نه ده، ځکه په لویدیځ کې اقتصادي نظام پر حکومتولۍ اغېز لري او د پانګوالو لپاره یې سر ټیټ کړی او غاړه یې ورته ایښې ده. آن تر دې چې پانګوال د دوی د هغو خاورو اصلي حکام او چارواکي دي کومو چې پانګوالي ایډیالوژۍ ته غاړه ایښې ده. همدا راز ډیموکراسي یوازې په همدې مبداء پورې تړلې نه ده، ځکه بل خوا ته کمونیستان هم د ډیموکراسۍ نارې وهي او امت ته د حکم پر ورکولو ګویا دي، ځکه نو تر ټولو دقیقه دا ده چې دا مبداء باید پر پانګوالۍ اطلاق شي.

د دغې مبداء په را منځته کېدو کې اصلاً په اروپا او روسیه کې د قیصرانو او شاهانو له خوا دین د ولسونو د غولولو، ظلم، وینې تویونې لپاره د یوې وسیلې په توګه وکارول شو، دوی به له روحانیونو څخه د دغه کار لپاره د وسیلې په توګه کار اخیست. نو د دې سختې مبارزې په ترڅ کې داسې فیلسوفان او پوهان منځته راغلل، چې ځینو له یوه سره له دین څخه انکار وکړ، خو بلې ډلې که څه هم له دین څخه انکار ونه کړ، خو له ژوند څخه یې د دین د بیلتون غږ پورته کړ. آن تر دې چې د ډېرو فلاسفهوو او مفکرینو نظر په دې یوه ګونې فکره باندې ودرېد، چې نور به دین له ژوند څخه بېل وي، په پایله کې یې په طبیعي ډول دین له دولت څخه بېل کړ. نظر په دې ودرېد چې پر دین به نور د اعتراف او انکار بحث نه کېږي، په بحث کې د دې د وجوب حصر راغی چې دین له ژوند څخه بېل کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا فکره د روحانیونو او له دین څخه د منکرانو یا روڼ اندو تر منځ یوه منځنۍ لاره بلل کېږي. روحانیونو اراده درلوده چې هر څه باید د دین په نامه د دوی تابع وي او له دین څخه منکرانو یا روڼ اندو له روحانیونو څخه خلاصون غوښت، دوی له دین څخه انکار نه کاوه؛ خو په ژوند کې یې د لاسوهنې حق نه ورکاوه او دین یې له ژونده بېل کړ. دغه عقیده دوی ته هغه فکري قاعده وګرځېده، چې ټول افکار یې ورباندې درېدل، د هغې پر بنسټ یې فکري لیدلوری او له ژوند څخه یې انسان ته لرلید ټاکه، د ژوند ټولې ستونزې یې پرې حلولې او دا هغه فکري قیادت دی چې غرب یې نړۍ ته لېږدوي او نړیوال ورته رابولي.

له ژوند څخه د دین د بېلتون عقیده پر دې یو ضمني اعتراف دی، چې د دین په نامه هم یو شی شته دي، یعنې د کایناتو، انسان او ژوندانه لپاره یو خالق شته، د آخرت ورځ شته، ځکه د دین اصل او ماهیت د یوه دین په توګه همدغه دی، چې دغه منل بیا له کایناتو، انسان، ژوندانه او له ژوندانه څخه مخکې او وروسته په خپله د یوې فکرې ورکول دي، ځکه چې دغه د دین وجود نه نفي کوي، بلکې کله چې یې له ژوندانه څخه بېلوي، ضمناً یې په وجود اعتراف هم کوي. څو په پایله کې د دین موجودیت ثابت کړي او دا فکره ورکړي، چې دغه ژوند له مخکې او وروسته له ژوند سره هېڅ تړاو نه لري، دا مهال د دین او ژوند د بېلتون خبره کوي، چې دین یوازې د خالق او فرد تر منځ اړیکه ده. له دې امله (له ژوند څخه د دین د بېلتون) عقیده په شامل مفهوم سره، له کایناتو، انسان او ژوند څخه کلي فکره کېږي او له همدې ځایه پانګوالي مبداء یا ایډیولوژي لکه څنګه چې څرګنده شوه، د نورو ایډیالوژیو په څېر یوه ایډیالوژي ده.

خو اشتراکیت او کمونېزم بیا داسې ګڼي، چې ژوند، انسان او ټول کاینات یوازې ماده دي، چې دغه ماده د دې شیانو اصل او بنسټ بلل کېږي او د مادې له بشپړوالي او پرمختګ څخه هر شی منځته راغلي. د مادې تر شا بیا هېڅ مطلق څیز نشته او دغه ماده په خپله ازلي او قدیمه ده، هېچا نه ده پیدا کړې، په خپله منځته راغلې، یعنې واجب الوجود ده. له همدې امله څیزونه د خالق مخلوق نه ګڼي، یعنې په څیزونو کې له ټولې روحي

(c) ketabton.com: The Digital Library

برخې څخه انکار کوي او داسې تعبيروي چې د هغه پر وجود اعتراف ژوند ته خطر دی، له همدې امله دين د خلکو او ملتونو تباه کوونکي توکي يا افيون بولي او له عملي کولو څخه يې خلک منع کوي. دوی له مادې پرته د نورو شيانو پر وجود باندې ايمان نه لري. آن فکر هم پر دماغ د مادې انعکاس بولي، ماده د فکر اصل ګڼي، د هر څه بنسټ يې بولي، لنډه دا چې ماده او د مادې بشپړوالی او پرمختګ هر څه رامنځته کوي. نو د دې پوهې له کبله دوی د خالق شتون نه مني او ماده يو ازلي شی بولي، له ژوندانه مخکې او وروسته له هر شي انکار کوي او له ژوند پرته پر بل څه اعتراف نه کوي.

د انسان، کايناتو او ژوندانه په اړه د بنسټيز ليد په اړه د دغو دواړو ايډيالوژيو پر خپلمنځي اختلاف سربېره پر دې متفق دي، چې د انسان لوړ ارزښتونه او لوړې موخې هغه دي، چې انسان يې پخپله ځان ته ټاکي. نېکمرغي او سعادت دا دی چې څومره سړی له بدني څيزونو څخه په ډېره پيمانه برخمن وي، ځکه د دوی په نظر همدا د نېکبختی وسيله ده، بلکې په خپله همدا نېکمرغي هم ده. دواړې ايډيولوژۍ دا مني، چې انسان ته بايد په دغه لار کې هر ډول شخصي آزادي ورکړل شي، ترڅو په څيزونو کې داسې تصرف وکړي، څنګه يې چې زړه غواړي او اراده يې لري، تر هغې چې په خپلو کړو وړو کې نېکمرغي ويني. نو له همدې امله دا دواړه مفکورې يا ايډيولوژۍ شخصي کړه وړه او شخصي آزادۍ سپېڅلې بولي.

خو دا دواړې مبداوې په خپل منځ کې د فرد يا وګړي او ټولني يا اجتماع په اړه ځانګړي ليدونه لري او د دوی لارې سره بېلوي. پانګوالي يوه فردي مبدأ ده، چې له نظره يې ټولنه يوازې د وګړو مجموعه او ټولګه ده. ټولنې ته د دويم نظر په سترګه نه ګوري، بلکې فرد ته خپل نظر ځانګړی کوي. له همدې امله دا واجبوي چې د فرد لپاره آزادۍ تضمين کړي. له همدغه ځايه د عقيدې آزادي يو له هغه څه څخه وګرځول شوه چې په تقدس ورته قايل وو، همدا راز اقتصادي آزادي مقدسه ده. پر دغو آزاديو د هغوی د فلسفو له مخې تقيد نه کوي، بلکې د دولت له مخې ورباندې تقيد کوي چې دغه آزادۍ يې ورته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تضمین کړې دي او دولت دغه مقیدوالي د قانون په ټینګښت او د پوځیانو په زور عملي کوي. مګر دولت په دې کې یوازې د وسیلې رول لري، نه د هدف، له همدې امله په پایله کې سیادت د افرادو دی نه د ټولنې. نو په همدې بنسټ پانګوالي ایډیالوژي خپل فکري قیادت له ژوند څخه د دین د بېلوالي پر فکر لېږدوي، د هغه پر اساس د هغه په نظامونو باندې حکم کوي، خلک ورته رابولي او هڅه کوي ترڅو په هر ځای کې یې پلې کړي.

خو اشتراکیت – چې کمونېزم یې یوه برخه ده- داسې مبدأ یا ایډیولوژي ده، چې ټولنه د بشر او له طبیعت سره د هغه د اړیکو عامه مجموعه بولي، دا حتمي او محدودې اړیکې دي، چې دوی ورته په حتمي او عضوي ډول غاړه بږدي. دا مجموعه ټوله یو شی ده: طبیعت، انسان، او اړیکې ټول یو شی دي، یو له بل څخه بېل اجزاء نه دي. نو انسان طبیعت د خپل شخصیت یو اړخ بولي، دا هغه اړخ دی چې په خپل ذات کې یې له ځان سره لري. له همدې امله انسان پرمختګ نه شي کولای خو چې د شخصیت په دغه اړخ پورې یې اړیکه پیدا کړې وي او هغه طبیعت دی، ځکه له طبیعت سره اړیکه له خپل نفس سره د څیز اړیکه ده. له همدې امله ټولنه یوه واحده مجموعه ده چې ټوله په ټولیز ډول واحد پرمختګ کوي او فرد د دغه پرمختګ په پیروۍ داسې دوران ورپسې کوي لکه نټ چې په ټایر پسې تاوېږي. پر همدغه اساس د دوی په نزد د فرد لپاره نه عقیدوي او نه اقتصادي آزادي شته. نو عقیده په هغه څه پورې مقیده ده چې دولت یې اراده لري، اقتصاد هم په هغه څه پورې تړلی دی چې دولت یې اراده لري. نو ځکه دولت هم د هغه څه یوه برخه ده چې مبداء یې سپېڅلی ګڼي. له دغې مادي فلسفې څخه یې د ژوند نظامونه راوتلي دي، اقتصادي نظام یې لومړنی اساس ګرځولی او هغه د ټولو نظامونو لپاره عام مظهر دی.

نو له دې کبله اشتراکي یا له هغه څخه کمونیستي مبداء یو فکري قیادت لېږدوي، چې هغه مادي قیادت او مادي پرمختګ دی او پر بنسټ یې نظامونه جوړوي، دعوت ورته کوي او هڅه کوي چې په هر ځای کې یې پلې کړي.

خو اسلام بیا دا بیانوي چې د دغه طبیعت، انسان او ژوند تر شا خالق او پیدا کوونکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذات شته، چې دا هر څه یوازې ده پیدا کړي دي، هغه الله سبحانه وتعالی دی. نو ځکه یې د الله سبحانه وتعالی پر وجود ایمان د اعتقاد بنسټ دی. همدغې عقیدې بیا روحي ناحیه ورته ټاکلې ده، هغه دا چې انسان، ژوند او طبیعت د یوه خالق مخلوق بلل دي، نو له همدې کبله یې له طبیعت سره تړاو په دې صفت دی چې د خالق مخلوق دی او دا په طبیعت کې روحي ناحیه ده. او د ژوند اړیکه له خالق سره په دې اساس چې د خالق مخلوق دی، په ژوند کې روحي ناحیه ده. د مخلوق انسان اړیکه له خالق سره په انسان کې روحي ناحیه ده، له همدې ځایه روح له الله سبحانه وتعالی سره د انسان د اړیکې موندل دی.

پر الله سبحانه وتعالی ایمان دا واجبوي چې پر محمد صلی الله علیه وسلم، د هغه په رسالت او نبوت، دا چې قرآن کریم د الله سبحانه وتعالی کلام دی، له ایمان سره نژدې شي. نو پر ټولو هغو څیزونو چې محمد صلی الله علیه وسلم راوړي دي، ایمان واجبیږي. له همدې امله اسلامي عقیده حکم کوي چې له ژوند څخه په مخکې، چې الله سبحانه وتعالی دی، ایمان راوړي او پرېکړه کوي چې پر راتلونکي ژوند هم ایمان راوړي، چې هغه د قیامت ورځ ده او انسان د دنیا په دغه ژوند کې د الله سبحانه وتعالی پر امرونو او نواهیو پورې مقید دی. دا د ژوند له مخکې او وروسته سره اړیکه ده، د دغو اوامرو په سرته رسولو او له نواهیو څخه د ځان ساتنې څخه پر پیروۍ او محاسبه مقید دی او دا د ژوند له مابعد سره اړیکه ده. له همدې امله پر مسلمان حتمي ده چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه درك کړي. نو اعمال به د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره کوي. همدا د روح او مادې د یو ځای کولو په معنی ده او د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې عمل کول هغه موخه ده چې د الله سبحانه وتعالی رضا او خوښي بلل کیږي. مقصوده موخه ورڅخه هغه ارزښت دی چې عمل یې رامنځته کوي.

نو له دې کبله د ټولنې د ساتنې لپاره لوړې موخې د انسان په لاس نه شي جوړېدای، بلکې هغه د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، هغه ثابتې موخې چې نه بدلون مومي او نه پرمختګ کوي. نو د انسان د نوعې، عقل، انساني کرامت، نفس، فردي ملکیت، دین،

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن او دولت ساتنه، د ټولنې د ساتنې لپاره لوړې موخې دي، چې بدلون او پرمختګ ورسره نه شي یو ځای کېدای. نو د دغو ثابتو موخو د ساتنې لپاره یې حدود او عقوبات وټاکل او د دغو موخو ساتنه او عملي کول واجب وګڼل شول، ځکه دا د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، نه د دې له امله چې دوی مادي ارزښتونه را منځته کوي. پر همدغه اساس مسلمان او اسلامي دولت خپل ټول اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو سره سم ترسره کوي، ځکه دا هغه څه دي چې د انسان ټولې چارې تنظیموي. د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم عمل کول، مسلمان ته اطمېنان او ډاډ رامنځته کوي او ځکه نو سعادت د جسد اشباع او هغه ته متاع ورکول نه دي، بلکې د الله سبحانه وتعالی راضي کول دي.

مګر عضوي اړتیاوې او غریزې هم اسلام داسې تنظیم کړې دي، چې ټولې اړتیاوې یې اشباع کوي؛لوږه، د نوعې غریزه، د تدین غریزه او یا دې ته ورته نور حاجات. مګر داسې نه چې ځینې د ځینو نورو پر ځای مړې کړي، نه د ځینو په محرومیت او ځینو په مړښت او یا په ټولو دا ډول اطلاق، بلکې ټولې یې تنظیم کړې دي او ټولې یې د یوه دقیق نظام له مخې مړې کړې دي، چې انسان ته یې سوکالي او ډاډ ورکړی او د غریزو او د حیواني درك له پلوه یې د انسان او حیوان تر منځ توپیر راوستی دی.

د دغه تنظیم د تضمین لپاره، اسلام ټولنې د کُل په اعتبار ګوري نه د برخو او اجزاوو په څېر او فرد ته د دغه جماعت د یوه نه بېلېدونکي جز په اعتبار ګوري. مګر د هغه جزئیت له جماعت څخه داسې نه دی لکه د نټ جزئیت په ټایر کې، بلکې انسان له کُل څخه یو جز دی، لکه لاس چې د جسم یو جز دی. له دې امله اسلام فرد د جماعت د یوه جز په صفت معنی کړی دی، نه داسې فرد چې له ټولنې څخه بېل وي. په داسې توګه چې انسان د دغه ټولې په محافظت کې مرستندوی واقع شي، په ورته وخت کې یې په جماعت کې بللی، نه د داسې کُل په څېر چې اجزا ونه لري، بلکې داسې کل چې له اجزاوو څخه جوړ شوی وي، لکه افراد چې د جز په څېر ټولنې د ساتنې لامل شي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي:

«مَثَلُ القَائِمِ عَلَي حُدُودِ اللهِ والوَاقِعِ فِيهَا كَمَثَلِ قَومٍ استَهَمُوا عَلَي سَفِينَةٍ فَأَصَابَ بَعضُهُم أَصَابَ بَعضُهُم أَعلاهَا وبَضُهُم أَسفَلَهَاَ، فَكَانَ الَّذِينَ في أَسفَلِهَا إذَا استَقَوا مِنَ المَاءِ مَرُّوا عَلَي مَن فَوقَهُم، فَقَالُوا: لَو أَنَّا خَرَقنَا في نَصِيبنَا خَرقاً ولَم نُؤذِ مَن فَوقَنَا، فَإِن تَرَكُوهُم وَ مَا أَرَادُوا هَلَكُوا جَمِيعَاً، وَ إِن أَخَذُوا عَلَي أَيدِيهِم نَجَوا و نَجَوا جَمِيعَاً.» (رواه البخاري)

ژباړه: *د هغه چا مثال چې د الله حدود قايموي او د هغه چا چې په هغو کې واقع وي، د هغه قوم په څېر دی چې پر کښتۍ پچه واچوي، نو يو شمېر ته پورتنۍ برخه ورسېږي او نورو ته ښکتنۍ برخه. کله چې د لاندينۍ برخې افراد اوبه اخلي، نو د پورتنۍ برخې له لارې تېرېږي، ځکه نو دوی وايي، که موږ په خپله برخه کې (د اوبو اخيستلو لپاره) سوری وکړو، د پورتنۍ برخې خلک به هم له تکليف څخه خلاص شي. که د دوی د دغه کار مخه ونه نيسي، نو ټول به هلاك شي او که يې له دغه عمل څخه منع کړل، دوی او نور ټول وګړي به له هلاکت څخه وژغورل شي.*

همدغه د فرد او ټولنې په اړه ليد او نظر دی، چې ټولنې ته ځانګړی مفهوم وربښي، ځکه دا خلك د جماعت اجزا دي، اړينه ده چې دوی بايد داسې افکار ولري ترڅو يې يو له بل سره وتړي. د هغو له مخې به ژوند کوي، دوی به واحد احساسات ولري، چې له هغو څخه به اغېزمن وي او د هغو له مخې به هڅول کېږي او دوی به واحد نظام ولري، چې د ټولو د ژوند ستونزې يې ورحل کړې دي.

له همدې ځايه اجتماع يا ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده. او انسان هم په ژوند کې پر دغو افکارو، احساساتو او نظامونو مقيد دی. له دې امله مسلمان د ژوند په هر څه کې پر اسلام مقيد دی او دی مطلقې آزادۍ نه لري.

نو د مسلمان عقيده د اسلام په حدودو کې مقيده ده، نه مطلقه. له همدې امله ارتداد يې لويه ګناه بلل کېږي، که له ارتداد څخه وانه وړي، د قتل مستحق کېږي. شخصي ناحيه هم د اسلام په نظام پورې تړلې ده، له همدې امله زنا هغه ګناه ده چې له مهربانۍ پرته، له تشهير سره مجازات کېږي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿...وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (النور: ۲)

ژباړه: ترڅو د دوی دواړو عذاب یوه ډله مومنان ووینې.

همدارنگه د شرابو څښل یو لوی جرم دی چې څښونکي ته یې سزا ورکول کېږي، پر نورو خلکو تېری کول هم یو جرم دی، چې د جرم د نوعیت له مخې لکه قذف، قتل او دې ته ورته نور جرمونه، بېلابېلې سزاگانې لري. اقتصادي ناحیه هم په شرع او هغو اسبابو پورې مقیده ده چې تملك یې فرد ته مباح گرځولی دی او د دغه فردي ملکیت په حقیقت سره شارع کولی شي چې هغه ته له هغه عین څخه د گټې اخیستلو اجازه ورکړي. له دغو قیدونو څخه وتل جرم بلل کېږي چې د نوعیت په توپیر سره توپیر مومي لکه غلا، غصب او دې ته ورته نور. د دې لپاره اړینه ده چې دولت موجود وي او دغه جماعت او فرد به ساتي، نظام به په ټولنه پلي کوي. دغه راز اړینه ده چې د قبولې کړې مبداء اغېز یې موجود وي، ترڅو خلك په خپله په طبیعي ډول نظام وساتي. له همدې امله مبداء هغه څه ده چې دوی ورپورې تړلي دي او ساتي یې او دولت یې پلی کوونکی دی. د دې لپاره سیادت د شرعې دی نه د دولت او امت، که سلطه د امت شي او مظهر یې په دولت کې وي، نو د تنفیذ طریقه یې نظام دی، چې دولت بلل کېږي. که پر فرد اعتماد له الله سبحانه وتعالی څخه د مومن په تقوا و، ترڅو اسلامي احکام عملي کړي، نو دولت ته اړینه ده چې هغه تشریع وکړي چې دولت یې عملي کوي او د مومن فرد لپاره باید داسې توجیه شي، ترڅو اسلام له الله سبحانه وتعالی څخه په تقوا عملي کړي. له همدې ځایه اسلام عقیده او نظامونه دي، د اسلام مبداء فکره او طریقه ده، چې د همدغې فکرې له جنسه ده. نظام یې هم له همدغې عقیدې څخه سرچینه اخیستې ده، فرهنگ یې هم په ژوند کې ټاکلې چوکاټ لري. د دعوت په لېږدولو کې یې طریقه دا ده چې دولت یې باید عملي کړي، ترڅو فکري قیادت نړۍ ته ورسوي او همدا د اسلامي نظام د فهم لپاره بنسټ شي او عمل ورباندې وکړي. عمل هم باید په ټولنه کې وي په داسې ډول چې پر اسلامي نظام حکم وشي، اسلامي دعوت خپور کړي، ځکه د اسلامي نظام پلي کول پر غیر مسلمانانو د دعوت عملي طریقه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده، په تحقیق سره د دا ډول پلي کولو لوی اغېز د دغه لويې ګرد چاپېره اسلامي نړۍ په رامنځته کولو کې موجود و.

لنډه دا چې په نړۍ کې درې ايډيالوژۍ يا مبداء ګانې شته دي: پانګوالي، اشتراکيت چې له هغه څخه کمونېزم نشأت کړی او درېيمه يې اسلام ده. دغه هره ايډيالوژي ځانګړې عقيده لري، چې نظامونه يې ورڅخه جوړ شوي دي، دوی په ژوند کې د انسان د اعمالو لپاره مقياس او معيار لري، له ټولنې څخه ځانګړی نظر او ليد لوری او د نظام د تنفيذ لپاره ځانګړې طريقه لري.

خو د کمونيزم مبداء د عقيدې له پلوه داسې ده، چې ماده د اشياوو اصل بولي، د دوی په نظر ټول شيان د مادې له پرمختګ او پراختيا څخه لاس ته راغلي دي. پانګوالي مبداء بيا وايي، چې بايد دين له ژوند څخه جلا کړي، په پايله کې دين له دولت څخه بېلېږي. نو پانګوال دا بحث نه کوي چې آيا خالق شته او که نه، بلکې دوی دا بحث کوي چې خالق په ژوند کې هيڅ دخالت نه لري، برابره ده که د هغه ذات په شتون اعتراف وکړي او که انکار. له دې امله دوی ته د خالق د شتون منونکي او منکر په عقيده کې سره برابر دي، او هغه له ژوند څخه د دين بېلتون دی.

خو اسلام وايي چې الله سبحانه وتعالی د ټولو موجوداتو پيدا کوونکی او خالق دی او همدغه الله سبحانه وتعالی نبيان او رسولان له خپل دين سره انسانانو ته را استولي دي او دی به د قيامت په ورځ له انسانونو سره د کړو وړو حساب کوي. نو له دې امله د دوی عقيده پر الله سبحانه وتعالی، د هغه پر پرښتو، کتابونو، رسولانو او د آخرت پر ورځ او د قضا او قدر په خير او شر چې د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، پر دغو ټولو ايمان درلودل دي.

له عقيدې څخه د نظام او قانون د را ايستلو په هکله کمونېزم وايي، چې نظام بايد د توليد له وسايلو څخه واخيستل شي، ځکه په يوه ټولنه کې کېدای شي چې تبر د توليد وسيله وي، له همدې څخه د غوځولو نظام اخيستل کېږي او کله چې ټولنه د پانګوالی مرحلې ته پرمختګ وکړي نو آله يا ماشين د انتاج او توليد وسيله کېږي. له همدې څخه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پانگوالی نظام اخلي، نو د دوی نظام له مادي پرمختګ څخه اخیستل کېږي. اما د پانګوالی مبداء وایي کله چې انسان دین له ژوند څخه بیل کړ، نو ورته اړینه ده چې د ځان لپاره د ژوند له ذات څخه نظام جوړ کړي. نو دوی نظام له هغو واقعیتونو څخه جوړوي چې د ځان لپاره یې وضع کړي دي. اما اسلام وایي چې الله سبحانه وتعالی دوی ته په ژوند کې نظام برابر کړی او محمد صلی الله علیه وسلم یې د دغه نظام د رسالت لپاره رالیږلی دی. نو لازمه او واجب ده چې انسان د هغه له مخې عمل وکړي، ستونزې وڅېړي او د حل لپاره یې له کتاب او سنتو څخه احکام استنباط کړي.

اما په ژوندانه کې د اعمالو د معیار او مقیاس په هکله بیا کمونېزم وایي چې همدغه مادیت یعنې مادي نظام د ژوند معیار دی او څومره چې پرمختګ کوي هومره معیار هم ورسره پرمختګ کوي. پانګوالي مبداء بیا په ژوندانه کې د اعمالو معیار منفعت یا ګټه بولي، چې په وسیله یې اعمال اندازه کېږي او پر همدغه اساس عمل کوي. اسلام په ژوندانه کې د اعمالو معیار حلال او حرام بولي، یعنې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي، چې پر حلالو عمل کېږي او حرام پرېښودل کېږي، چې هېڅ تغییر او بدلون نه مني او نه پکې منفعت کوم لاس لري، بلکې یوازې شریعت پکې حاکم ګرځول کېږي.

اما ټولنې ته په کتو سره کمونیزم داسې انګیري چې ټولنه له ځمکې، تولیدي وسایلو، طبیعت او انسان څخه د یوې عامې مجموعې په څېر جوړه شوې ده، چې دا ټول بیا له یوه څیز څخه جوړ شوي او هغه ماده ده، چې د طبیعت له پرمختګ سره انسان هم پرمختګ کوي، بیا ټوله ټولنه هم ورسره پرمخ ځي. له همدې امله ټولنې مادي پرمختګ ته غاړه ږدي او انسان یوازې باید تناقضات ومومي، چې دغه پرمختګ بېړنی کړي او کله چې ټولنه پرمختګ وکړي، د هغې په پرمختګ سره وګړی هم پرمختګ کوي. نو داسې له هغې سره دوران کوي لکه نټ په ټایر کې.

پانګوالي مبداء وایي چې ټولنه له وګړو څخه جوړه شوې ده، کله چې د وګړي چارې تنظیم شي، نو د ټولنې چارې هم تنظیمېږي. نو له همدې امله اړینه ده چې یوازې وګړي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته پام وکړي، نو دولت د وګړي لپاره کار کوي، له همدغه امله پانګوالي فردي مبداء ده.

خو اسلام د ټولنې اساس عقیده بولي، چې افکار او احساسات له ځان سره لېږدوي، نظامونه ورڅخه سرچینه اخلي. نو دا مهال اسلامي افکار او احساسات رنګ پیدا کوي، پر خلکو اسلامي نظام پلی کېږي، اسلامي ټولنه جوړېږي. له همدغه امله ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده. انسان یوازې له بل انسان سره ټولی یا جماعت جوړوي، بلکې ټولنه نه شي جوړولای مګر په هغو افکارو چې انسان یې له ځان سره لېږدوي، په هغو احساساتو چې له انسان سره شته او په هغو نظامونو چې ورباندې پلي کېږي، ځکه هغه څه چې د یوه انسان او بل انسان تر منځ اړیکه پیدا کوي هغه مصلحت دی، نو که په همدغه مصلحت سره افکار متحد شول او یا هم احساسات متحد شول نو رضا او غضب یې هم متحد کېږي او که هغه نظام چې د دوی ستونزې ورحلوي سره متحد او یو شي، نو د یوه انسان اړیکه له بل انسان سره رامنځته شوه. که افکار یې د مصلحت په اړه مختلف شول یا یې احساساتو توپیر پیدا کړ، رضا او غضب یې نه شي سره متحد کېدای او که په هغه نظام کې چې د دوی ستونزې ورحلوي، توپیر رامنځته شو، د دوی تر منځ اړیکه نه شي رامنځته کېدای، نو وروسته ټولنه نه شي رامنځته کېدای، ځکه ټولنه له انسان، افکارو، احساساتو او نظامونو څخه جوړه شوې ده، چې د دوی تر منځ اړیکه او تړاو رامنځته کوي او جماعت یا ټولی پر ټاکلې ټولنه بدلوي.

نو اوس که ټول خلک مسلمانان وي، خو افکار یې پانګوالي او ډیموکراسي وي او احساسات یې روحي، کهنوتي او وطني وي او هغه نظام چې پر دوی پلی کېږي، پانګوالي او ډیموکراسي وي، نو دا ټولنه غیر اسلامي ټولنه بلل کېږي، که ډېری اهل یې مسلمانان هم وي.

اما کمونیستي مبداء یا ایدیولوژي د کمونیستي نظام د پلي کېدو له پلوه، یوازې دولت د لښکر په زور او د قانون په ځواك سره نظام پلی کوي او له فرد او ټولنې څخه چارې اخلي، چې دا نظام ته پرمختګ ورکوي. پانګوالي مبداء بیا دولت د آزادیو څارونکی او چمتو کوونکی بولي، کله چې یو وګړی د بل پر آزادۍ تېری وکړي، نو دولت د دغه تېري مخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نيسي، ځکه دولت د آزاديو د تضمين لپاره رامنځته شوی. خو که يو فرد د بل پر آزادۍ تېری ونه کړي، خو حقوق يې واخلي او يا يې وغولوي، مگر د هغه په خوښۍ سره، دې ته تېری نه ويل کېږي، په دې کې دولت لاسوهنه نه کوي، نو له همدې امله دولت د آزاديو د تضمين لپاره موجود دی.

خو اسلام وايي، چې نظام به مومن وگړی د خپل ايمان او له الله سبحانه وتعالی څخه د تقوا له مخې نافذوي او دولت به يې د ټولي يا جماعت د عدالت په شعور پلی کوي، امت به له حاکم سره د امربالمعروف او نهی عن المنکر په وسيله مرسته کوي او د دولت به په ځواك او سلطه نظام نافذوي. دولت د جماعت او ټولي چارې سنبالوي او د فرد چارې تر هغه نه سنبالوي، ترڅو چې هغه يې له سرپرستۍ څخه عاجز نه شي، دغه نظام (د حللارو ټولگه) بدلون او اوښتون نه مني. کله چې د اجتهادونو پايلې ډېرې شي، نو دولت د شرعي احکامو د تبني صلاحيت لري.

د اسلام د مبداء فکري قيادت د انسان له فطرت سره سم دی، هغه په ژوروالي سره آسانه او د عملي کېدو وړ دی، د انسان زړه او عقل يې ژر درک کولی شي، ځکه تدين په انسان کې فطري دی او هر انسان په فطرت سره متدين دی او د هېڅ ځواک په وسيله له ده څخه دا فطرت نه شي اخيستل کېدای، ځکه هغه د يو انسان په بنسټ کې نغښتی. نو انسان په خپل طبيعت کې احساسوي چې دا ناقص دی او دلته تر دې بشپړ ځواك هم شته او دغه ځواك د تقديس وړ دی، تدين د مدبر خالق لپاره د اړتيا احساس دی، هغه هم د انسان په تکوين کې د طبيعي عجز څخه رامنځته کېدونکی دی، هغه ثابته غريزه ده چې ټاکلې مرجع لري او هغه تقديس دی. له همدې امله انسانان په ټولو عصرونو کې متدين وو او د يو څه عبادت به يې کاوه؛ د انسان، افلاکو، ډبرو، حيوان، اور او دې ته ورته څيزونو عبادت به يې کاوه. کله چې اسلام له خپلې عقيدې سره يو ځای راغی، د دې لپاره چې انسانيت د مخلوقاتو له عبادت څخه د هغه الله سبحانه وتعالی د عبادت لوري ته وباسي، چې هر څه يې پيدا کړي دي. کله چې مادي مبداء ظهور وکړ او د الله سبحانه وتعالی له وجود او

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح څخه یې انکار کاوه، ونه توانېده چې دغه طبیعي تدین له منځه یوسي، بلکې د انسان تصور یې تر دې نور هم ځواکمن کړ. تقدیس یې هم همدغه ځواك ته ور کړه کړ، دا ټول یې د ځواك تصور ته په مبداء او د هغې لېږد ته ورولېږدول، د هغه تقدیس یې یوازې دغه دواړو ته ورکړ، لکه چې شا ته گرځېدلي وي او د خلکو تقدیس یې د الله سبحانه وتعالی له عبادت څخه د بنده گانو عبادت ته ور نقل کړ. د الله سبحانه وتعالی د آیتونو تقدیس یې د مخلوقاتو کلام ته ورکړ، نو دا ډول رجعیت په دې کې و. خو بیا هم ونه توانېدل چې د تدین فطرت له منځه یوسي، بلکې په غلطۍ سره یې په رجعي ډول وگرځاوه. له همدې امله د دوی فکري قیادت د انسان له طبیعت سره مخالف و او قیادت یې سلبي و. له همدې ځایه د سوسیالیزم فکري قیادت له فطري پلوه وروسته پاتې کېدونکی و، بلکې دوی ورته د وړو، ډار شوو او زیانمو پام یې ځان ته اړاوه، وروسته پاتې کېدونکو، په ژوند کې ناکامو، کینه کښو او د شاذو عقلونو خاوندانو یې پیروي کوله. کله چې دوی د هغې ډیالیکتیکي نظریې په اړه خبرې او بحث کوي، چې فساد او بطلان یې په عقل او حس دواړو مشاهده کېږي؛ مفکرین بلل کېږي. د ځواك او قوت په واسطه یې خلك خپلې مبداء ته تابع کول، له همدې امله یې تنگي، غوسه او غم را منځته کړ او داسې پاڅونونه او حرکتونه را پیدا شول، چې تخریب او پرېشاني یې تر ټولو مهم وسایل وو.

همدا راز د پانگوالي مبداء فکري قیادت د انسان د فطرت مخالف دی چې هغه فطرت تدین دی، ځکه د تدین فطرت په تقدیس او په ژوند کې د انسان د اعمالو په تدبیر کې راښکارېږي، ځکه انسان چې کله دغه تدبیر کوي نو تناقض او اختلاف پکې له ورایه ښکارېږي او دا یې د عجز نښه ده. له همدې امله دا اړینه چې دین باید د انسان په ژوند کې د هغه د اعمالو مدبر وي. نو له ژوند څخه د دین لرې کول د انساني فطرت خلاف عمل دی، ځکه په ژوند کې د دین معنی دا نه ده، چې دنیوي اعمال عبادات وگرځوي؛ بلکې په ژوند کې د دین معنی دا ده چې د الله سبحانه وتعالی له خوا امر شوی نظام هغه نظام دی چې انسان خپلې ورځنۍ ستونزې وربانديې هواري کړي. دا نظام له هغې عقیدې څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

راوتلی چې د انسان د فطرت لپاره مقرره شوې، نو له هغه څخه لرې کول او د داسې نظام اخیستل چې له هغې عقیدې څخه راوتلی وي چې د تدین له غریزې سره سمون نه مومي؛ د انسان د فطرت مخالف دی. له همدې امله د پانګوالۍ فکري قیادت له فطري پلوه ناکام او وروسته پاتې کوونکی دی، ځکه هغه د دین او ژوند په بیلتون او له ژوند څخه د تدین په لرې والي سره یو سلبي قیادت دی او دغه مسئله یې د الله سبحانه وتعالی د امر کړل شوي نظام د انساني ستونزو له حل څخه په لرې والي سره فردي موضوع ګرځولې ده.

اسلامي فکري قیادت له دې امله چې عقل یې پر الله سبحانه وتعالی د ایمان راوړو لپاره اساس ګرځولی دی، یو ایجابي قیادت دی، کله چې طبیعت، انسان او ژوند ته نظر وشي، په جزم او قاطعیت سره د الله سبحانه وتعالی وجود ته رسیږي چې دا ټول مخلوقات یې پیدا کړي دي، انسان ته دا ټاکي چې په خپل فطرت د هغه له مطلق کمال څخه بحث کوي. هغسې مطلق کمال چې نه په انسان، طبیعت او ژوند کې را منځته کېدای شي، بلکې عقل یې هغه ته لارښود کیږي، نو دا درك کوي او ایمان ورباندې راوړي.

اما کمونیستي فکري قیادت پر مادیت ولاړ دی، نه پر عقل، که دوی ته عقل ورسیږي، نو له فکر څخه وړاندې د مادې د شتون په ویلو او د هرڅیز لپاره د مادې په اصل ګرځولو سره، مادي دی. اما پانګوالي فکري قیادت پر هغه منځني حل ولاړ دی چې دوی ته له یوې پرلپسې نزاع او کشمکش څخه چې څو پیړۍ یې د کلیسا د خلکو او د فکر د خاوندانو تر منځ دوام درلود، رامنځته شوی او پایله یې دا وه چې دین له دولت څخه بېل کړي. له دې امله پانګوالي او کمونیستي فکري قیادتونه شنډ دي، چې دواړه له فطرت سره په ټکر کې دي او پر عقل نه دي ولاړ.

لنډه دا چې یوازې اسلامي فکري قیادت سم او صحیح قیادت دی او نور ټول فاسد او بې معنی قیادتونه دي، ځکه اسلامي فکري قیادت پر عقل ولاړ دی، حال دا چې نور فکري قیادتونه پر عقل نه دي ولاړ. دا هغه فکري قیادت دی چې د انسان له فطرت سره موافق دی، په ځواب کې یې ویل کیږي چې نور فکري قیادتونه له انساني فطرت سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخالف دي. دا ځکه چې کمونيستي فکري قيادت پر عقل نه بلکې پر ماديت ولاړ دی، ځکه چې ماده له فکر څخه مخکې کوي، په دې معنې چې له عقل څخه هم مخکينۍ ده. له همدې امله کله چې ماده پر دماغ انعکاس کوي، نو فکر را منځته کوي، نو په هغه څه کې انسان فکر کوي چې پر مغز يې انعکاس کړی وي. اما پر دماغ د مادې له انعکاس څخه وړاندې فکر نه شي رامنځته کېدای، له همدې امله هر څيز پر ماده ولاړ دی، نو د کمونېزم د عقيدې اساس يعنې کمونيستي فکري قيادت مادي دی نه فکر.

خو دا خبره د دوو لاملونو له امله ناسمه ده: لومړی دا چې د مادې او دماغ تر منځ هېڅ ډول انعکاس نه شي رامنځته کېدای، نه دماغ پر ماده منعکس کېږي او نه ماده پر دماغ، ځکه پر يوه څيز انعکاس، په هغه کې د انعکاس د قابليت شتون ته اړتيا لري، لکه هېنداره، چې د انعکاس قابليت ته اړتيا لري، چې دا نه په دماغ او نه په مادي واقعيت کې وجود لري. د مادې او دماغ تر منځ مطلق انعکاس نه رامنځته کېږي، ځکه ماده پر دماغ انعکاس نه کوي او نه ورانتقالېږي، بلکې احساس پر ماده دماغ ته د حواسو په واسطه انتقالېږي، نه د دماغ انعکاس پر ماده او دا د مادې حس کول دي، په دې کې د حواسو له مخې د عين او غير تر منځ توپير نشته. نو له لمس کولو، بويولو، خوند څکلو، اورېدلو څخه داسې احساس رامنځته کېږي لکه له ليدلو څخه چې رامنځته کېږي. دلته ځکه دا له څيزونو څخه لاسته راځي، نه پر دماغ د مادې له انعکاس څخه، دا د څيزونو احساس کول دي. نو انسان د پنځه ګونو حواسو په واسطه څيزونه حس کوي، بلکې پر دماغ يې څيزونه انعکاس نه کوي.

دويم دا چې يوازې له حس څخه فکر منځ ته نه راځي، بلکې يوازې حس ورڅخه منځ ته راځي، يعنې د واقعيت احساس که يو احساس له بل احساس يا ميليون احساساتو سره يو ځای شي، بيا هم همغه احساس په لاس راځي. څومره چې د احساس د ډولونو شمېر زيات شي، له هغو څخه يوازې احساس لاس ته راځي، مطلق فکر ورڅخه لاس ته نه شي راتلای، بلکې اړينه ده چې پخواني معلومات شتون ولري، ترڅو د هغو په واسطه حس شوی واقعيت تفسير شي، تر دې چې فکر ورڅخه منځ ته راشي. که موږ اوسني انسان ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو سرياني کتاب ورکړو او له ده سره د سريانۍ په اړه هېڅ معلومات نه وي، حس يې په ليدلو او لمس کولو سره پر کتاب واقع کېږي. دا حس که ميليون ځله هم تکرار کړي، هېڅ امکان نشته چې يوه کلمه ورڅخه درك کړي، تر دې چې د سرياني ژبې په اړه معلومات ورکړل شي. کله يې چې د سرياني ژبې په اړه معلومات وموندل، همدا مهال فکر کول پيلوي او درك کوي يې. همدا راز که موږ د هغه ماشوم چې احساس ورسره شته، خو هېڅ معلومات نه لري، له مخې سره يوه-يوه ټوټه طلا، مس او ډبره کېږدو، ټول احساسات يې د دغو څيزونو په حس کې شريك کړو، نو هېڅ امکان نشته چې درك يې کړي، هر څومره که دغه احساسات متنوع او تکرار هم شي. مګر کله چې په دې اړه معلومات ورکړل شي او حس يې کړي، نو له معلوماتو څخه په ګټې اخيستنې سره يې درك کوي. که دغه ماشوم لوی شي، شل کلنۍ ته ورسېږي او هېڅ معلومات تر لاسه نه کړي، نو دی داسې پاتېږي لکه په لومړۍ ورځ چې و، چې يوازې څيزونه يې احساس کول. نو که هر څومره يې دماغ هم لوی شي، درك کولی يې نه شي، ځکه هغه څه چې درك ته يې تياروي دماغ نه دی، بلکې پخواني معلومات دي سره له دماغه او سره له هغه واقعيته چې حس کوي يې، چې دا د عقلي ادراك له مخې دي. اما د شعوري ادراك له مخې بيا له غريزو او عضوي اړتياوو څخه منځ ته راځي، چې حيوان يې هم درك کولای شي. د انسان درك له انسان سره هم منځ ته راځي، نو د منې او ډبرې د ورکړې له تکرار څخه جوتېږي، چې منه خوړل کېږي او ډبره نه خوړل کېږي، لکه خر چې پوهېږي چې وربشې خوړل کېږي او خاورې نه خوړل کېږي. دغه توپير او تميز نه فکر دی او نه ادراك، بلکې دا د غريزو او عضوي اړتياوو ځواب او اشباع ده او دا د انسان په څېر له حيوان سره هم شته. له همدې امله امکان نه لري چې تر هغې فکر رامنځته شي، ترڅو چې د واقعيت د احساس په اړه پخواني معلومات د حواسو په واسطه په دماغ کې رامنځته نه شي.

نو پر عقل، فکر او ادراك د حواسو په واسطه دماغ ته د واقعيت د حس انتقال دی او د پخوانيو معلوماتو شتون دی چې د هغه په واسطه هغه واقعيت تفسير کېدای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر همدغه اساس کمونیستي فکري قیادت ناسم او فاسد دی، ځکه پر عقل نه دی ولاړ، لکه د دوی پر وړاندې چې د عقل او فکر معنی فاسده ده.

همدا راز د پانګوالۍ فکري قیادت پر منځني حل ولاړ دی، چې د کلیسا د مسوولینو او مفکرینو تر منځ رامنځته شوی دی. د دوی تر منځ له خونړیو مبارزو څخه وروسته، چې څو پېړۍ یې د روحانیونو او مفکرینو تر منځ دوام وکړ، یوه منځني حل ته ورسېدل او دین یې له ژوند څخه بېل کړ، یعنې د دین په شتون یې ضمني اعتراف وکړ او له ژوند څخه یې بېل کړ. له همدې امله دا فکري قیادت پر عقل نه دی ولاړ، بلکې دا یو راضي کوونکی حل یا منځنی حل دی.

له همدې امله د منځني حل فکره له دوی سره د یوه اصل او بنسټ په څیر مومو، دوی د منځني حل په واسطه د حق او باطل، ایمان او کفر، نور او تیارې تر منځ نژدې والی راولي. سره له دې چې منځنی حل هېڅ شتون نه لري، ځکه مسئله دا ده چې یا به حق وي او یا باطل یا ایمان او یا کفر یا نور او یا تیارې؛ مګر هغه منځنی حل چې خپلې عقیدې او فکري قیادت یې ورباندې ولاړ دی، دوی یې له حق، ایمان او نور څخه لرې کړي دي. له همدې امله یې فکري قیادت فاسد دی ځکه چې پر عقل نه دی ولاړ.

اما اسلامي فکري قیادت پر عقل ولاړ دی، ځکه پر مسلمان فرض کوي چې د الله سبحانه وتعالی پر وجود، د رسول الله صلی الله علیه وسلم پر نبوت او پر قرآن کریم د عقل له مخې ایمان راوړي. دغه راز پر مغیباتو ایمان ورباندې فرض کوي، ځکه دا له هغه څه څخه منځ ته راځي چې شتون یې پر عقل ثابت شوی دی، لکه قرآن او متواتر حدیث، ځکه نو دا فکري قیادت پر عقل ولاړ دی.

دا له عقلي پلوه وو، له فطري پلوه هم اسلامي فکري قیادت له انساني فطرت سره موافق دی، ځکه چې مسلمانان د دین پر شتون ایمان لري، په ژوند کې یې اړین او واجبي بولي او د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې ژوند کوي. تدین فطري دی ځکه دا یوه غریزه ده، چې ځانګړې رجع لري او هغه هم تقدیس او سپېڅلتیا ده او د دې رجع له

(c) ketabton.com: The Digital Library

نورو غریزو څخه توپیر لري، ځکه دا د ټاکلې غریزې لپاره یوه طبیعي رجع ده، له همدغه ځایه پر دین ایمان رامنځته کېږي او دا اړینه کېږي چې په ژوند کې د انسان اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره شي، چې دا هم غریزې دي او له فطرت سره موافقې دي، له همدې امله انسان ته ځواب ورکوي.

دا د کمونیستي او پانګوالي فکري قیادتونو پر خلاف ده ځکه دا دواړه فکري قیادتونه له فطرت سره مخالف دي او کمونیستي فکري قیادت په مطلق ډول د دین له شتون څخه انکار کوي، ځوك چې ورباندې اعتراف کوي له هغه سره جګړه کوي، نو دا له فطرت سره په ټکر کې دی. پانګوالي فکري قیادت بیا نه پر دین اعتراف کوي او نه انکار ورڅخه کوي. یوازې له دین څخه انکار او پر هغه نه اعتراف د دوی د بحث موضوع نه ده، بلکې دا وایي چې دین باید له ژوند څخه بېل وي. دوی اراده لري چې ژوند باید یوازې ګټه وي چې دین هېڅ رول پکې ونه لري او دا له فطرت سره په ټکر او له فطرت څخه لرې دی. له همدې امله له انساني فطرت سره په ټکر کې دی.

له همدې ځایه یوازې اسلامي فکري قیادت مناسب دی، ځکه چې له انساني فطرت او عقل سره سمون لري او له دغه پرته نور ټول باطل دي. پر همدغه اساس یوازې اسلامي فکري قیادت سم او یوازې همدا بریالی هم دی.

اوس یوه مسئله پاتې شوه، هغه دا چې آیا مسلمانانو اسلام عملي کړی دی؟ یا دوی اسلامي عقیده منلې وه او نور احکام او نظامونه یې پلي کړي دي!؟ دې ته ځواب دا دی چې له هغه وخته چې رسول الله صلی الله علیه وسلم مدینې ته ورسېد، تر ۱۳۳٦هـ.ق یا ۱۹۱۸م کال پورې چې اسلامي دولت د استعمار په لاس سقوط وکړ، مسلمانانو صرف اسلام په ټولو عصرونو کې پلی کړ او دا تطبیق شامل او هر اړخیز و، آن تر دې چې په دغه تطبیق کې د بریالیتوب تر وروستیو حدودو پورې ورسېدل.

څه چې اسلام تطبیقوي هغه دولت دی، ځوک چې په دولت کې نظام پلی کوي دوه کسان دي: لومړی یې قاضي دی، چې د خلکو تر منځ دښمنۍ فیصله کوي او دویم

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاکم دی چې د خلکو تر منځ حکم کوي. د قاضي په باب په تواتر سره دا نقل شوی، چې قاضیانو د رسول الله صلی الله علیه وسلم له زمانې راهیسې په استانبول کې د خلافت تر پایه پورې د خلکو تر منځ د شخړو او دښمنیو فیصلې د شرعې شریفې د احکامو له مخې د ژوند په ټولو برخو کې حل وفصل کړې دي. برابره ده هغه که یوازې د مسلمانانو تر منځ وې او که د مسلمانانو او نامسلمانانو تر منځ. هغه محکمه چې د خلکو تر منځ به یې ټولې دښمنۍ په حقوقو، جزاء، شخصي احوالو او نورو برخو کې فیصله کولې، یوه محکمه وه چې یوازې په اسلامي شرع یې حکم کاوه. هېڅوك داسې روایت نه لري، چې هېڅ کومه قضیه یې دې د اسلامي شریعت له احکامو پرته فیصله شوې وي او یا داسې محکمه چې په اسلامي خاورو کې یې دې له اسلام پرته حکم کړی وي، مخکې له دې چې محکمې د استعمار له اغېز څخه په شرعي او نظامي محکمو باندې ووېشل شوې. پر دې تر ټولو نېږدې او ستر دلیل د شرعي محکمو سجلونه دي چې په پخوانیو ښارونو کې محفوظ دي، لکه په قدس، بغداد، دمشق، مصر، استانبول او نورو ښارونو کې، دا یو یقیني دلیل دی، چې قاضیانو به یوازې اسلامي شریعت پلی کاوه.

ان تر دې چې غیر مسلمانانو، یهودي او نصاراوو به اسلامي فقه لوسته او تألیفات به یې پکې کول، لکه سلیم الباز د مجلې شارح او نور هغه چې په اسلامي فقه کې یې په وروستیو عصرونو کې تالیفات کړي دي. اما کوم قوانین چې ور دننه شول، هغه د علماوو د فتواګانو سره سم داخل شول، چې د اسلام له احکامو سره مخالفت نه لري، چې په همدې اساس په ۱۲۷۵هـ/ ۱۸۵۷م کال کې عثماني جزایي قانون او په ۱۲۷٦هـ کال چې له ۱۸۵۸م کال سره سمون لري، د حقوقو او سوداګرۍ قوانین ورداخل شول. بیا په ۱۲۸۸هـ/ ۱۸۷۰م کې محکمې دوه ډوله شوې، شرعي او نظامي محکمې او هرې یوې ته ځانګړي نظامونه جوړ کړای شول. بیا په ۱۲۹۵هـ/ ۱۸۷۷م کې د نظامي محکمو د جوړښت لایحه جوړه شوه. په ۱۲۹٦هـ کې د حقوقي او جزایي محکمو د اصولو قانون وضع شو. کله چې داسې علما ونه موندل شول چې دولت ته د مدني قانون د ادخال جواز ورکړي، نو د معاملاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قانون یې وضع کړ او مدني قانون یې لرې کړ او دا په ۱۲۸٦هـ کې ترسره شول. نو دا ټول قوانین داسې وضع شول لکه هغه احکام چې اسلام ورته اجازه ورکوي او د عمل لپاره وضع نه شول، مګر کله یې چې د هغه د اجازې لپاره فتوا واخیسته، وروسته له هغې چې شیخ الاسلام ورته اجازه ورکړه، لکه چې له صادرو شوو نښو څخه څرګند شول. که څه هم استعمار له ۱۹۱۸ م کال یعنې له هغه وخت راهیسې چې ځینې خاورې یې لاندې کړې، په حقوقي او جزایي مسایلو کې یې په شریعت فیصلې نه کولې، خو بیا هم په هغو دولتونو کې چې که څه هم د استعمار زور پرې اغېز کړی و، خو لښکرې یې نه وې ور داخلې شوې، لکه حجاز، نجد، یمن او افغانستان تر نژدې وخته پورې پکې په اسلامي فقه فیصلې کېدې. که څه هم اوسمهال په دغو هېوادونو کې حکام اسلام نه پلی کوي، خو سره له دې موږ وینو چې اسلام په قضایي سیستم کې پلی شوی، د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې بل څه نه دي پلي شوي.

د حاکم په وسیله د اسلام تطبیق په پنځو ځایونو کې تمثیلېږي:

د ټولنې په اړوندو شرعي احکامو، په اقتصاد، تعلیم، بهرني سیاست او د حکومت په نظام کې. په اسلامي دولت کې دا پنځه واړه څیزونه پلي شوي دي. پاتې شو د ښځو او نارینه وو اجتماعي نظام او د دوی تر منځ علاقه او قانون، نو دا خو تر اوسه د استعمار او کفریه قوانینو په وجود کې هم اسلامي دي او بل شی نه دي پلي شوي.

اما ټولنیز نظام، چې د ښځې او نر تر منځ اړیکې ټاکي او نور ټول هغه څه چې په دغه اړیکه مرتب دي، یعنې د شخصیت احوال، نو دا ټول لا تر اوسه پلي کېږي، سره له دې چې استعمار او د کفر حکم هم شتون لري، آن تر ننه پورې له اسلامي اجتماعي نظام پرته بل څه نه دي پلي شوي. اما اقتصادي نظام په دوو برخو کې تمثیلېږي: لومړی له عامو وګړو څخه د خلکو د ستونزو د حل په موخه د مال اخیستو کیفیت، دویم د هماغه مال وېشل دي. د اخیستو کیفیت یې دا دی، چې زکات له مالونو، ځمکو، څارویو څخه د عبادت په اعتبار اخیستل کېږي او یوازې په هغه اتو ډلو باندې وېشل کېږي، چې په قرآن کریم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې يې يادونه شوې ده او د دولت په چارو کې هېڅ نه لګول کېږي، مګر د شريعت له حکم سره سم د دولت او امت د چارو د پرمختګ لپاره مالونه اخيستل کېږي، نو په ځمکه خراج، له غير مسلمانانو څخه جزيه او د بهرنۍ او کورنۍ سوداګرۍ له سوداګرو څخه ګمرکي محصلونه هم اخيستل کېږي، هېڅ مال له اسلامي شريعت پرته نه تر لاسه کېږي. اما د مال وېش د عاجز لپاره په نفقه، د بې عقل او مبذر لپاره په ګوښه کولو او همدارنګه به هغوی ته وصي ټاکل کېږي، دوی به په هر ښار کې په ځانګړو ځايونو کې اوسېدل، د حج په لاره کې، د فقير، مسکين او مسافر لپاره د ډوډۍ ورکول، د دغو ټولو آثارو لا تر اوسه د مسلمانانو په ښارونو کې تر سترګو کېږي. په يوه جمله کې چې د مال وېش د اسلامي شريعت له مخې ترسره کېده او هېڅ د بل څه له مخې نه وېشل کېده او هغه څه چې په دې برخه کې تقصير ليدل شوی، هغه هم د شريعت پرېښودل او ناوړه تطبيق دی نه هم د شريعت نه پلي کول.

اما د تعليم سياست هم د اسلام پر اساس ترسره کېده، د تعليم په منهجونو کې اسلامي ثقافت بنسټ او اساس و. د پرديو ثقافت به ترکومه ځايه چې د اسلام خلاف و نه اخيستل کېده. اما د مدرسو د پرانيستو په برخه کې چې کوم تقصير تر سترګو کېده، هغه هم د عثماني خلافت په وروستيو کې و، چې په ټولو اسلامي خاورو کې يو ډول و، چې د فکري انحطاط لامل شوې او پايله يې نن ته رسېږي. اما په نورو عصرونو کې دا په نړۍ کې مشهوره وه، چې يوازې اسلامي خاورې د علماوو او متعلمينو په سترګو کې وې، د قرطبې، بغداد، دمشق، سکندريې او قاهرې پوهنتونونو په نړۍ کې د تعليم په خپرېدا کې لوی اغيز درلود.

په بهرني سياست کې هم دولت پر اسلامي بنسټ ولاړ و، نو اسلامي دولت له نورو دولتونو سره خپلې اړيکې د اسلام پر اساس ټينګولې، ټولو هېوادونو هم هغه ته د يوه اسلامي دولت په سترګه کتل. بهرنۍ اړيکې يې ټولې د اسلام او مسلمانانو د مصلحت پر اساس د دې له مخې چې دوی مسلمانان يادېدل ټينګولې. د اسلامي دولت بهرنی سياست،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي سياست و، چې نړيوال شهرت يې موندلی و او دا ډېره روښانه ده او کومو دلايلو ته اړتيا نه لري.

د اسلام د حکومتولۍ نظام پر اتو ادارو يا جهازونو ولاړ و:

خليفه د دولت رييس، تفويضي مرستيال، تنفيذي مرستيال، د جهاد امير، واليان، قضاء، دولتي مصالح، د امت مجلس. دا ټول جهازونه موجود وو، پر مسلمانانو هېڅ داسې دوره نه ده تېره شوې، چې دوی خليفه نه درلود، خو وروسته له هغه چې کافر استعمارگر مصطفي کمال په کرغېړنو لاسونو په ۱۳۴۲هـ/ ۱۹۲٤م کال کې خلافت ړنگ شو، دوی بې خليفه شول. خو تر دې مخکې د مسلمانانو خليفه په دايمي ډول موجود و، يو خليفه تر هغې نه لرې کېده ترڅو به يې چې پر ځای بل نه و راغلی، آن د کمزورۍ په عصرونو او خورا ناوړه شرايطو کې هم مسلمانانو خليفه درلود.

کله به چې خليفه رامنځته شو، نو هلته به اسلامي دولت هم رامنځته کېده، ځکه اسلامي دولت په خپله خليفه دی. د خليفه مرستيالان هم په ټولو عصرونو کې موجود وو، دوی به په حکم او تنفيذ کې د خليفه مرستيالان وو، مگر دوی وزيران نه وو. سره له دې چې د عباسي خلافت په وخت کې دوی ته وزيران ويل کېدل؛ خو په حقيقت کې دوی هم معاونين او مرستيالان وو. دوی د اوسني ديموکرات نظام په څېر د وزارت هېڅ ډول صفت نه درلود، بلکې د خليفه له خوا يې په حکم او تنفيذ کې د هغه په تفويض سره مرستيالي کوله، خو واک او واگې به ټول له خليفه سره وو. اما واليان، قاضيان او د دولت د مصالحو شتون ثابت دی. کله به چې کفارو کوم هېواد ونيو، نو چارې به بيا بل ډول شوې، په ټولو چارو کې به يې واليان، قاضيان، د دولت مصالح او د دولت لوړپوړي کسان وو، چې دا هېڅ دليل ته اړتيا نه لري. اما د جهاد امير به د اسلامي پوځ چارې سنبالولې، هغه هم په دې اعتبار سره چې دا يو اسلامي لښکر دی او تل به يې په ذهن کې دې خبرې ځای نيولی و، چې اسلامي پوځ هېڅکله هم ماتې نه خوري. اما د امت د مجلس کړنو ته له راشده خلفاوو څخه وروسته دومره پاملرنه ونه شوه، لامل يې دا دی چې دا د حکم له

(c) ketabton.com: The Digital Library

جهازونو او قواعدو څخه دي. نو شورا په راعي باندې د رعيت حق دی، که يې دا چاره سرته ونه رسوله نو تقصير يې وکړ، مګر حکم بيا هم اسلامي دی. ځکه شورا د نظر د اخيستلو لپاره ده، نه د حکم کولو لپاره، چې دا د ډيموکراسۍ د پارلمانونو د وکيلانو پر خلاف ده، ځکه دوی د ولس واك تمثيلوي، چې د پانګوالی په حکومتي نظام کې بنسټيزه قاعده ده. خو په اسلام کې سيادت د شرعې دی. له دې څخه جوتېږي چې حکومتي نظام هم د اسلام له مخې پلی شوی.

همدارنګه د خليفه د بيعت د مسئلې په هکله، په قطعي ډول په خلافت کې وراثت نشته، يعنې وراثت په دولت کې مقرر حکم نه شي کېدای، چې حکم تر لاسه کړي، يعنې د دولت رياست په وراثتي ډول واخلي، لکه څنګه چې نن په شاهي نظام کې اخيستل کېږي. په دولت کې مقرر حکم دا و چې د حکم د تر لاسه کولو لپاره بيعت دی، چې په ځينو عصرونو کې به له مسلمانانو څخه اخيستل کېده لږ څه وروسته د اهل حل و عقد په واسطه بيعت کېده او په وروستۍ (انحطاط) دوره کې د شيخ الاسلام په واسطه ترسره کېده. بيعت د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې عملي شوی، ځکه هېڅ خليفه له بيعت پرته نه دی منصوب شوی، له بيعت پرته په مطلق وراثت سره هم نه دی نصب شوی، هېڅ داسې روايت او پېښه نشته چې خليفه له بيعت پرته په وراثت سره ټاکل شوی وي. په ځينو مواردو کې په بيعت اخيستنه کې سرغړونه هم شوې، يعنې خليفه به له خلکو څخه په خپل ژوند کې د خپل زوی، ورور، د کاکا زوی او يا د کورنۍ بل غړي ته بيعت اخيست او د خليفه له وفات وروسته به خليفه کېده، چې دا عمل د بيعت د پلي کولو ناوړه ډول او سرغړونه ده او هېڅکله وراثت او وليعهدي نه بلل کېږي. لکه څنګه چې په ډيموکراسۍ کې د پارلماني ټاکنو د نظام ناوړه تطبيق، انتصاب نه بلکې ټاکنې نومول کېږي، سره له دې چې که په ټاکنو کې هغه کسان هم بريالي شي چې حکومت يې اراده لري. له همدې امله په دې ټولو کې موږ وينو چې اسلامي نظام په عملي ډول پلي شوی دی او د اسلامي دولت په ټولو عصرونو کې له اسلام پرته بل څه نه دي پلي شوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما د اسلامي رهبرۍ بریالیتوب عملي وو، یعنې بریالیتوب یې بېساري و، چې دوه دلیلونه لري:

لومړی دا چې اسلامي فکري قیادت عربي ټولنه د وروسته پاتې والي، کورني تعصب، د تیاره جهل له تروږمیو څخه د یوې فکري بیدارۍ په لور ولېږدوله، چې د اسلام په نور سره ځلېده او رڼا یې په عربو پورې منحصره نه شوه، بلکې په ټوله نړۍ کې عامه شوه. نو مسلمانان د ځمکې په کره کې تیت شول او اسلام یې نړۍ ته ولېږداوه او پر فارس، عراق، شام، مصر او شمالي افریقا یې حکومت وکړ. چې دغه هر ولس له نورو قومونو څخه ځانګړي قومیتونه درلودل، ځانګړې ژبې یې درلودې؛ فارسي قومیت په فارس کې په شام کې له رومي قومیت سره توپیر درلود، همدا راز قبطي قومیت په مصر کې د شمالي افریقا له بربري قومیت سره توپیر درلود، د دوی دودونه، تقلیدونه او دینونه ټول سره متفاوت وو. کله چې د اسلامي حکومت ترسیورې لاندې راغلل، پر اسلام پوه شول، آن تر دې چې ټول په اسلام مشرف شول، ټول یو امت وګرځېدل، چې هغه اسلامي امت دی. له همدې امله د اسلامي فکري قیادت بریالیتوب د دغه ولسونو او قومونو په ویښتابه کې بېساري و، سره له دې چې د مواصلاتو وسیله یې اوښه او اوښ و او د خپراوي وسایل یې ژبه او قلم و.

خو د فتوحاتو موخه د ځواك او زور ماتول او لرې کول، د مادي موانعو ماتول وو، ترڅو د خلکو تر منځ هغه لارې پرانیزي چې عقل به ورته ښودې، فطرت به هم ورته حیرانېده، نو له همدې امله د الله سبحانه وتعالی په دین کې پوځ پوځ کسان داخل شول. اما ظالمانه فتح د فاتح او مفتوح، غالب او مغلوب تر منځ فاصله رامنځته کوي. لسګونه کاله پر شرق د غرب استعمار شته، خو ورباندې بریالی کېږي نه، بلکې ډېر ورڅخه لرې دي. که د دوی د ګمراه کوونکي ثقافت اغېزې او د مزدورانو ظلم او زیاتي له منځه لاړ شي، نو بېرته د اسلام دایرې، د هغه مبداء او نظام ته ګرځېدل د سترګو له رپ څخه هم اسانه دي... او راګرځو نو وایو: چې د اسلامي فکري قیادت بریالیتوب د دغه ولسونو په ویښولو کې ب ساري و، دغه ولسونه تر نن ورځې پورې مسلمان دي، سره له دې چې استعمار په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چټلې او مکر سره د هغوی د عقایدو په فساد او افکارو په مسمومولو بوخت دی. ژر ده چې دا سیوری به وربانديې خپور شي، د قیامت تر اقامې پورې به اسلامي امت سره یو وي. هېڅ په مطلق ډول داسې نه ده پېښه شوې چې کوم ولس اسلام قبول کړی وي، له اسلامه بېرته وگرځي.

د اندلس مسلمانان د نصراني تفتیشي محکمو لخوا د دوی د کورونو سوځولو او د جلادانو په غوځوونکو لاسونو پوپنا شول، دارنگه د بخارا، ققفاز او ترکستان پر مسلمانانو هم هغسې ټکه راغله لکه په کومو چې پخوا راغلې وه؛ خو بیا هم د دغو ولسونو اسلام او د دوی یو امت او یو موټی گرځېدل او پر خپلو عقیدو د دوی د حرص شدت، د اسلامي نظام په پلي کولو کې د اسلامي فکري قیادت او اسلامي دولت د بریالیتوب ښکارندوی دي.

دویم امر چې د اسلامي فکري قیادت پر بریالیتوب دلالت کوي، هغه دا چې اسلامي امت په نړۍ کې د فرهنگ، تمدن، ثقافت او علم په ډگرونو کې تر ټولو لوړ امت وگرځېد، اسلامي دولت په نړۍ کې تر ټولو لوی دولت وگرځېد، چې دوولس پېړۍ یې دوام وکړ: له اوومې میلادي پېړۍ څخه د اتلسمې میلادي پېړۍ تر نیمایي پورې یوازې همدا د نړۍ ستر دولت و. د دغه مودې په اوږدو کې د امتونو تر منځ ځلېدونکی لمر و، دا ټول د دغه قیادت پر بریالیتوب دلالت کوي او پر خلکو د اسلام د عقیدې او نظام د تطبیق بریالیتوب ښیي.

کله چې اسلامي دولت او اسلامي امت د دغه فکري قیادت له لیږد څخه بې برخې شول او کله یې چې اسلام ته دعوت پرېښود، د اسلام په پوهه او پلي کولو کې یې تقصیر وکړ، د امتونو تر منځ وروسته پاتې راغی.

ځکه خو موږ وایو چې یوازې دغه اسلامي فکري قیادت صالح دی او اړین دی چې نړۍ ته ولېږدول شي. کله چې هغه اسلامي دولت تاسیس شي چې دغه قیادت نړۍ ته لېږدوي، نو ژر ده چې دغه قیادت به د تېر په څېر اوس بیا بریالی شي.

مخکې مو وویل چې اسلام هغه دین دی چې له هغه څخه راوتلي نظامونه له انساني فطرت سره موافق دي. له دې امله انسان یو ماشیني موجود نه دی، چې نظام بې له کوم توپیره په دقیقو هندسي مقیاسونو تطبیق کړي، بلکې انسان یو اجتماعي موجود دی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړتیاوې یې متفاوتې دي، نظام هم د یوه اجتماعي موجود په صفت پلی کوي. له یوې خوا طبیعي ده چې اسلام انسانان یو له بل سره نږدې کوي، مساوي کوي یې نه، خو په ورته مهال کې ټولو ته ډاډ تضمین کړي. له بل پلوه دا هم طبیعي ده چې ځینې خلک د دغه نظام له پلي کولو سره مخالفت کوي، له همدې امله اړینه ده چې په ټولنه کې به فاسقان او فاجران، کافران او منافقان، مرتدان او ملحدان شتون لري. مګر له ټولنې څخه تعبیر هغه مجموعه ده چې افکار، احساسات، نظامونه او خلك پکې راځي، نو هغه ټولنه اسلامي ټولنه بلله کېږي چې اسلام وربانديې پلی کېږي او دغه څیزونه پکې اسلامي وي.

د دې ادعا دلیل دا دی چې هېڅوك نظام داسې نه شي پلی کولی لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم چې اسلامي نظام پلی کړ؛ سره له دې چې د ده په وختونو کې هم کفار او منافقان، فاسقان او فاجران، مرتدان او ملحدان موجود وو ، خو هېڅوک له دې پرته بل څه نه شي ویلی، چې اسلام په بشپړه توګه پلی شوی او ټولنه بشپړه اسلامي وه. بلکې دغه تطبیق هم د هغه انسان له خوا و چې هغه یو ټولنیز موجود و، نه صناعي یا تولیدي.

یوازې اسلام دی چې په مدینه منوره کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم تر استوګنې وروسته بیا د استعمار په وسیله د اسلامي هېوادونو تر اشغالولو پورې پر اسلامي امت پر عربو او غیر عربو بشپړ تطبیق شو. وروسته پانګوالي نظام د هغه ځایناستی شو.

پر دغه اساس اسلام په عملي ډول له لومړي هجري کاله تر ۱۳۳۶ پورې چې له ۱۹۱۸م کال سره سمون لري، پلی شوی دی او پر اسلامي امت د دغه وخت په اوږدو کې له اسلام پرته بل هېڅ نظام نه دی پلی شوی.

آن تر دې چې مسلمانانو عربي ژبې ته فلسفه، علوم او بېلابېل اجنبي ثقافتونه وژباړل، مګر دوی هېڅکله د نورو ملتونو تشریع، قانون او نظام ونه ژباړه، نه د عمل او نه د تدریس لپاره. مګر خلکو اسلام د یوه نظام په څېر په ښه او بد ډول پلی کړ، چې دې هم د دولت په قوت او ضعف، د دغه فکري قیادت په دقیق فهم او د فهم په نشت، د لېږد په قوت او په هغه کې په سستۍ پورې اړه درلوده. له همدې امله د اسلام ناسم تطبیق په ځینو وختونو کې اسلامي ټولنه له وروسته والي سره مخ کړه، خو له هغې څخه هېڅکله هېڅ نظام لرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه شو، ځکه د هغه پلي کېدل د بشر په واسطه وو، خو ناوړه تطبيق په دې معنی نه دی چې اسلام نه دی پلی شوی، بلکې په قاطعيت سره اسلام پلی شوی دی، هېڅ نورې مبداوې او نظامونه نه دي پلي شوي. کله چې له تطبيق څخه موخه د هغه قوانينو او نظامونو پلي کول وي چې دولت يې پر عمل امر کوي، اسلامي دولت په دې برخه کې له اسلام پرته بل هېڅ نه دي پلي کړي. ټول هغه څه چې ورڅخه لاسته راغلي، دا دي چې ځينو حکامو د اسلام ځينې نظامونه ناسم تطبيق کړي دي. کله چې موږ د اسلام تطبيق له تاريخ څخه اخلو، بايد دوو څيزونو ته پام وکړو:

لومړی دا اړينه ده چې دغه تاريخ بايد د اسلام له کينه کښو دښمنانو څخه نه، بلکې له پوره تحقيق او څېړنې وروسته خپله له مسلمانانو څخه واخلو، ترڅو د اسلام ناوړه څېره وانه خلو، بلکې سمه څېره يې تر لاسه کړو. دويم دا جايز نه ده، چې پر ټولنه د ځينو افرادو له تاريخ څخه شمولي قياس وکړو، نه د ټولنې د يوې برخې تاريخ په ټوله ټولنه قياس کړو، دا تېروتنه ده چې مثلاً ټول اموي عصر د يزيد له تاريخ څخه وګورو يا د عباسي عصر تاريخ د ځينو عباسي خلفاوو له بعضو پيښو څخه واخلو. همدا راز دا جايزه نه ده چې د عباسي عصر پر ټولنه له الاغاني کتاب څخه چې د ليونيانو، شاعرانو او اديبانو خبرونه پکې تاليف شوي دي، حکم او پرېکړه وکړو يا د تصوف او هغه ته ورته کتابونو څخه پرېکړه وکړو. که داسې وکړو نو په دغه عصر باندې د فسق او فجور يا زهد او انعزال د عصر پرېکړه کوو، بلکې اړينه ده چې د ټولنې ټول اړخونه په پوره ډول مطالعه او څېړو. د اسلامي ټولنې تاريخ په هېڅ عصر کې نه دی ليکل شوی، څه چې ليکل شوي دي هغه هم د چارواکو او ځينو متنفذينو اخبار دي، هغه چا چې دا اخبار ليکلي هغوی هم موثق خلك نه وو، دوی يا مدح کوونکي او يا هم بد ويونکي وو، څه چې دوی ليکلي له تصفيې پرته د منلو وړ نه دي.

کله چې اسلامي ټولنه پر دغه اساس ولولو، يعنې د ټولو اړخونو په دقيقه څېړنه سره يې مطالعه کړو، د ټولو ټولنو غوره ټولنه يې مومو، ځکه دا ټولنه په لومړۍ، دويمه او درېيمه پېړۍ کې همداسې وه، بيا په نورو پېړيو کې آن د دوولسمې هجري پېړۍ تر نيمايي پورې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې ټولنې په ټولو عصرونو کې دا مومو چې اسلام پکې پلی شوی، آن د عثماني دولت تر پایه پورې، چې اسلامي دولت ورته ویل کېده. له همدې امله بیا هم باید په پام کې وي، چې له تاریخ څخه د فقهې او نظام د سرچینې په توګه کار اخیستل جواز نه لري، بلکې نظام له خپلو فقهي سرچینو څخه اخیستل کېږي نه له تاریخ څخه، ځکه تاریخ د هغې مصدر نه دی. نو که غواړو چې د کمونېزم نظام وپېژنو، هغه د روسیې له تاریخ څخه نه اخلو، بلکې د کمونیزم د مبداء له خپلو کتابونو څخه یې اخلو او که وغواړو چې پر انګلیسي فقه یا قوانینو پوه شو، د انګلستان له تاریخ څخه یې نه اخلو، بلکې له انګلیسي فقهې (د قانون جوړونې له کتابونو) یې اخلو. همدارنګه د هر نظام او قانون د پېژندلو لپاره همدا طریقه کاروو.

اسلام داسې مبداء ده چې عقیده او نظام لري، نو که غواړو چې هغه وپېژنو یا یې واخلو، دا روا نه ده چې تاریخ، د هغه د پېژندنې، د احکامو د استنباط او نه هم د هغه لپاره مطلق مصدر وګرځوو.

مګر د اسلام د پيژندنې د مصدر لپاره یې د اسلامي فقهې کتابونه او د احکامو د استنباط د مصدر لپاره یې تفصیلي دلایل کاروو. له همدې امله دا سمه نه ده چې تاریخ د اسلامي نظام لپاره مصدر وګرځوو، نه د پېژندنې لپاره، نه پر هغه د استدلال لپاره، همدا راز دا هم سمه نه ده چې د عمربن الخطاب، عمربن عبدالعزیز، هارون الرشید او نورو تاریخ د شرعي احکامو لپاره د مرجع په ډول وکاروو، دا کار نه په هغو تاریخي پېښو کې چې له دوی څخه روایت شوې دي او نه په هغه کتابونو کې چې د دوی په تاریخ کې تالیف شوې دي، ترسره کولای شو. که په کومه پېښه کې د عمر رضی الله عنه د رایې پیروي وشي، له دې امله یې پیروي کېږي چې د نوموړي رایه یو شرعي حکم دی چې عمر رضی الله عنه استنباط کړی او پلی کړی یې دی، لکه څنګه چې د هغه احکامو پیروي کېږي، چې امام ابوحنیفه، شافعي، جعفر او دې ته ورته نورو استنباط کړي دي، له دې امله یې پیروي نه کېږي چې هغه یوه تاریخي پېښه ده. له همدې امله د نظام په اخیستلو او پېژندلو کې تاریخ ته هېڅ اړتیا نشته او دا هم له تاریخ څخه نه اخیستل کېږي، چې دا نظام پلی شوی و او

(c) ketabton.com: The Digital Library

که نه، بلکې له فقهې څخه اخیستل کیږي، ځکه د زمانې په هر عصر کې چې څه ستونزې موجودې وې، د نظام په واسطه حل کېدې، نو آن تر دې چې موږ دا پېژنو چې کوم دی هغه نظام چې دغه ستونزې ورباندې حل کیږي؟ موږ په دې اړه تاریخي پېښو ته مراجعه نه کوو، ځکه چې دا موږ ته د اخبار په ډول رالیږدول کیږي، بلکې اړینه ده چې نظام ته مراجعه وکړو چې هغه اسلامي فقه ده او تطبیقېده. دې ته په مراجعې سره موږ هېڅ بل داسې نظام نه شو موندلای چې مسلمانانو دې له نورو څخه اخیستی وي یا داسې کوم نظام چې مسلمانانو په خپل اختیار سره را منځته کړی وي، بلکې مومو چې ټول هغه شرعي احکام دي چې له تفصیلي دلایلو څخه استنباط شوي دي، ځکه مسلمانانو له ضعیفو روایتونو څخه د فقهې د سوچه والي سخت حرص درلود، یعنې له ضعیفو استنباطونو څخه، آن تر دې چې پر ضعیف قول یې عمل منع کړ، حتی که هغه د مطلق مجتهد نظر هم وي.

له دې امله په ټوله اسلامي نړۍ کې له اسلامي فقهې پرته بل تشریعي نص نه پیدا کیږي، څه چې موجود دي هغه یوازې اسلامي فقه ده. نو په اسلامي امت کې له بل نص پرته د واحد فقهي نص شتون پر دې دلالت کوي چې امت په خپل تشریع کې له دغه نص پرته له بل شي څخه کار نه دی اخیستی.

تاریخ ته چې کومه کتنه جواز لري، هغه د پلي کولو د څرنګوالي د لټولو لپاره روا او سمه ده. د دې امکان شته چې تاریخ ځینې سیاسي پېښې ذکر کړي او په هغو کې د پلي کېدو کیفیت وڅېړل شي. مګر دا هم تر هغه روا نه ده، ترڅو چې په دقیقې څېړنې سره خپله له مسلمانانو څخه وانه خیستل شي. د تاریخ لپاره لومړی تاریخي کتابونه، دویم آثار او نښې او دریم روایت د دریو مصادرو یا سرچینو په توګه کاروو. دا سمه نه ده چې تاریخي کتابونه مطلق مصدر وبولو، ځکه په ټولو زمانو کې یې سیاسي ظروفو ته سر ټیټ کړی دی، په دروغو حاشیې ورباندې لیکل شوې دي یا په ټولنه کې د حاکم قشر په پلوۍ لیکل شوي یا د هغه چا په ضد دي چې کیسه ورڅخه کوي او د نورو په زمانو کې لیکل شوي دي. په دې اړه نژدې دلیل په مصر کې د علوي کورنۍ تاریخ دی، چې له ۱۹۵۲م کال څخه

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې يې يو ځلانده تصوير ورکړی، خو له۱۹۵۲ وروسته يې بدلون وموند، تور او د تېر تاريخ برعکس شو. همدا راز زموږ په عصر او يا زموږ څخه مخکې د سياسي پېښو تاريخ. له همدې امله دا سمه نه ده چې د تاريخ لپاره د تاريخ کتابونه د مصدر په توګه وکارول شي، حتی که هغه شخصي يادښتونه هم وي، چې خاوندانو يې خپله ليکلي وي.

اما دويمه سرچينه، آثار او نښې که په پاك او شفاف ډول ولوستل شي، نو له يو څه څخه د يوه تاريخي حقيقت تصوير ورکوي، سره له دې که دا تاريخي تسلسل نه شي جوړولای، مګر د ځينو پېښو پر ثبوت دلالت کوي. د مسلمانانو په خاورو کې د دوی د آثارو او نښو له څېړنې څخه هغه که ودانۍ، وسايل او يا نور څه وي، ټول تاريخي آثار او نښې بلل کېږي. دا پر دې قطعي دلالت کوي چې دا په ټوله اسلامي نړۍ کې نه شي رامنځته کېدای، بلکې د اسلام، اسلامي نظام او يا اسلامي احکامو په واسطه رامنځته شوي، د مسلمانانو ژوند، عيش، په هغو کې تصرف او نور ټول يې له اسلام پرته بل څه نه و.

دريمه سرچينه يا مصدر (روايت) دا له هغو صحيحو سرچينو څخه ګڼل کېږي چې که روايت يې سم وي، باور وړباندې کېږي. په روايت کې د هغه لارې پيروي کېږي چې د حديث په روايت کې استفاده ترې کېږي. په همدې اسلوب سره تاريخ هم ليکل کېږي. له همدې امله ليدل کېږي چې مسلمانانو د تاليفاتو د پيل پر مهال د روايت طريقه وکاروله، ځکه پخواني تاريخي کتابونه لکه طبري تاريخ، سيرة ابن هشام او دې ته ورته نور کتابونه په همدغه اسلوب تاليف شول.

پر همدغه اساس مسلمانانو ته روا نه ده، چې دوی تاريخ له دا ډول کتابونو، تاليفاتو او سرچينو څخه زده کړي، لکه چې له تاريخي کتابونو څخه د اسلامي نظام د تطبيق د بحث اخيستل روا نه دي. له همدې څخه دا جوتېږي چې په ټولو زمانو کې بل څه نه بلکې يوازې اسلام پر اسلامي امت پلی شوی دی.

پرته له دې چې کله لومړۍ نړيواله جګړه د متحدينو په برلاسۍ پای ته ورسېده او اللورد اللنبي چې کله بيت المقدس ونيو، ويې ويل: (اوس صليبي جګړې پای ته ورسېدې.)، له دغه مهال راهيسې ښکېلاکګر کفار پر موږ د ژوند په ټولو برخو کې پانګوالي نظام پلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي او غواړي چې د تل لپاره همداسې برلاسي وي. له همدې امله اړينه ده چې دغه فاسد نظام بدلون ومومي، چې د هغه په واسطه ښکېلاك زموږ په هېوادونو کې ځای نيولی او پرته له دې مو هېڅ چاره نشته چې په ټوليزه او تفصيلي توګه يې له ريښو راوباسو، تر دې چې په دې و توانيږو چې اسلامي ژوند ته له سره ورستانه شو.

دا به زموږ سطحي فکري وي چې د خپل نظام پر ځای بل کوم نظام ومنو. دا هم ډېر ټيټ فکر دی، چې ګومان وکړو که امت نظام له عقيدې پرته د ستونزې حل وګڼي، نو اړينه ده چې لومړی بايد امت په اسلامي عقيده منګولې ولګوي او بيا له هغې عقيدې څخه منځته راغلی نظام پلی کړي، نو دا مهال د نظام تطبيق او په عقيده منګولې لګول د پرمختګ او ستونزو د هواري لامل کيږي.

دا د هغه امت په اړه وو، چې د مبداء پر بنسټ جوړ شوی وي، خپل دولت هم پر همدغه اساس رامنځته کوي، اما نورو ولسونو او امتونو ته اړينه نه ده چې مبداء ومني او پر ځان يې پلې کړي، بلکې امت ته اړينه ده چې مبداء ومني او نورو ته يې ورسوي، پر هر ولس او امت يې پلې کړي، که مبداء ته غاړه هم نه ږدي، ځکه هغه هم همدارنګه ويښيږي او د عقيدې منلو ته ورجذبيږي. پر هغه چا چې مبداء پلې کيږي، د مبداء منل شرط نه دي، بلکې پر هغه چا چې مبداء پلې کيږي پر هغو مبداء ته غاړه ايښودل اساسي شرط دی.

دا خطر دی چې قوميت او کمونيستي نظام غوره کړو، ځکه چې دا له مادي فکرې څخه بېله نه شي اخيستل کېدای، او دا چې هغه بيا نه اغيز او نه پايله لري، نه له مادي فکرې سره يو ځای اخيستل کېدای شي، ځکه چې هغه سلبي فکره ده چې د انسان له فطرت سره تناقض لري او د دې غوښتنه کوي چې اسلامي امت اسلامي عقيده پرېږدي. دا هم نه ده روا چې موږ سوسياليستي مبداء واخلو او د اسلام روحي ناحيه ولرو، ځکه زموږ اخذ نه له اسلام څخه کيږي او نه له سوسياليزم څخه او دا دواړه يو له بل سره تناقض لري او له هغه څخه چې يې اخلو په هغو کې نقصان رامنځته کيږي، ځکه چې موږ داسې نظام اخلو چې هغه جامد دی او هېڅ روح نه لري. اړينه ده چې اسلام بشپړ له عقيدې او نظامونو سره يو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای واخیستل شي او کله یې چې دعوت لېږدوو، د هغه فکري قیادت هم باید ولېږدوو.

نو زموږ د ویښتیا لاره یوه ده او هغه هم چې اسلامي ژوند بېرته راستون کړو. د اسلامي ژوند د راستنولو لپاره د اسلامي دولت له رامنځته کولو پرته بله هېڅ لاره نشته. باید اسلام بشپړ واخلو: عقیده واخلو چې لویه غوټه مو پرانیزي، په هغې سره مو د ژوند لرلید متمرکز شي، داسې نظام واخلو چې له همدغې عقیدې څخه راوتلی وي، چې اساس یې باید د الله سبحانه وتعالی کتاب او د رسول الله صلی الله علیه وسلم سنت وي او ثروت یې ثقافت وي، هغه هم اسلامي ثقافت، چې له فقهې، حدیث، تفسیر، ژبې او نورو څخه اخیستل شوی وي.له دې پرته بله لاره نشته، ترڅو اسلام په بشپړه توګه په هر ځای کې ایجاد شي، تر دې چې فکري قیادت امت او دولت ته په ټولیز ډول ولېږدوي، موږ نړۍ ته د دغه فکري قیادت په لېږدولو راپورته شوي یو.

دا د ویښتیا او نهضت لپاره یوازنۍ لاره ده چې د اسلامي ژوند د بېرته راستنولو لپاره اسلامي فکري قیادت ټولو مسلمانانو ته او بیا ټولو خلکو ته د اسلامي دولت له لارې ولېږدول شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي دعوت ځرنګوالی

مسلمانان له دې امله وروسته نه دي پاتې چې دوی پر خپل دين منګولې لګولې دي، بلکې هغه وخت د دوی وروسته پاتې والی پيل شو، چې په کومه ورځ يې خپل دين ته شا کړه او په دې برخه کې يې سستي وکړه، پردي فرهنګ او تمدن ته يې غاړه کېښوده، ترڅو د دوی هېوادونو ته دغه پردي ثقافتونه ننوتل. د غرب مفاهيمو هغه مهال د دوی ذهنونه ونيول چې کله يې ذهنونه له اسلامي مخکښ فکر څخه خالي شول. د اسلام له دعوته يې مخ واړاوه او د اسلامي حکمونو په پلي کولو کې لاروركي شول. نو اړينه ده چې يو ځل بيا اسلامي ژوند ته مخه کړي، ترڅو بيا په خپلو پښو ودرېږي او وينښ شي. دا اسلامي ژوند به تر هغه بېرته راستون نه شي، ترڅو چې اسلامي دعوت د مخکښ اسلامي فکر په واسطه ونه رسول شي او په همدغه دعوت سره يو اسلامي دولت جوړ کړي، ترڅو اسلامي مخکښي د اسلام د دعوت په لېږدولو کې را منځته کړي.

دا څرګندونه واجب ده چې د فکري رهبرۍ لېږدونه د اسلامي دعوت په واسطه د مسلمانانو د نهضت لپاره ترسره کېږي او دا ځکه چې يوازې اسلام په نړۍ کې د اصلاح وړتيا لري. حقيقي نهضت له اسلام پرته نه شي رامنځته کېدای، هغه که د مسلمان او يا نامسلمان لپاره وي، بيا واجب ده چې پر همدغه بنسټ دا فکر تر ټولې نړۍ پورې ورسېږي.

دا هم واجب ده چې دعوت بايد نړۍ ته د يوې فکري رهبرۍ په څېر ورسول شي، چې له هغې څخه نظامونه سرچينه واخلي او نور ټول افکار په همدغې فکري رهبرۍ بنا شي او له همدغو افکارو څخه ټول هغه مفاهيم رامنځته شي چې له نړۍ څخه په ليدلوري کې له استثنا پرته اغېزمن وي.

اوس هم بايد اسلامي دعوت د پخوا په څېر تر خلکو ورسول شي. په رسول الله صلی الله عليه وسلم پسې په داسې اقتدا سره چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم له لارې د يوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وېښته په اندازه هم په کلياتو او هم جزياتو کې کوږ نه شي. له دې پرته چې د وختونو توپير ته د توپير په څېر وکتل شي، څکه کوم توپير چې رامنځته شوی، هغه د وسايلو او اشکالو توپير دی، اما جوهر او معنی هېڅ توپير نه دی کړی او هېڅکله به يې و هم نه کړي، که هرڅومره وختونه يو پر بل پسې راشي او ولسونه او ليکې يې توپير ومومي.

له همدې امله د اسلامي دعوت لېږدونه صراحت او زړورتيا ته اړتيا لري، قوت او فکر غواړي، ترڅو ټول هغه څه له منځه يوسي، چې له فکرې او طريقې سره توپير لري او بې له دې چې پايلو او اوضاع ته وکتل شي، د نورو فکرونو او دينونو باطلوالی هم په ډاګه شي.

د اسلامي دعوت رسول دا غواړي چې د ولس د موافقې او مخالفت په پام کې نيولو پرته مطلق سيادت له اسلامي ايډيالوژۍ سره وي، هغه که د خلکو له دودونو او يا خوښې سره سم وي که نه او يا يې که خلک ومني او يا يې رد کړي. نو دعوتگر به ولس ته چاپلوسي او غوړه مالي نه کوي. نه به يې له هغو کسانو څخه چې د چارو واګې يې په لاس کې دي، پټوي او نه به يې ورته مجملوي. نه به يې د خلکو له دودونو او تقليدونو سره همغږی کوي او نه به يې د خلکو په ردولو او منلو فکر کوي؛ بلکې يوازې پر مبدأ به منګولې لګوي، د مبداء له مخې به مسايل روښانه کوي او يوازې خپلې مبداء ته به ارزښت ورکوي. د نورو ايډيالوژيو خاوندانو ته داسې نه ويل کېږي چې په خپلو مبداء ګانو باندې پاتې شئ، بلکې له اکراه پرته بايد دې خوا ته را وبلل شي، ترڅو حقې لارې ته راواوړي، څکه دعوت د دې غوښتنه کوي چې سيادت بايد يوازې له اسلام سره وي نه له نورو سره:

﴿**هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ**﴾ (التوبه: ۳۳)

ژباړه: *الله هغه ذات دی چې خپل رسول يې له هدايت او حق دين سره را استولی، ترڅو پر ټولو باطلو دينونو برلاسی شي، که څه هم مشرکان خوښ نه وي.*

رسول الله صلی الله عليه وسلم چې نړۍ ته رسالت وړاندې کړ، ټول يې چلنج کړل،

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لارې ته یې چې دعوت کاوه، ایمان یې وربانديې درلود. له سور پوستو او تور پوستو ټولو سره یې د جګړې اعلان وکړ. بې له دې چې د هغوی تقلیدونو، عادتونو، عقیدو، دینونو ته پام او درناوی وکړي او یا یې هم چارواکو او ښارونو ته پاملرنه وکړي. په اسلام یې له خپل رسالت څخه بل هېڅ شي ته پام ونه کړ. لومړی یې په قریشو پیل وکړ، د دوی په خدایانو کې یې عیب پلټنه پیل کړه او د دوی عقاید یې له ننګونې سره مخ کړل او د هغوی عبادت یې د بې عقلانو کار وباله. حال دا چې هغه تر ټولو یوازې کس و، هغه صلی الله علیه وسلم نه کوم تیاری، نه مرستندوی او نه یې هم کومه بله وسله درلوده، یوازې پر اسلام یې عمیق ایمان درلود او خلک یې ورته رابلل. نوموړي د عربو په عادتونو، دودونو، تقلیدونو، دینونو او عقیدو د دوی چارې منظمې نه کړې او نه یې دوی ته د هغو د یوې برخې د عملي کولو اجازه ورکړه او نه یې هم د هغو په عملي کولو کې له چا سره مراعات وکړ.

په همدې توګه د اسلام دعوتګر باید د ټولنې ناسم دودونه، عادتونه، افکار او مفاهیم وننګوي او تر پوښتنې لاندې یې راولي او حتی ناسم عامه افکار هم باید چلنج کړي؛ که څه هم په دې لاره کې له ستونزو او د هغو کسانو له تعصب او کرکې سره مخ شي چې په ژوره توګه ګمراه وي. د اسلامي دعوت لیږدونه د احکامو د پلي کولو حرص غواړي، ترڅو په بشپړه توګه احکام پلي شي، په هېڅ شي کې ټنبلي نه کوي که ډېر واړه هم وي. دعوتګر هېڅ غوړه مالي او اسانتیا نه مني، نه افراط خوښوي او نه تفریط، بلکې امر په بشپړه توګه اخلي او په بیړه یې پای ته رسوي. په حق کې د هېچا شفاعت نه مني، له دې امله رسول الله صلی الله علیه وسلم د بني ثقیف دا غوښتنه ونه منله چې تر دریو کلونو پورې به د دوی لات بت نه ماتوي او یا دا چې که په اسلام کې داخل شي، نو له لمانځه څخه به بښل کیږي او دا یې هم ورسره ونه منله چې لات ورته د دوو کلونو لپاره او بالاخره د یوې میاشتې لپاره پرېږدي. له دغو ټولو سره یې مخالفت وکړ، مخالفت یې قطعي و، هېڅ شک او آسانتیا پکې نه وه، ځکه انسان که ایمان راوړي او که یې رانه وړي، پایله یې یا جنت

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده او یا دوزخ، خو رسول الله صلی الله علیه وسلم دا ورسره ومنله چې د دوی بت لات به خپله نه ماتوي، خو ابوسفیان او مغیره ابن شعبه یې وکیلان کړل ترڅو لاړ شي او د دوی بت مات کړي. هو هېڅکله یې بل څه نه منل یوازې بشپړه عقیده به یې منله او هغسې اجرا به یې منله چې تمه به یې کېده، اما وسیله او د کړنې شکل یې ورسره مانه، ځکه چې هغوی د عقیدې حقیقت ته نه شو رسېدای. نو اسلامي دعوت به خامخا د فکرې د بشپړتیا او کمال د پایښت لپاره هڅه کوله، همدا راز یې د هغې د اجرا په بشپړتیا کې بې له کومې نرمۍ ځخه هڅه کوله، ترڅو فکره او طریقه په بشپړه توګه عملي شي او د دغه کار لپاره به یې له خپلې خوښې سره سم وسایل او اسالیب کارول.

اسلامي دعوت غواړي چې هر عمل د یوې ټاکلې موخې لپاره وکاروي، یعنې دعوتګر به تل د دغې موخې تصور کوي، تل به د دغې موخې د ترلاسه کولو لپاره هڅې کوي، تل به پر خپلو کړنو مواظبت کوي، هېڅ آرام به نه مومي ترڅو یې چې دغه موخه نه وي تر لاسه کړې. له همدې امله دعوتګر یوازې په فکر نه راضي کېږي ترڅو عمل هم ورسره ملګری نه شي، که له فکر سره عمل نه وي یوازې خیالي فلسفه ورته ښکارېږي او همداراز یوازې پر فکر او عمل دواړو هم نه راضي کېږي ترڅو موخه ونه لري، ځکه یوازې یو تاوپېچ حرکت ورته ښکاري چې بالاخره په جمود او نهیلۍ پای ته رسېږي. په دې ټینګار کوي چې عمل فکر ته نژدې وي او دا چې فکر او عمل سره یو ځای وي، ترڅو هغه موخه چې تر لاسه کوي عملي وګوري او د شتون لپاره ځان ورښکاره کړي. رسول الله صلی الله علیه وسلم په مکه کې فکري قیادت تر خلکو ورساوه، تر هغه چې د مکې په ټولنه کې یې دا ومونده چې دلته اسلام د ټولنې لپاره د یوه نظام په توګه نه شي پلی کېدی. نو د مدینې په ټولنه کې یې کار پیل کړ، بیا یې هلته دولت جوړ کړ، اسلام یې پلی کړ، خپل رسالت یې ورساوه، امت یې دې ته چمتو کړ چې له ده وروسته یې نورې نړۍ ته ورسوي. په هغه لاره یې حرکت وکړ، چې ده صلی الله علیه وسلم ورته رسم کړې وه. له همدې امله کله چې د مسلمانانو خلیفه نه وي، د اسلامي دعوت لېږد په بشپړه توګه نه ترسره کېږي. نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلامي ژوند د بېرته جوړولو لپاره باید د اسلامي دولت د جوړښت لپاره ډېره هڅه وشي، څکه هغه اسلام پلی کوي، رسالت نړۍ ته رسوي. په امت کې د اسلامي ژوند له وروسته اسلامي دولت نړۍ ته د دعوت لېږد پیلوي، چې په اسلامي نړۍ کې له سیمه ییز دعوت څخه پر نړیوال دعوت بدلون مومي.

اسلام ته دعوت د عقایدو له اصلاح او له الله سبحانه وتعالی سره د اړیکې له موندلو او انسانانو ته د دوی د ستونزو د حل له ښودلو پرته نه شي ترسره کېدای، دغه دعوت باید د ژوند په ټولو ډګرونو کې ترسره شي. رسول الله صلی الله علیه وسلم به په مکه کې خلکو ته دغه آیتونه تلاوت کول:

﴿**تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ**﴾ (لهب: ۱)

ژباړه: *هلاک دې شي د ابي لهب دواړه لاسونه او خپله ابي لهب.*

﴿**إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ* وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلاً مَّا تُؤْمِنُونَ**﴾ (الحاقه: ۴۰- ۴۱)

ژباړه: *دا د عزتمند رسول وینا ده، نه د کوم شاعر وینا، خو ډېرکم خلک ایمان راوړي.*

او په مکه کې به یې دا قول هم ورته وایه:

﴿**وَيْلٌ لِّلْمُطَفِّفِينَ* الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ* وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ**﴾ (المطففین: ۱-۳)

ژباړه: *تباهي ده د کموونکو لپاره کله چې له خلکو نه څه اخلي، نو پوره یې اخلي او کله یې چې ورباندې پلوري، نو کموي یې.*

﴿**إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الأَنْهَارُ ذَٰلِكَ الْفَوْزُ الْكَبِيرُ**﴾ (البروج: ۱۱)

ژباړه: *په ریښتیا سره هغه کسان چې ایمان یې راوړی او نېک عمل کوي، د هغوی لپاره جنتونه دي چې ترې لاندې به نهرونه بهېږي او همدغه لوی بریالیتوب دی.*

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په مدينه منوره کې يې بيا دا ورته تلاوت کاوه:

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلاَةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ...﴾ (بقره: ۴۳)

ژباړه: *لمونځ وکړئ او زکات ورکړئ.*

همدا راز دا به يې ورته تلاوت کاوه:

﴿انفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالاً وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ (التوبه: ۴۱)

ژباړه: *که سپک يئ که درانه غزا ته ووځئ او د الله په لاره کې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد وکړئ.*

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾ (البقره: ۲۸۲)

ژباړه: *اې مومنانو کله چې تر ټاکلې مودې پورې پور ورکوئ، نو ويې ليکئ.*

او دا به يې ورته لوست:

﴿كَيْ لاَ يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾ (الحشر: ۷)

ژباړه: *ترڅو ستاسې مالدارانو په لاس کې مال او ثروت زيات نه شي.*

او دا به يې وايه:

﴿لَا يَسْتَوِي أَصْحَابُ النَّارِ وَأَصْحَابُ الْجَنَّةِ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَائِزُونَ﴾ (الحشر: ۲۰)

ژباړه: *دوزخيان او جنتيان سره برابر نه دي، بلکې جنتيان برياليي دي.*

له همدې امله اسلامي دعوت پرته له دې چې انسانانو ته نظامونه او د دوی د ستونزو د هواري لپاره غوره لارې ورکوي او د ژوند ستونزې يې وربانديې حل کېږي، بل څه نه دی. ځکه چې د اسلامي دعوت د برياليتوب راز په دې کې دی چې د انسان د ژوند ټولې ستونزې د يوه انسان په توګه حل کوي او د هغه په ژوند کې بشپړ بدلون راوړي.

د دغه دعوت داعيان او بلونکي تر هغې پورې دغه مسووليت نه شي ترسره کولی، ترڅو چې په خپلو نفسونو کې د کمال تخم ونه کري او حقيقت پسې هڅه ونه کړي، تل يې ونه لولي، نا آشنا او ناسم ټکي ترې لرې نه کړي او صاف او پاک دين خلکو ته وړاندې نه کړي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترڅو پاک او صاف افکار چې د بریالیتوب او د بریالیتوب د دوام ضامن دي را څرګند شي.

بیا هم د دعوت دغه بار ته باید په دې نیت اوږه ورکړي چې واجب د واجبو په څېر ادا کړي، ځکه الله سبحانه وتعالی ورباندې مکلف کړي دي او په داسې حال کې یې ومني چې د الله سبحانه وتعالی د خوښۍ زیری ورکوونکي وي، نه دا چې د خپلو کړنو د جزاء غوښتونکي وي، نه له خلکو څخه د شکریې او مننې تمه وکړي، بلکې د الله سبحانه وتعالی له خوښې پرته بل هېڅ شی نه پېژني او نه یې غواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي فرهنګ او تمدن

د فرهنګ او مدنيت تر منځ توپير شته، فرهنګ له ژوند څخه د مفاهيمو مجموعې ته ويل کيږي او مدنيت د محسوسو شيزونو هغه مادي شکلونه دي چې د ژوند په چارو کې کارول کيږي. فرهنګ له ژوند څخه د ځانګړي لرليد څخه منځ ته راځي، په داسې حال کې چې مدنيت خاص او عام دی. نو هغه مدني شکلونه چې له فرهنګ څخه اخيستل کيږي لکه ځينې تماثيل (مجسمې) خاص مدنيت بلل کيږي او هغه مدني شکلونه چې د علم له پرمختګ، تخنيک او پراختيا څخه لاس ته راځي عام مدنيت بلل کيږي او ځينې بيا نړيوال وي لکه علم او تکنالوژي، چې په ځانګړو ملتونو پورې خاص نه وي.

د فرهنګ او مدنيت تر منځ دا ډول بېلتون بايد تل داسې وڅېړل شي، لکه د هغه د مدني شکلونو تر منځ چې له فرهنګ او يا هم له علم او ټکنالوژۍ څخه سرچينه اخلي. له دې امله د مدنيت د خپلولو پر مهال د هغه د شکلونو تر منځ توپير بايد وڅېړل شي او همدا راز د فرهنګ او مدنيت تر منځ توپير هم ومونډل شي. نو هغه غربي مدنيت چې له علم او ټکنالوژۍ څخه لاس ته راغلی د هغه په خپلولو کې هيڅ مانع نشته. اما هغه غربي مدنيت چې د غربي ټولنې له فرهنګ څخه سرچينه اخلي، هيڅکله د هغه خپلول جواز نه لري، ځکه غربي فرهنګ او ټولنه له اسلامي فرهنګ او ټولنې سره په بنسټ، له ژوند څخه په تصوير او د انسان د نېکمرغۍ په معنا کې يو له بل سره ټکر لري.

غربي فرهنګ او ټولنه له ژوند څخه د دين د بېلوالي پر بنسټ ولاړه ده او له دې څخه انکار کوي چې دين په ژوند کې کوم اغېز لري، نو له دې ځايه يې له دولت څخه د دين د بېلتون فکره را پنځولې ده او له هغه چا سره چې دين له ژوند څخه بېل بولي په طبيعي توګه شته او په ژوند کې د دين له اغېز څخه منکر دي. نو پر دغه بنسټ ژوند کوي او د ژوند نظام جوړوي. له ژوند څخه يې تصوير هم منفعت او ګټه ده، ځکه دا يې د خپلو اعمالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار او مقياس بللی دی. نو له همدې امله ګڼه د دوی په نظام او ټولنه کې ښکاره مفهوم ګرځېدلې، ځکه چې دوی له ژوند څخه د منفعت یوازنی تصور لري. له همدې امله دوی ته نېکمرغي دا ده چې یو انسان له اجناسو او متاع څخه اعظمي ګټه پورته کړي او ډېر اسباب او وسایل رامنځته کړي.

په دوی کې روحي ناحیه فردي ده نه ټولیزه، چې یوه ډله کسان یې ولري، هغه د کلیسا او رجال کلیسا په واک کې ده، له همدې امله په غربي فرهنګ کې اخلاقي، روحي او انساني ارزښتونه نشته، هلته یوازې مادي او نفعي ارزښتونه موندل کېږي. پر همدغه بنسټ یې انساني اعمال له دولت څخه پرته په ځینو نورو ارګانونو پورې وتړل، لکه د سره صلیب موسسه، تبشیري رااستول شوې ډلې او دوی له ژوند څخه ټول ارزښتونه له منځه یووړل، یوازې مادي ارزښت یې پرېښود چې په هغه کې هم سود او ګټه ده. نو غربي فرهنګ او ټولنه له ژوند څخه د مفاهیمو دغه مجموعه لري.

اسلامي فرهنګ او ټولنه په داسې اساس او بنسټ ولاړه ده چې د غربي فرهنګ له اساس سره ټکر لري، له ژوند څخه یې تصویرونه هم له غربي فرهنګ سره توپیر لري، همدا رنګه د سعادت او نېکمرغۍ مفهوم هم د اسلامي فرهنګ او غربي فرهنګ تر منځ بشپړ اختلاف لري. اسلامي فرهنګ پر الله سبحانه وتعالی د ایمان پر بنسټ درېږي او هغه د کایناتو، انسان او ژوند لپاره ټاکلی نظام لري. له همدې امله یې زموږ لارښود حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د اسلام له دین سره را استولی، یعنې اسلامي فرهنګ یا ټولنه د اسلامي عقیدې پر بنسټ ولاړه ده او هغه پر الله سبحانه وتعالی، ملایکو، کتابونو، رسولانو، د آخرت پر ورځ او د خیر او شر پر قضا او قدر ایمان درلودل دي. نو عقیده د اسلامي فرهنګ اساس دی او دغه اساس هم روحي دی.

په اسلامي فرهنګ کې د ژوند تصویر د اسلام په هغه فلسفه کې نغښتی دی، چې له اسلامي عقیدې څخه سرچینه اخلي، پر هغه ژوند او خپلو اعمالو ته دوام ورکوي. دا فلسفه د مادې او روح پر یوځایوالي ټینګار کوي، یعنې اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو پر بنسټ ترسره کوي او دا له ژوند څخه د تصویر بنسټ جوړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انساني عمل ماده دی، د عمل د ترسره کولو پر مهال د انسان اړیکه له الله سبحانه وتعالی سره چې دا کار یا حلال دی او یا حرام همدا خپله روح دی. نو په همدې سره د روح او مادې تر منځ یوځایوالی راغی او په همدې باندې د مسلمان اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم رامنځته شول.

له اوامرو او نواهیو سره سم له عمل کولو څخه موخه د الله سبحانه وتعالی خوښي ده او مطلق منفعت نه دی. اما د یوه عمل ترسره کول د هغه ارزښت او هدف لپاره دي چې سړی یې کړلو ته اقدم کوي او دا ارزښتونه او موخې تر اعمالو پورې فرق کوي.

نو مادي ارزښت اوموخه داسې ده لکه چې یو سوداګر د ګټې لپاره سوداګري کوي، سوداګري یې مادي عمل دی او د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهیو سره سم یې چې ترسره کوي نو موخه یې د الله سبحانه وتعالی خوښي ده او همدغه موخه یې له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه پیدا کوي، چې روح بلل کېږي او کوم ارزښت چې له دغه عمل څخه یې ترلاسه کوي هغه ګټه ده او دا هم مادي ده.

روحي ارزښتونه، په لمانځه، زکوة، روژه او حج کې دي. همدا راز صدق، امانت او وفا اخلاقي ارزښتونه دي او همدارنګه د غرق شوي کس ژغورنه او نور انساني ارزښتونه بلل کېږي. انسان د عمل کولو پر مهال دغو ارزښتونو ته پام کوي، ترڅو یې تر لاسه کړي. خو دغه ارزښتونه اعمالو ته لوري او جهت نه ورکوي او عالي موخه هم نه ده، چې هدف وګرځول شي؛ بلکې د عمل ارزښتونه دي، چې د عمل د ډولو په اختلاف سره مختلف کېږي.

سعادت او نېکمرغي د الله سبحانه وتعالی خوښي تر لاسه کول دي، نه د انسان د لوږو مړول. ځکه د انسان ټولې هغه لوږې کومې چې غریزوي دي او یا هم عضوي اړتیاوې دي، د انسان د ذات د ساتنې لپاره لازمه وسیله ده او د دغو له مړولو څخه نېکمرغي نه رامنځته کېږي، دا په اسلامي فرهنګ کې د ژوند تصویر دی او دا هغه بنسټ دی چې د ژوند تصویر ورباندې ولاړ دی او همدا د اسلامي فرهنګ بنسټ جوړوي. دا له غربي فرهنګ سره بشپړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف او ټکر لري، نو ټول هغه مدني شکلونه چې له دغه فرهنګ څخه راوځي له هغه مدني شکلونو سره بشپړ ټکر لري، چې له غربي فرهنګ څخه سرچینه اخلي. د بېلګې په ډول تصویر یو مدني شکل دی، غربي فرهنګ د یوې لوڅې ښځې داسې تصویر جوړوي چې ټول فتنه اچوونکي اندامونه یې ښکاري او دا یو مدني شکل ګڼي، له ژوند څخه یې د ښځې په اړه له مفاهېمو سره هم سمون خوري، له همدې امله یې غربیان عزت کوي او یو فني مدني شکل یې بولي او فني قطعه هغه څه دي چې د فن شرطونه پوره کړي؛ خو همدغه تصویر د اسلام له فرهنګ سره متناقض دی او په ژوند کې یې له ښځې څخه د مفاهېمو سره په ټکر کې دی او دې ته هغه ملکیت ویل کېږي چې باید خوندي وساتل شي. نو له همدې امله دا ډول تصویر منع کوي ځکه چې دا د نوع غریزه اغېزمنوي او بالاخره د اخلاقي ستونزو لامل کېږي.

همداراز که یو مسلمان د یوه کور اراده وکړي چې پکې و اوسېږي، دا هم یو مدني شکل بلل کېږي، نو مسلمان دا په پام کې نیسي چې ښځه یې باید له بهره ښکاره نه شي، نو دېوال ورڅخه تاووي. دا د یوه غربي خلاف عمل دی او دی د خپل فرهنګ له مخې د دې مراعات نه کوي. همدا راز ټول هغه مدني اشکال لکه، تماثیل او ورته څیزونه چې له غربي فرهنګ څخه اخیستل کېږي. دغه راز هغه جامې چې په کفارو پورې خاصې دي، مسلمان ته یې اغوستل روا نه دي. ځکه چې دا هم له ځان سره یو ځانګړی فرهنګي لرلید لېږدوي، که داسې نه وي نو بیا هغه ټاکلې جامې بلل کېږي نه د کفر پر اعتبار، بلکې هغه د اړتیا او زینت له مخې کاروي او په دې کې بیا عام مدني اشکال راځي چې استعمال یې جایز دی.

هغه مدني شکلونه چې له علم او ټکنالوژۍ څخه لاس ته راغلي دي لکه رسنۍ، طبي او تخنیکي وسایل، ډیکور او دې ته ورته نور شکلونه، دا نړیوال مدني شکلونه دي، چې په اخیستلو کې یې هېڅ ستونزه نشته، ځکه چې دا له فرهنګ څخه نه دي راوتلي او نه په فرهنګ پورې تړاو لري.

نن چې د غربي فرهنګ پر وړاندې کوم نظر په نړۍ کې حاکم شوی، موږ ته دا راښیي چې غربي نړۍ د انسانیت لپاره ډاډ او هوساینه نه شي راوستلای. بلکې د دې پرخلاف دوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بشري نړۍ د ننني بدبختۍ لامل شوي دي او لا هم دوام ورکوي. هغه فرهنګ چې د انساني فطرت پر خلاف د دين او ژوند د بېلتون پر بنسټ ولاړ وي او روحي ناحيې ته په هېڅ ارزښت نه وي قايل او ژوند ورته يوازې په ګټه کې متصور وي او په ژوند کې د انسان او انسان تر منځ اړيکه يوازې او يوازې ګټه بولي، دا ډول فرهنګ له بدبختۍ پرته بله هېڅ پايله نه لري. نو تر هغه چې دا ډول ګټه بنسټ وي، شخړې يکې حتمي دي او په دې لاره کې مبارزه هم طبيعي ده او د بشر تر منځ د اړيکو په ټينګولو باور هم طبيعي دی. نو له همدې امله د دغه فرهنګ اهل طبيعي ښکېلاک کوي، ګډوډ اخلاق لري، ځکه چې يوازې ګټه د دوی د ژوند بنسټ جوړوي. په طبيعي ډول له ژوند څخه اخلاق د روحي ارزښتونو په څېر منفي کېږي او ژوند د مبارزې، تېري، ښکېلاک او رقابت پر بنسټ دوام مومي. د ننني نړۍ د بشر په نفسونو کې چې کومې روحي ستونزې رامنځته شوې دي، دوامدار کشمکش او پرلپسې پېټ شر د غربي فرهنګ پر پايلو ښه دلايل دي. کوم چې په ننني نړۍ باندې حکم کوي او همدغه د انساني ګواښونو د پايلو لامل شوی دی.

اسلامي فرهنګ ته په کتو سره دا جوتېږي چې له اوومې ميلادي پېړۍ څخه د اتلسمې پېړۍ تر وروستيو پورې هېڅکله مستعمره نه و او حتی په طبيعت کې يې هم استعمار شتون نه درلود، ځکه چې دوی د مسلمانانو او نورو تر منځ توپير نه کاوه، د ټولو ولسونو لپاره يې عدالت تضمين کړی و او د واکمنۍ په دغې اوږده دوره کې دا مسئله پ ثابته ده. دا فرهنګ پر روحي بنسټ ولاړ دی، چې ټول ارزښتونه لکه مادي، روحي، اخلاقي او انساني يکې راټولېږي او تر لاسه کېږي. په ژوند کې تر ټولو درونډ وزن د عقيدې وي. له ژوند څخه يې تصور د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو څخه رامنځته شوی وي، د نېکمرغۍ معنی ورته د الله سبحانه وتعالی خوښي وي. دغه اسلامي فرهنګ به يو ځل بيا پر ټولنه حاکم شي لکه څنګه چې پخوا ورباندې حاکم و او همدا به د نړۍ د ستونز کفالت کوي او په ټوليز ډول به انسانانو ته سوکالي او هوساينه راوړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسلامي نظام

اسلام هغه دین دی چې الله سبحانه وتعالی د رسول الله صلی الله علیه وسلم په واسطه د انسانیت د ټول ژوند د تنظیم او سمون لپاره رالېږلی دی. دغه دین د انسان اړیکې د هغه له رب او خالق، له بل انسان او له خپل ځان سره تنظیموي. له خپل خالق سره د ده اړیکې له عقیدې او عباداتو، له ځان سره یې اړیکې له اخلاقو، خوراکي توکو، ښباک او جامو او له بل سره یې اړیکې له معاملاتو او عقوباتو څخه عبارت دي.

نو اسلام یوه ایډیولوژي یا مبداء ده، چې د ژوند ټولې چارې سنبالوي، نه لاهوتي دین دی او نه له کهنوتیت سره کوم تړاو لري. اسلام پر دیني استبداد او زورواکۍ یا اوتوکراسي باندې هم پښه اېښې او نه یې مني. له همدې امله په اسلام کې داسې کوم ټولی چې د دین رجال یا د دنیا رجال و بلل شي نشته، بلکې ټول هغه کسان چې اسلام ته غاړه ږدي، یو ډول مسلمانان دي او د دین پر وړاندې ټول یو شی دي. نو په اسلام کې روحاني او دنیایي کسان هم نشته.

په اسلام کې روحي ناحیه دا ده چې توکي او شیان د خالق مخلوق وبلل شي او د هغه په امر یې تدبیر کېږي. ځکه که په کایناتو، انسان، ژوند او دې ته اړوندو څیزونو کې ژور نظر واچول شي، نو لیدل کېږي چې انسان دغو ټولو څیزونو ته سخت ناقص، عاجز او اړ دی او همدا مسئله پر دې دلالت کوي چې دا ټول د یوه خالق مخلوق دي او د هغه ذات په امر سره یې تدبیر کېږي. انسان باید چې د نورو په څېر په ژوند کې خپلې غریزې او عضوي غوښتنې د یوه نظام له مخې تنظیم کړي او دا نظام انسان ځکه نه شي جوړولای چې انسان عاجز دی او په کایناتو، ژوند او خپله انسان باندې یې د علم احاطه نشته. ځکه چې د انسان له خوا به د دې په تنظیم کې تفاوت، اختلاف او تناقض وي او همدغه تناقض او توپیر به د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. له همدې امله دا حتمي کېږي چې نظام باید د الله سبحانه وتعالی له لوري شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو دا پر انسان لازمي ده چې خپل اعمال د هغه نظام له مخې تنظيم کړي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري ښځه دی؛ خو که د ګټې له مخې خپل اعمال د يوه نظام له مخې عملي کړي او هغه په دې اساس نه وي چې دا نظام د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، نو په دې کې بيا روحي ناحيه نشته. بلکې هېڅ چاره نشته چې انسان په خپل ژوند کې خپل اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو له مخې تنظيم کړي. يعنې پر دغه اساس چې له الله سبحانه وتعالی سره يې اړيکه درک کړې وي، تر دې چې په اعمالو کې يې روح ومونډل شي. يعني هېڅ لاره نشته چې انسان خپله اړيکه له الله سبحانه وتعالی سره ټينګه نه کړي او پر دغه اساس چې له الله سبحانه وتعالی سره يې داسې اړيکه ټينګه کړې وي چې اعمال د هغه له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره کوي، آن تر دې چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال روح ومومي او خپله روح له الله سبحانه وتعالی سره د اړيکې درک کول دي او له مادې سره يې د ګډولو معنی دا ده چې له الله سبحانه وتعالی سره داسې اړيکه درک کړي چې د اعمالو د سرته رسولو پر مهال د هغه اوامر او نواهي پر ځای کړي، يعنې داسې چې دا له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه ده، نو عمل ماده ده او د ترسره کولو پر مهال له الله سبحانه وتعالی سره يې اړيکه روح ده، نو کله چې اعمال د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو سره سم ترسره شي او له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه هم درک شي، همدا د مادې او روح ګډون دی.

پر دغه اساس د غير مسلمان اعمال د شرعي احکامو پر بنسټ نه دي، چې له قرآن او سنتو ښځه استنباط شوي دي او روح هم نه لري. دلته د مادې او روح د ګډون مسئله هم نه شي رامنځ ته کېدای، ځکه چې هغه پر اسلام ايمان نه لري. نو له الله سبحانه وتعالی سره اړيکه نه شي ټينګولی، بلکې شرعي احکام يې د داسې نظام په ډول چې خوښ شوی يې دی اخيستي او خپل اعمال يې د هغه له مخې تنظيم کړي دي. د دې پر خلاف مسلمان، چې د هغه اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهيو له مخې، له الله سبحانه وتعالی سره د اړيکې له درک سره يو ځای سرته رسوي او د هغه موخه له دا ډول عمل ښځه يوازې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګټه نه، بلکې د الله سبحانه وتعالی خوښي وي. نو له همدې امله په ټولو څيزونو کې روحي ناحيه شتون لري او همدارنګه اعمال د سرته رسولو پر مهال روح لري.

د دې لپاره چې د ټولو لپاره دا موضوع روښانه وي، روحي ناحيه دې ته ويل کېږي چې څيزونه د خالق مخلوق وګڼل شي، ځکه چې پيدا کړي يې دي، يعنې د مخلوق اړيکه له خالق سره او روح د همدغه اړيکې موندل دي، يعنې چې انسان خپله اړيکه له خپل خالق سره درک کړي، همدغه روحي ناحيه او روح دی. يوازې له روح څخه همدا صحيح مفهوم دی او نور ټول په قطعي ډول ناسم دي. نو دا مهال په کايناتو، انسان او ژوند کې ژور نظر کول، انسان سمو پايلو ته رسوي؛ ځکه چې له روح او روحانيت څخه به مو سم مفهوم ترلاسه کړی وي.

ځينو دينونو بيا کاينات په محسوس او مغيب باندې وېشلي دي، انسان يې له روحي پلوه لوړ او د جسد له پلوه ټيټ ګڼلی، په ژوند کې يې مادي او روحي ناحيې سره بېلې کړې دي. دا سمه ده چې محسوس له مغيب سره متعارض دي او روحي لوړوالی له جسدي پستۍ سره نه شي يو ځای کېدلای او ماده له روح څخه بېله ده. نو دغه دواړې ناحيې د دوی پر وړاندې سره بېلې دي، ځکه د دوی په طبيعت کې اساسي توپير او تعارض دی او يو ځای والی يې ناشونی دی، نو که څوک يوې ته ترجيح ورکوي، د هغې بلې ناحيې وزن کمېږي، له همدې امله د آخرت غوښتونکی بايد روحي ناحيې ته ارزښت ورکړي. له همدې امله په مسيحيت کې دوه ځواکونه را پورته شول: روحي ځواک او دنيايي ځواک (هغه څه چې د قيصر لپاره دي، هغه قيصر ته ورکړئ او څه چې د الله سبحانه وتعالی لپاره دي هغه الله سبحانه وتعالی ته ورکړئ)، نو د دين کسان يې روحي ځواک او کهنوتيان وو او دوی کوښښ کاوه چې دنيايي ځواک يې په لاس کې ولوېږي، ترڅو روحي ځواک ته هلته هم ترجيح ورکړل شي. له دا ډول وېش څخه د دواړو ځواکونو تر منځ شخړه رامنځته شوه، چې په پايله کې رجال دين له روحي ځواک سره مستقل شول او په دنيايي چارو کې به يې لاسوهنه نه کوله، نو دين له ژوند څخه بېل شو، ځکه کهنوتي شو او همدا د دين

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ژوند بیلتون و. د پانګوالی یا کپیټلېزم عقیده همدا ده، د غربي ټولنې او فرهنګ اساس همدا دی او دا هغه فکري قیادت دی، چې غربي استعمار یې له ځان سره نړۍ ته لېږدوي، خلک ورته رابولي، د خپل ثقافت ستنې یې ګڼي او پر اسلام د مسلمانانو د عقیدې بنسټ ورباندې لړزوي، ځکه دوی اسلام هم د شمولي قیاس له لارې پر مسیحیت ورقیاس کوي. نو ټول هغه کسان چې د ژوند او دین د بېلتون او د دین او دولت یا سیاست د بېلتون فکر له ځان سره لري او لېږدوي یې، دوی د اجنبي فکر له فکري قیادت سره مخ شوي دي، دوی یا په نېک نیت او یا په بد نیت مزدوران شوي دي او دوی د استعمار مزدوران دي او په اسلام نه پوهېږي.

اما اسلام ټول هغه شیان مادي ګڼي چې د حواسو په واسطه درک کېږي او روحي ناحیه یې دا ده چې دغه شیان د خالق مخلوقات دي او روح یې دا دی چې انسان یې له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه درک کوي، نو له همدې امله روحي ناحیه له مادي ناحیې څخه بېله نه شي رامنځته کېدای. انسان ځینې عضوي غوښتنې او غریزې لري، چې هغه باید پوره کړي. له غریزو څخه د تدین غریزه چې یوه مدبر خالق موندلو ته انسان اړ کوي او دا هم د انسان طبیعي عجز دی. د دغه غریزو مړول نه روحي ناحیه بلل کېږي او نه مادي، بلکې دا یوازې د غریزو مړول دي. خو کله چې دغه عضوي غوښتنې او غریزې د هغه نظام له مخې مړې شي چې د الله سبحانه وتعالی له لوري دی، نو اساساً دلته له الله سبحانه وتعالی سره اړیکه درک شوې ده او دغه چارې روح لرونکې دي او که د الله سبحانه وتعالی له نظام پرته مړې شي، دا یوازې مادي مړول دي، چې د انسان د بدبختۍ لامل کېږي. که د نوع غریزه له نظام پرته او یا د الله سبحانه وتعالی د نظام مخالفه مړه شي، نو دا د انسان د بدبختۍ لامل کېږي او که د نکاح او هغه نظام له مخې مړه شي چې الله سبحانه وتعالی را استولی دی، یعنې د اسلام د احکامو له مخې ترسره شي، نو نکاح به د انسان لپاره د ډاډ لامل شي. که د تدین غریزه له نظام پرته او یا د الله سبحانه وتعالی د نظام خلاف مړه شي نو انسانان د بتانو او یا نورو انسانانو د عبادت لپاره هڅه کوي، چې دا بیا د شرک او کفر

(c) ketabton.com: The Digital Library

لامل کېږي او که د اسلام د احکامو له مخې مړه شي، نو عبادت بلل کېږي. له همدې امله اړینه ده چې په څیزونو کې روحي ناحیې ته پام وکړو او ټول اعمال د الله سبحانه وتعالی د اوامرو او نواهیو له مخې په داسې حال کې ترسره کړو، چې له الله سبحانه وتعالی سره یې اړیکه درک کړو، نو دا مهال به مو اعمال روح ومومي. له همدې امله په یوه عمل کې دوه شیان نه رامنځته کېږي، بلکې یو څیز شتون لري چې هغه خپله عمل دی، دا چې ته یې یوازې مادي ګڼې او که یې روح لرونکی بولې، دا خپله له عمل څخه لاس ته نه راځي، بلکې دا له اسلامي احکامو څخه لاس ته راځي، چې په اوامرو یې عمل وکړي او له نواهیو څخه یې ډډه وکړي. نو د مسلمان لپاره په جګړه کې د خپل دښمن وژل جهاد بلل کېږي او ثواب ورباندې اخلي، ځکه چې د ده دا عمل د اسلام د احکامو له مخې دی او د معصوم انسان نفس (که مسلمان وي که غیر مسلمان) له کوم حق پرته جرم بلل کېږي او د هغه د عذاب لامل کېږي، ځکه چې د ده دا عمل د اسلام د اوامرو او نواهیو خلاف دی. حال دا چې دواړه عملونه یو ډول دي یعنې قتل دی چې انسان یې ترسره کوي، خو کله چې په روحي توګه ترسره شي قتل عبادت بلل کېږي او که له روح پرته ترسره شي، نو عبادت نه بلل کېږي. نو له همدې امله پر مسلمان دا لازمي شوې چې اعمال یې روح لرونکي وي او د مادې او روح یوځایوالی ممکن امر نه، بلکې واجب امر دی او دا جواز نه لري چې ماده له روح څخه بېله شي او دا هم روا نه ده چې هېڅ عمل دې د الله ﷻ له اوامرو او نواهیو سره سم ترسره نه شي په داسې حال کې چې له الله سبحانه وتعالی سره پر اړیکه باندې ولاړ وي. ځکه نو هغه ټول ردېږي چې روحي ناحیه له مادي ناحیې څخه بېلوي. نو په اسلام کې دیني کسان نشته او نه په اسلام کې داسې دیني سلطه شته چې په کهنوتي معنی باندې ولاړه وي او نه هم کومه دنیایي سلطه شته چې له دین څخه بېله وي، بلکې اسلام داسې دین دی چې دولت لري او هغه شرعي احکام لري، لکه د لمانځه احکام، همدا راز د اسلامي احکامو د اجرا او د دعوت د لېږدولو طریقه لري. نو دا واجبه ده چې ټول هغه څه چې دین په روحي معنی پورې تړي او له سیاست او حکم څخه یې بېلوي لغوه او باطل وګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي. نو هغه موسسې چې په روحي ناحيو باندې کار کوي بايد لغوه شي. د جوماتونو اداره لغوه کيږي او د هغو اداره د معارف تر ادارې لاندې راځي، شرعي او نظامي محکمې هم لغوه کيږي او يوه واحده قضا ورڅخه جوړيږي، چې له اسلام پرته په بل څه باندې حکم نه کوي، نو د اسلام سلطان يو او واحد سلطان دی.

اسلام عقيده او نظامونه دي، عقيده پر الله سبحانه وتعالی، ملايکو، کتابونو، رسولانو، د آخرت پر ورځ او د قضا او قدر په خير او شر باندې داسې ايمان چې د الله سبحانه وتعالی له پلوه دي. اسلام عقيده پر عقل باندې بنا کړې ده او هغه څه ده چې عقل يې درک کولای شي، لکه پر الله سبحانه وتعالی، محمد صلی الله عليه وسلم او قرآن کريم ايمان او همدا راز په مغيباتو باندې ولاړه ده، يعنې هغه څه چې په عقل سره نه درک کيږي لکه پر قيامت، ملايکو، جنت او دوزخ ايمان او ورته تسليمي، خو په داسې شان سره چې د دغو ټولو مصدر په عقل سره ثابت دی چې هغه قرآن کريم او متواتر احاديث دي. له همدې امله اسلام عقل د تکليف لپاره اساس ګڼلی.

نظامونه هغه شرعي احکام دي چې د انسان چارې ورباندې سمباليږي او اسلام د انساني ژوند ټولې چارې عامه توګه يې منظموي، يعنې په عامه معنی سره او هغه تفصيلات چې د دغو عامو معناګانو څخه د اجرا پر مهال اخيستل کيږي هغه آزاد پريږدي. قرآن کريم او حديث شريف د دې لپاره راغلي چې د انسان لپاره پلن خطونه وکاږي، يعنې عامې معناګانې د انسان د ټولو ستونزو د حل لپاره په داسې شان سره وضع کوي چې هغه يو انسان دی او نور مجتهدينو ته پريږدي چې له دغو عامو معناګانو څخه هغه جزيي احکام استنباط کړي چې د وخت او مکان په بدلون سره انسانانو ته ستونزې رامنځته کيږي.

اسلام د ستونزو د حل لپاره واحده طريقه لري، هغه داسې چې مجتهد بايد لومړی ستونزه وپېژني، معلومات ورباندې حاصل کړي، ترڅو بشپړ ورباندې پوه شي، بيا يې ټول اړوند شرعي نصوص ولټوي، بيا له دغو نصوصو څخه د دغو ستونزو حل استنباط کړي، يعنې د دغو مسايلو لپاره له شرعي دلايلو څخه شرعي حکم استنباط کړي او بايد په مطلق

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول په بله لاره ولاړ نه شي. ځکه کله چې دی دغه ستونزه څېړي نو بايد چې د بل څه په اعتبار نه، بلکې د يوې انساني ستونزې په توګه يې بايد وڅېړي يا دا چې هغه ستونزه د يوې اقتصادي، اجتماعي، حکمي او بل ډول ستونزې په توګه مطالعه نه کړي، بلکې په دې اعتبار يې بايد وڅېړي چې دا داسې مسئله ده چې شرعي حکم ته اړتيا لري، ترڅو په دې اړه د الله سبحانه وتعالى حکم وپېژندل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شرعي حکم

شرعي حکم د شارع هغه وینا ده چې د بنده ګانو په افعالو پورې اړه ولري، هغه کېدای شي قطعي الثبوت وي لکه قرآنکریم او متواتر احادیث، یا لکه غیر متواتر احادیث ظني الثبوت وي. که یو حکم قطعي الثبوت وي، نو ورته ګورو چې قطعي الدلالة هم دی او که څنګه، نو که قطعي الدلالة هم و، دا داسې یو حکم دی چې قطعیت یې تضمیني کېږي، لکه د فرض لمونځونو رکعتونه، څکه دا په متواترو احادیثو کې راغلي دي او یا لکه د سود تحریم او د غله د لاس پرې کول او یا په درو د زاني وهل. دا ټول قطعي احکام دي او صواب په دې کې ټاکل شوی دی او په دې کې له یوه قطعي نظر پرته بل څه نشته.

که د شارع وینا قطعي الثبوت او ظني الدلالة وي، نو حکم هم ظني بلل کېږي، لکه د جزیې آیت شریف، څکه دا قطعي الثبوت دی، خو په دلالة کې ظني دی. حنفیان دا شرط ګڼي چې جزیه ونومول شي او د ورکوونکي ذلت باید د ورکولو پر مهال ورڅخه ظاهر شي. شافعیان یې بیا د جزیې نوم شرط نه بولي، بلکې وایي چې کېدای شي د مضاعف زکوة په نامه واخیستل شي او د ذلت څرګندونه پکې اړینه نه بولي، بلکې دا کافي بولي چې اسلامي احکامو ته یې غاړه ایښې ده.

که د شارع وینا ظني الثبوت وي لکه غیر متواتر حدیث، نو دلته هم حکم ظني بلل کېږي، آن که قطعي الدلالة هم وي لکه د شوال شپږ ورځې روژه نو دا سنت بلل شوې ده. یا هم ظني الدلالة وي لکه د ځمکې د اجاره کولو منع او دا هم سنت ثابته شوې ده.

د شارع له وینا څخه په صحیح اجتهاد سره شرعي حکم پېژندل کېږي. له همدې امله د مجتهدینو اجتهاد د دې لپاره و چې شرعي احکام به یې څرګندول، نو پر هر مجتهد د الله سبحانه وتعالی د حکم حق دی چې اجتهاد پکې وکړي او پر ظن پکې غلبه وکړي.

نو که کوم مکلف ته پوره د اجتهاد اهلیت حاصل شي، په یوه مسئله او یا هم ډېرو مسئلو کې نو په تحقیق سره هغه په دغه حکم کې اجتهاد وکړ او په دې برخه کې ټول متفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، چې ده ته له نورو مجتهدينو څخه په هغه احکامو کې چې د ده د ظن خلاف دي تقليد نه دی روا او ده ته د خپل اجتهاد د حکم پرېښودل پرته له لاندينيو څلورو حالاتو څخه نه دي روا:

لومړی: که کله دا ورته معلومه شي چې په کوم دليل چې ده په خپل اجتهاد کې استناد کړی و، هغه کمزوری و او که په دې پوه شي چې د هغه بل مجتهد دليل له ما څخه قوي دی، نو دا مهال پر ده واجب ده چې خپل اجتهاد پرېږدي او هغه حکم عملي کړي چې د اجتهاد لپاره يې په قوي دليل استناد کړی وي.

دويم: کله چې دا ورته ښکاره شي چې هغه بل مجتهد د مسائلو پر اړيکو او واقعيت تر ده ډېر علم لري او په ادله وو کې هم ډېر پوهيږي او له نقلي دلايلو څخه هم ډېر معلومات ولري، نو دا مهال ده ته روا ده چې له خپل اجتهاد څخه تېر شي او د هغه مجتهد تقليد وکړي، چې اجتهاد يې له خپل اجتهاد څخه باوري ورته ښکاره شوی دی.

دريیم: چې داسې يوه رايه را منځته کړي چې د ټولو مسلمانانو له يوې کلمې سره په ټکر کې راشي، نو دا مهال دی بايد د مسلمانانو د مصلحت لپاره له خپل اجتهاد څخه تېر شي او په دغه حالت کې هم ده ته روا ده چې د هغه حکم پيروي وکړي چې د مسلمانانو يووالی ورباندې مصلحت دی او دا ډول پېښه له حضرت عثمان رضی الله عنه سره د بيعت پر مهال وشوه.

څلورم: کله چې خليفه داسې شرعي حکم تبني کړي چې د ده له اجتهاد سره مخالف وي، نو په دغه حالت کې پر ده له خپل اجتهاد څخه پيروي نه واجبيږي او د امام په تبني شوي حکم به عمل کوي، ځکه د صحابه وو اجماع په دې ده چې (اُمر لامام يرفع الخلاف) يعنې د امام امر اختلاف له منځه وړي او امر يې پر مسلمانانو نافذ دی.

خو که څوک د اجتهاد اهليت هم ولري خو اجتهاد نه کوي، ده ته هم روا ده چې له نورو څخه تقليد وکړي، ځکه د صحابه وو اجماع په دې کې ده چې مجتهد ته روا ده چې له نورو مجتهدينو څخه پيروي وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه څوک چې د اجتهاد اهلیت ونه لري، هغه مقلد دی او په دوه ډوله دی، متبع او عامي: متبع هغه دی چې په اجتهاد کې یې ځینې معتبر علوم زده کړي وي، هغه د مجتهد داسې تقلید کوي چې دلیل یې پېژني. عامي بیا هغه دی چې معتبر علوم یې په اجتهاد کې نه وي حاصل کړي او داسې تقلید کوي چې دلیل یې هم نه پېژني. پر عامي د مجتهدینو د اقوالو تقلید لازم دی او هغه احکام چې یو مجتهد یې استنباطوي عامي باید عمل ورباندې وکړي او دا د ده لپاره شرعي حکم کېږي. نو له دې امله شرعي حکم هغه دی چې هغه مجتهد چې د اجتهاد اهلیت ولري، استنباط یې کړي او د عامي لپاره د الله سبحانه وتعالی حکم دی چې مخالفت یې ورته نه دی روا او مجتهد ته یې هم پرته له پورتنیو ذکر شوو حالاتو څخه پیروي حتمي ده. همدا راز د هغه چا په حق کې چې د ده پیروي کوي، هم همدا د الله سبحانه وتعالی حکم دی او مخالفت یې ورته ناروا دی.

مقلد چې کله د ځینو مجتهدینو حکم په یوه موضوع کې عملي کوي، پرېښودل یې بې له دلیله ورته جواز نه لري او له هغه پرته د بل مجتهد تقلید په بل حکم کې روا دی، ځکه چې په دې هکله د صحابه کرامو اجماع شوې چې هر عالم ته په ځینو مسئلو کې د تقلید اجازه ورکوي او که کوم مقلد ځانګړی مذهب وټاکي لکه د شافعي مذهب او ووایي چې زه په دغه مذهب یم او پر هغه عمل وکړي، نو په دې اړه تفصیل داسې دی: په ټولو هغو مسئلو کې چې نوموړي تقلید کړی، عمل ورباندې اړین دی او په مطلقه توګه باید د نورو تقلید ونه کړي او که عملي یې نه کړي او ورسره اړیکه ونه لري نو په دغه مسئلو کې د نورو مجتهدینو تقلید کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرعي حکمونو ډولونه

شرعي احکام فرض، حرام، مندوب، مکروه او مباح دي او شرعي حکم یا د عمل کولو او یا هم د نه کولو د غوښتنې خطاب دی. که د کولو د غوښتنې خطاب وي، که طلب د فعل جازم او قاطع وي، دا فرض یا واجب دي او دا دواړه په یوه معنی کارېږي.که طلب جازم او قطعي نه وي، نو مندوب ورته وایي. که د نه کولو د غوښتنې خطاب قاطع و، دا حرام او ناروا دي او دا دواړه هم په یوه معنی کارېږي او که د نه کولو د غوښتنې خطاب غیر جازم او قطعي وي، نو دې ته کراهیت وایي. له همدې امله د فرضو او واجبو فاعل ستایل کېږي او پرېښودونکی یې بد بلل کېږي او یا دا چې فاعل یې ثواب اخلي او پرېښودونکی یې د عذاب مستحق بلل کېږي. د حرامو سرته رسوونکی بد ګڼل کېږي او د عذاب مستحق کېږي او پرېښودونکی یې ثواب اخلي. مندوب هغه دي چې فاعل یې ثواب اخلي، خو پر پرېښودونکي یې عذاب نشته او مکروه هغه دي چې پرېښودونکي ته یې ثواب دی او یا دا چې پرېښودل یې تر کولو غوره دي او مباح هغه څه دي چې د شارع نقلي دلیل پر دې وي چې بنده یې په کړلو او نه کړلو مختار وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنت

سنت په لغت کې لارې ته ويل کېږي او په شرع کې هغه څه ته وايي چې په نفلي ډول له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه را نقل شوي وي، لکه سنت لمونځ چې د فرض لمانځه پر وړاندې سنت نومول کېږي او دايې مطلب نه دی چې فرض د الله سبحانه وتعالی له خوا دي او سنت د رسول الله صلی الله عليه وسلم له خوا، بلکې سنت او فرض دواړه د الله سبحانه وتعالی له لوري دي او رسول الله صلی الله عليه وسلم د الله سبحانه وتعالی مبلغ دی، ځکه چې هغه له هوا او نفس له مخې خبرې نه کوي بلکې ده ته وحي کېږي. نو دا که منقول سنت وي او که منقول نفل، ټول سنت نومول کېږي. لکه چې فرض په فرضي ډول نقل شوي دي، نو فرض نومول کېږي، لکه د سهار د لمانځه دوه رکعته په متواتر ډول له رسول صلی الله عليه وسلم څخه فرض را نقل شوي دي او دوه رکعته د سهار د لمانځه سنت په متواتر ډول نفل را نقل شوي دي او دا دواړه د رسول الله صلی الله عليه وسلم له لوري، نه بلکې د الله سبحانه وتعالی له لوري څخه دي. نو په عباداتو کې امر يا فرض وي او يا نفل او په نورو برخو کې يا فرض وي يا مندوب او يا مباح. نو نفل هم پخپله مندوب دي، يوازې نفل نومول شوي دي او په سنتو يې اطلاق کېږي.

همدا راز سنت هغه دلايلو ته ويل کېږي چې له رسول الله صلی الله عليه وسلم څخه صادر شوي وي خو له قرآن څخه نه وي او په دې کې د رسول الله صلی الله عليه وسلم اقوال، افعال، تقريرونه او سکوت شامليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول الله صلی الله علیه وسلم د افعالو پيروي

د رسول الله صلی الله علیه وسلم افعال (سنت) په درې ډوله دي، لومړی جبلي افعال لکه ولاړېدل، کښېناستل، خوراک، څښاک او دې ته ورته نور، هغه دي چې له انساني طبیعت سره یې سم سرته رسولي چې دا پرته له کومې خبرې ده او د ده امت ته مباح دي او په مندوبو کې نه داخلیږي.

دویم، هغه افعال چې جبلي نه دي، یعنې هغه ځانګړنې چې هېڅوک ورسره پکې شراکت نه شي کولای او نه د بل چا ځانګړنه کېدای شي، هغه چې د ده له ځانګړتیاوو څخه ثابت شوي وو، لکه په روژه کې پیوستون، یعنې د شپې او ورځې د روژو پیوستون یا تر څلورو د ډېرو ښځو په نکاح کول دا ټولې هغه ځانګړتیاوې دي چې موږ ورسره شریک نه یو او دا په اجماع سره ثابته ده چې دا د ده له ځانګړتیاوو څخه وو او په دې کې یې پر امت پیروي نشته.

دریم، هغه افعال چې موږ ته یې د راښودلو لپاره کړې دي یا په ښکاره د رسول الله صلی الله علیه وسلم په قول سره ثابت شوي دي، لکه چې فرمايي:

«**صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي**» (رواه البخاري)

ژباړه: *داسې لمونځ کوئ لکه زه یې چې کوم.*

یا فرمايي:

«**خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُم**»

ژباړه: *له ما څخه د حج لپاره مناسک واخلئ.*

دا پر دې دلالت کوي چې د ده فعل زموږ لپاره داسې بیان دی چې باید پیروي یې وکړو یا د حالاتو په قرینو راغلي وي لکه په مړوند کې د غله لاس پرې کول، چې د الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه وتعالى د دغه قول له مخې چې فرمايي:

﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾ (المائده: ۳۸)

ژباړه: *نو د (غله او غلې) لاسونه پرې کړئ.*

نو د فعل دا ډول بيان چې په قول او د احوالو په قرينو سره واضح دی هغه هم د دا ډول دليلونو له مخې چې کله به فرض، واجب، مندوب او يا مباح وي.

خو هغه کارونه چې دې ته نه دي ورته او پر دې دلالت کوي چې دا هم د داسې بيان چې نه پکې نفی راغلي او نه اثبات او په هغو کې د قربت نيت يا معلوم وي او يا هم نه وي، که د قربت قصد پکې څرگند شو نو مندوب دي، چې انسان يې په کړلو ثواب اخلي او په نه کولو يې نه عذابيږي، لکه د لوی اختر سنت او که د قربت نيت پکې نه ليدل کېده، نو په مباح کې داخليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شرعي احکامو تبني

د صحابه وو په وخت کې به مسلمانانو شرعي حکمونه پخپله له کتاب الله او سنتو څخه اخيستل. حاکمانو او قاضيانو به چې د دښمنيو او دعوو فيصلې کولې له شريعت څخه به يې په خپله حکمونه استنباطول او هر ډول پېښه به چې ورته وړاندې شوه حل کوله به يې. اميرالمومنين آن تر واليانو او نورو پورې ټولو به حکم کاوه او په خپله به يې د هرې ستونزې لپاره شرعي حل پيدا کاوه. ابوموسی الاشعري او شريح دواړه داسې قاضيان وو چې له خپل اجتهاد سره سمې به يې پرېکړې کولې. معاذ ابن جبل (رض) د رسول الله صلی الله عليه وسلم په زمانه کې والي و، احکام يې خپله استنباطول او اجتهاد به يې کاوه او بيا به يې په خپل ولايت کې عملي کول. ابوبکر او عمر رضی الله عنهم دواړو د خپلو خلافتونو پر مهال له خپل اجتهاد سره سم احکام استنباطول او هر يوه به د خلکو تر منځ پرېکړې کولې. معاويه او عمرو ابن العاص رضی الله عنه دواړه واليان وو او هر يوه به په خپل ولايت کې له خپل اجتهاد سره سمې پرېکړې کولې، د دوی دا ډول اجتهادونه له واليانو او قاضيانو سره هم وو. خليفه به ځانګړي احکام تبني کول او خلک يې د هغه پر عملي کولو مامور کول. نو خلکو ته حتمي وه چې دا ډول اوامر ومني او دا مهال به دوی له خپلو رايو او اجتهادونو څخه تېرېدل، ځکه چې شرعي حکم دی چې د امام امر ظاهراً او باطناً نافذ دی. له دې امله ابوبکر صديق رضی الله عنه د درې ګونو طلاقونو وقوع په يو ځل تبني کړل او په مساوي ډول يې د مالونو وېشل يې بې له دې چې فکر ورته وشي چې په اسلام کې يې څومره وخت تېر کړی دی، تبنی کړل او مسلمانانو يې هم پيروي وکړه او پر دوی يې واليان او قاضيان وټاکل. کله چې عمر رضی الله عنه راغی د دغه دواړو پېښو په اړه يې د ابوبکر صديق رضی الله عنه د رايې خلاف رايه تبني کړه. درې ګوني طلاقونه يې درې ځايه کړل او د مال وېش يې بېرته د پخوا په څېر کړ او اړتيا يې په مساوي والي

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې نه بلکې په زیاتوالي کې تبني کړه. مسلمانانو یې پیروي وکړه او قاضیانو او والیانو ته یې د عملي کولو په اړه لارښوونه وکړه. حضرت عمر رضی الله عنه د غنیمت ځمکې د بیت المال مال وګرځولې په داسې ډول چې د خپل اهل په لاس کې به یې وي، نه به پر محاربینو او نه به پر مسلمانانو وېشل کېږي. پر دغه هم قاضیانو او والیانو عمل وکړ او هغه حکم یې ومانه چې ده تبني کړی و. نو د صحابه وو په اجماع دا ثابته ده چې خلیفه د احکامو د تبني حق لري، چې پر ټاکلو امرونو د عمل امر وکړي او په مسلمانانو یې پیروي لازمه ده، آن تر دې که اجتهاد یې ناسم هم شي. مشهور شرعي قوانین دا دي چې (للسلطان أن یحدث من الاقضیة بقدر ما یحذث من مشکلات) یعنې د سلطان لپاره جایزه ده چې د قضیو په اړه دومره خبرې وکړي چې ستونزې یې رامنځته کړې وي او (امر الامام یرفع الخلاف) یعنې د امام امر اختلاف له منځه وړي او یا دا چې (امر الامام نافذ ظاهرا و باطنا) یعنې د امام امر ظاهراً او باطناً نافذ دی. له همدې امله وروسته له دې خلیفه ګانو ټاکلي احکام تبني کول. هارون الرشید په اقتصادي برخه کې کتاب الخراج تبني کړ او خلکو ته یې په هغه کې د ټولو احکامو د عملي کولو امر وکړ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستور او قانون

د قانون کلمه یوه پردۍ کلمه ده، د پاچا د هغه فرمان او حکم په معنی ده چې د خلکو د اسانتیا لپاره یې صادروي او اصطلاحي تعریف یې داسې شوی: «قانون د هغه قواعدو مجموعه ده چې سلطان خلک مجبوروي ترڅو له دغه قواعدو سره سم خپلې اړیکې ټینګې کړي.» د هر دولت اساسي قانون ته د دستور کلمه هم راتلای شي او له هر نظام څخه لاسته راغلي دستور ته د قانون کلمه هم راغلې ده. خو دستور داسې تعریفیږي: «هغه قانون ته ویل کیږي چې د دولت شکل، د حکم نظام او د هرې قوې صلاحیتونه بیانوي.» یا «هغه قانون ته وایي چې د عام ولس واک یعنې له حکومت سره د دوی اړیکې تنظیموي او ټاکي او همدا راز د دوی حقونه او واجبات د حکومت پر وړاندې او د حکومت وجایب او حقونه د دوی پر وړاندې ټاکي.» دغه دستورونه بېلابېلې منشاګانې لري چې له هغو څخه ځینې د قانون په څېر او ځینې نور هم د عادتونو او تقلیدونو په څېر راوتلي وي لکه د انګلستان دستور، ځینې بیا یوې ډلې له وطني جمعیت څخه وضع کړی وي چې د هغه امت لپاره هماغه مهال واک ورکوي، نو دوی دستور جوړوي او د اجرا څرنګوالی یې هم څرګندوي، وروسته دغه ډله منحل کیږي او د دې پر ځای هغه واګې چې قانون بېلابېلو چارواکو ته ورکوي د هغوی ځای نیسي لکه څرنګه چې په فرانسه او امریکا کې ترسره شول. د قانون او دستور لپاره ځانګړي مصادر شتون لري چې په دوه ډوله دي:

لومړی: چې موخه یې د قانون د سرچینې نېغ پر نېغه پلي کول دي، لکه دین او عادات یا فقهي نظرونه، یا د محکمو احکام او یا د عدل او انصاف قواعد او دغه دستور ته د تشریعي مصدر درلودونکی دستور وایي لکه د ځینو لویدیځو هېوادونو لکه امریکا او انګلستان دستورونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: هغه دستورونه چې له يو شي څخه رامنځته شوي وي يا هغه دستورونه چې له بل دستور او قانون څخه نقل شوي وي لکه د فرانسې دستور او يا په اسلامي نړۍ کې د ځينو هېوادونو دستورونه لکه د ترکيې، مصر، عراق او سوريې چې دغو ته د تاريخي مصدر درلودونکي دستورونه ويل کېږي.

دا د هغې اصطلاح لنډيز و چې د قانون او دستور معنى لري، په ځانګړې توګه هغه دولت چې له يو شمېر مصادرو څخه خپل قانون اخلي هغه که تشريعي او يا هم تاريخي مصدر وي، ټاکلي احکام دي چې تبني کوي يې او پر هغو د عمل کولو امر کوي. دغه احکام د دولت له خوا له تبني کېدو وروسته د دستور حيثيت غوره کوي، هغه که عام او يا هم خاص احکام وي.

هغه پوښتنه چې مسلمانان دلته ورسره مخ کېږي دا ده چې آيا مسلمانان د دستور او قانون اصطلاحات کارولی شي او که نه؟ ځواب دا دی، هغه اجنبي الفاظ چې اصطلاحي معنى ولري او د مسلمانانو د اصطلاح له معنى سره اختلاف ولري، نو بيا يې کارول نه دي روا، لکه د «اجتماعي عدالت» کلمه، چې دا د ټاکلي نظام په معنى ده، چې يوازې د بېوزلو، کارګرانو او مامورينو لپاره د تعليم او تطبيب تضمين کوي. دغه اصطلاح د مسلمانانو له اصطلاح سره توپير لري، ځکه د مسلمانانو په نزد عدل د ظلم ضد کلمه ده او په اسلام کې تعليم او تطبيب د ټولو لپاره مساوي دی. هغه که غني وي او که فقير او د محتاج او ضعيف د حقونو تضمين د ټولو هغو خلکو حق دی چې د اسلامي دولت تابعيت ولري؛ هغه که مامورين وو او که نه وو، که کارکوونکي، کروندګر او يا نور وو. که د دوی په اصطلاح معنى د مسلمانانو له اسلامي فکر سره ټکر نه درلود، بيا پروا نه کوي او کارول يې جواز لري، لکه د محصول کلمه چې هغه مال ته ويل کېږي چې له خلکو څخه د دولت د ادارې لپاره اخيستل کېږي. د مسلمانانو په نزد هم داسې مال شته چې دولت يې له خلکو څخه د مسلمانانو د ادارې لپاره اخلي. نو له دې امله د محصول کلمې کارول جواز لري. همدا راز د دستور او قانون کلمې چې هغو ټاکلو احکامو ته ويل کېږي چې دولت يې تبني کوي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلکو ته یې ښکاره کوي او د خلکو عمل هم ورباندې لازمي کوي له همدې امله حکم ورباندې کوي، دا معنی مسلمانان هم لري. نو له همدې امله داسې څه نشته چې د قانون او دستور د کلمو له کارولو څخه مو منع کړي او زموږ معنی ورڅخه هغه احکام دي چې خلیفه یې له شرعي احکامو څخه تبني کوي. دلته له نورو دستورونو او قوانینو سره د اسلامي دستور او قوانینو یو څه توپیر رامنځته کېږي، چې د نورو قوانینو مصدر عادات، د محاکمو احکام او... او منشأ یې هغه جمعیت دی چې د دستور د جوړولو لپاره تاسیس شوی وي اویا هم له ولس څخه ټاکل شوي مجالس دي چې قوانین جوړوي. ولس د دوی په نزد د واک مصدر دی او سیادت هم د ولس دی. خو د اسلامي دستور او اسلامي قوانینو مصدر کتاب او سنت دي نه بل څه او منشأ یې د مجتهدینو اجتهاد دی چې خلیفه ورڅخه ټاکلي احکام تبني کوي، د هغو په عملي کولو امر کوي او په خلکو یې هم پیروي لازمېږي. دلته سیادت د شرعې دی، د شرعي احکامو د را ایستلو لپاره اجتهاد د ټولو مسلمانانو حق دی او پر دوی کفایي فرض دی او پر خلیفه یوازې د شرعي احکامو د تبني کولو حق دی.

دا د دستور او قانون د کلمو د کارولو د جواز په اړه وو. اما دا چې د احکامو تبني کول یوه مهمه اړتیا ده، نو هغه داسې چې د ابو بکر صدیق رضی الله عنه له وخته تر وروستي مسلمان خلیفه پورې د ټاکلو احکامو د تبني کولو اړتیا وه چې مسلمانانو ته د هغو په عملي کولو امر کېده. خو دغه تبني د ځانګړو احکامو لپاره وه او د ټولو او عامو احکامو لپاره نه وه چې دولت حکم ورباندې کوي. هېڅکله دولت عام احکام نه دي تبني کړي مګر په ځینو وختونو کې، یوازې ایوبیانو د امام شافعي مذهب تبني کړی او عثمانیانو د امام ابوحنیفه مذهب تبني کړی و.

دلته چې کومه پوښتنه راولاړېږي دا ده چې آیا دا د مسلمانانو په مصلحت ده چې ټول او عام قانون یا دستور ورته جوړ شي او که نه؟ د دې ځواب دا دی چې شامل او عام قوانین له نوښت او اجتهاد پرته نه شي جوړېدلی، نو له دې امله په لومړیو کې یعنې د صحابه وو، تابعینو او تبع تابعینو په دورو کې مسلمانانو له دا ډول کړنې څخه ډډه کړې ده. خلیفه د ټولو

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکمونو تبني نه کوله، یوازې هغه ټاکلي احکام به یې تبني کول چې له هغو پرته به بله چاره نه وه، ترڅو حکم، تشریع او اداره واحده وي. سره له دې دا تر ټولو ښه ده چې دولت د ټولو احکامو لپاره یو شامل دستور ونه لري، ځکه د نوښت او اجتهاد لپاره به یې لاره پرانیستې وي. کېدای شي چې د عامو احکامو داسې یو دستور ولري، چې د دولت شکل پکې ټاکل شوی وي، د یووالي او پایښت لپاره یې تضمین پکې شوی وي. نور اجتهاد قاضیانو او والیانو ته پرېښودل کېږي، بې له دې چې که اجتهاد ورته آسانه وي او خلک مجتهدین وي لکه د صحابه وو، تابعینو او تبع تابعینو پر مهال. اما هر کله چې ټول خلک مقلدین وي او په دوی کې مجتهدین ډېر لږ وي، نو پر دولت دا حتمي ده چې هغه احکام چې پر خلکو دوی حکم کوي، تبني کړي. برابره خبره ده هغه که خلیفه، والیان او که قاضیان وي، پر ما انزل الله حکم د والیانو او قاضیانو له خوا سختېږي، ځکه چې دوی اجتهاد نه کوي او بېلابېل او متناقض تقلید ته مخه کوي. تبني هغه وخت کېدای شي چې حادثه له معرفت او د دلیل له پېژندنې سره سمه وڅېړل شي. سره له دې په واحد دولت او یوه خاوره کې د قاضیانو او والیانو پرېښودل خپل ځانګړي اجتهاد ته د احکامو د اختلاف او تناقض لامل کېږي او بالاخره د دې لامل کېږي چې پر غیر ما انزل الله امر وکړي. له همدې امله د اسلامي احکامو تبني کول پر اسلامي دولت لازمي دي. اوسمهال پر اسلام ټول امت د جهل او ناپوهۍ په حالت کې دی او دا اړینه ده چې ټاکلي احکام ورته تبني شي. دا تبني به په عقوباتو، عقایدو او عباداتو کې نه، بلکې په معاملاتو کې به وي او دغه تبني به د ټولو احکامو لپاره عامه وي، ترڅو د دولت چارې لا مضبوطې کړي او د ټولو مسلمانانو چارې د الله سبحانه وتعالی له احکامو سره سمې آسانه کړي. دا پر دولت لازمه ده چې د احکامو د تبني کولو پر مهال او یا د دستور او قوانینو د جوړولو پر مهال یوازې پر شرعي احکامو باندې تقید وکړي او له نورو څخه څه وا نه خلي. په مطلق ډول به له نورو څخه څه نه زده کوي. بې له شرعي احکامو څخه به بل هېڅ نه اخلي، هغه که له اسلام سره موافق او یا هم مخالف وي. نو دا په امت پورې نه ځانګړې کېږي، بلکې حکم د عامو خلکو ملکیت بلل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي. نو له همدې امله واجبه ده چې احکام په شريعت پورې مقيد وي او دغه تقيد به هم په فکره او هم طريقه کې وي. اما هغه قوانين او نظامونه چې په فکره او طريقه پورې تړاو نه لري، په هغو کې کوم ځانګړی نظر نشته لکه اداري قوانين، د ادارو ترتيب او نور هغه څه چې دې ته ورته وي او له دې وسيلې او اسلوب څخه ګڼل کېږي، هغه لکه علوم، تکنالوژي او فنون چې دولت يې تر لاسه کوي او د خلکو چارې ورباندې منظموي، لکه عمر بن خطاب رضی الله عنه چې د خپل خلافت پر مهال دېوانونه جوړ کړل او هغه يې له فارس څخه واخيستل. اداري او فني توکي د دستور او شرعي قوانينو برخه نه بلل کېږي، نو په دستور کې هم ځای نه ورکول کېږي. له دې امله پر اسلامي دولت دا واجب ده چې دستور يې له شرعي احکامو څخه جوړ شوی وي. يعنې دستور يې اسلامي وي او قانون يې هم اسلامي وي. کله چې کوم حکم تبني کوي، نو هغه بايد د شرعي دليل د قوت له مخې تبني کړي، سره له دې چې له هغې ستونزې څخه يې بشپړه پوهه لرلې وي. له دې امله دا پر دولت ده چې ستونزې تدريس کړي، ترڅو لومړی ورباندې پوه شي، ځکه د ستونزې پېژندل اړين کار دی. وروسته يې بايد شرعي حکم وموندل شي چې پر دغه ستونزه پلی شي، بيا همدغه شرعي حکم بايد وښودل شي او وروسته دغه حکم د دليل د قوت پر بنسټ تبني شي. وروسته له دې چې په دې پوه شي چې دا دليل دی او په قوت يې هم ډاډ پيدا کړي، دغه شرعي احکام به يا د مجتهد له نظر څخه واخيستل شي او يا له کتاب، سنتو، اجماع او قياس څخه چې هغه به هم د شرعي اجتهاد له مخې وي، آن که هغه جزيي او يا هم د مسئلې اجتهاد وي. که مثلاً د جنس تضمين (بيمه) منع تبني شي، نو لومړی بايد دا وښودل شي چې د جنس تضمين څه دی او وپېژندل شي. بيا بايد د تملک وسايل زده شي، بيا به په ملکيت کې د جنس په تضمين (تأمين على البضاعة) کې د الله سبحانه وتعالی حکم پلی کېږي او دا ډول به شرعي حکم تبني کېږي. له همدې امله يوه دستور او قانون ته ښايي چې يوه سريزه ولري، ترڅو هغه مذهب چې هغه مادې ورڅخه پکې اخيستل شوې وي په څرګند ډول له هغه دليل سره يو ځای تشريح کړي چې باور ورباندې شوی او دا هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

واضح کړي چې په دغه دليل له دغه حکم څخه دغه ماده جوړه شوې ده، په داسې حال کې چې اجتهاد يې صحيح وي. ترڅو مسلمانان په دې پوه شي چې هغه قوانين او مادې چې په دستور کې تبني شوې دي، شرعي احکام دي؛ چې په صحيح اجتهاد سره استنباط شوې دي، ځکه پر مسلمانانو د هغه دولت پيروي نه لازميږي چې له شرعي احکامو پرته بل څه تبني کړي. نو پر همدغه اساس دولت شرعي احکام د دستور او قوانينو په توګه تبني کوي، ترڅو د هغه پر اساس د اسلامي دولت پر اتباعو حکم وکړي.

مثلاً مسلمانانو ته په اسلامي نړۍ کې د اسلامي دولت دستور په لاندې ډول وړاندې کوو، ترڅو هغه مسلمانان چې د اسلامي دولت د جوړولو لپاره کار کوي او نړۍ ته اسلامي دعوت رسوي، هغه زده کړي. د يادونې وړ ده چې دغه دستور ته د يوه ټاکلي هېواد د ځانګړي شوي دستور په سترګه ونه کتل شي، بلکې دا په ګرده اسلامي نړۍ کې د اسلامي دولت دستور دی او کومې ځانګړې سيمې او هېواد ته نه خاص کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلافت دولت دستور

دا د خلافت د دولت د دستور مسوده ده، چې مسلمانانو ته په داسې حال کې وړاندې شوې چې د خلافت د دولت د تاسیس او د ما انزل الله د حاکمولو لپاره کار او فعالیت کوي، تر څو د اسلامي دولت له واقعیت، ډول، نظامونو او له هغه څه څخه چې د اسلامي نظامونو او احکامو په پلي کولو پورې اړه لري، یو بشپړ تصویر ایجاد کړای شي.

دا دستور یو اسلامي دستور دی چې له اسلامي عقیدې څخه رامنځته شوی او له شرعي احکامو څخه د دلیل د قوت پر بنسټ اخیستل شوی دی. په یقیني توګه د هغه په اخیستلو کې په د الله تعالی پر کتاب، سنتو، د صحابه وو پر اجماع او قیاس اعتماد شوی دی؛ ځکه نو دا دستور اسلامي دی نه بل څه او هیڅ غیر اسلامي څه پکې نشته. همدا راز دا دستور په یوه ټاکلې جغرافیه یا ټاکلي هېواد پورې خاص نه دی، بلکې په اسلامي نړۍ، آن په ټوله نړۍ کې د خلافت دولت دستور دی، ځکه د خلافت دولت به د اسلام نور او هدایت ټولې نړۍ ته ولېږدوي او د هغې د چارو د سرپرستۍ، له خپل ځان سره د هغې د یو ځای کولو او پر هغوی د اسلام د پلي کولو لپاره کار کوي.

حزب التحریر دا مسوده مسلمانانو ته وړاندې کوي او له الله سبحانه وتعالی څخه غواړي، ترڅو ورته کرامت ورکړي او هغه موخې ته چې د خلافت تاسیس او پر ماانزل الله حکم دی، ورسیږي؛ څو په پایله کې دا دستور د خلافت دولت اساسي قانون وګرځي او پلی کړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عامه احکام

۱ ماده:

اسلامي عقيده د اسلامي دولت اساس او بنسټ دی، د دولت جوړښت، شکل، حسابي چارې او هرڅه بايد له اسلامي عقيدې سره سم ترتيب شي، همدارنګه د دستور او ټولو شرعي قوانينو اساس بايد اسلامي عقيده وي او هېڅ داسې څه بايد پکې داخل نه شي چې له اسلامي عقيدې سره په ټکر کې وي.

۲ ماده:

دارالاسلام هغه دی چې اسلامي احکام پکې پلي کېږي، امن او امان يې په اسلام پورې تړلي وي. دارالکفر هغه دی چې کفري مقررات پکې پلي کېږي او امن او امان يې په اسلام پورې نه وي تړلي.

۳ ماده:

خليفه ټاکلي شرعي احکام تبني کوي او د قانون او مقرراتو په توګه يې وضع کوي، کله چې خليفه شرعي حکم تبني کړي همدغه بيا داسې شرعي حکم بلل کېږي چې عمل پرې واجب دی. د امت پر هر وګړي لازمه ده، چې د قانون په توګه يې په ظاهر او باطن کې ومني او عملي يې کړي.

٤ ماده:

خليفه له زکات او جهاد پرته نور د عباداتو اړوند هر حکم نه تبني کوي او نه هم د اسلامي عقيدې کوم ځانګړی فکر تبني کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵ ماده:

ټول هغه خلک چې اسلامي تابعیت ولري، د اسلامي دولت له ټولو شرعي حقوقو او واجباتو څخه برخمن کیږي.

٦ ماده:

دولت ته روا نه ده چې د حکم، قضا، د چارو په سرپرستۍ او دې ته ورته نورو برخو کې د خپل رعیت د وګړو ترمنځ توپیر وکړي، بلکې دولت ته لازمه ده، چې له نژادي، مذهبي او ژبني تعصب پرته ټولو ته په یوه سترګه وګوري.

۷ ماده:

دولت پر ټولو هغو وګړو چې د اسلامي دولت تابعیت ولري پرته له دې چې هغوی مسلمانان دي او که غیر مسلمانان په لاندې ډول شرعي احکام پلي کوي:

الف- له هر ډول استثنا پرته پر مسلمانانو ټول شرعي احکام پلي کوي.

ب- د عام نظام په پام کې نیولو سره غیر مسلمان خلک خپلې عقیدې او عبادت ته پرېښودل کیږي.

ج- له اسلام څخه په مرتد شوو کسانو د مرتد حکم پلی کیږي. خو د هغوی اولادونه او هغه کسان چې په غیرمسلمان ډول وزیږیږي، له هغوی سره د غیرمسلمان چلند کیږي او د هغوی د اصلي حالت یعنې مشرکینو او اهل کتابو له وضعیت سره سمه معامله کیږي.

د- د خوراک او پوښاک په اړوندو چارو کې له غیرمسلمانو سره د شریعت په رڼا کې د هغوی له دینونو سره سم چلند کیږي.

ه- د زوجیت او طلاق په اړوندو چارو کې د غیر مسلمانانو ترمنځ د هغوی له دین سره سمه معامله کیږي او په دې چارو کې د مسلمانانو او غیر مسلمانانو ترمنځ بیا له اسلامي احکامو سره سمه فیصله کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و- له ذکر شوو احکامو پرته نور شرعي احکام او د اسلامي شریعت نورې چارې لکه معاملات، عقوبات، حکم او اقتصاد دا ټول په مسلمانانو او غیرمسلمانو باندې يو ډول عملي کوي، همدارنګه همدغه احکام په ټولو هغو کسانو هم عملي کېږي چې له اسلامي دولت سره معاهده ولري او يا يې ورسره پناه اخيستې وي او يا يې په اسلامي دولت کې ژوند غوره کړی وي. مګر سفيران، قونسلان او نور استازي مستثنا دي او ډيپلوماتيک مصوونيت لري.

۸ ماده:

يوازې عربي ژبه اسلامي ژبه ده او دولت به هم يوازې عربي ژبه کاروي.

۹ ماده:

اجتهاد کفايي فرض دی، هر مسلمان چې د اجتهاد شرايط ولري، حق لري چې اجتهاد وکړي.

۱۰ ماده:

ټول مسلمانان د اسلام مسووليت يو ډول پر غاړه لري، ځکه نو په اسلام کې د دين خلک نه دي ټاکل شوي او دولت ته لازمه ده، ترڅو پرهېزدي چې ديني مسووليت يوازې د دين په نامه خلکو ته ورپاتې شي.

۱۱ ماده:

د دولت اساسي دنده د اسلامي دعوت رسول دي.

۱۲ ماده:

د شرعي احکامو معتبر دليلونه يوازې قران کريم، سنت، د صحابه وو اجماع او قياس دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳ ماده:

په اسلام کې برائت الذمه اصلي حالت دی او هیچا ته د محکمې له حکم پرته جزا نه ورکول کیږي، د یو چا تعذیب په مطلقه توګه جواز نه لري او که چا دا کار وکړ باید جزا ووینې.

۱٤ ماده:

په افعالو کې اصل پر شرعي احکامو تقید دی، تر هغه باید یو عمل تر سره نه شي څو یې چې حکم ونه پیژندل شي او په شیانو کې اصل اباحت دی، تر هغه چې د تحریم دلیل یې نه وي راغلی.

۱۵ ماده:

د حرامو لپاره وسیله حرامه ده، د حرامو وسیله چې دا ګومان پکې غالب وي چې حرامو ته رسیږي، حرامه ګڼل کیږي او که ګومان غالب نه وي؛ بلکې ویره وي چې حرامو ته رسیږي بیا حرامه نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حکومتولی نظام

۱٦ ماده:

حکومتي نظام د وحدت (واحد) نظام دی، نه اتحادي.

۱۷ ماده:

حکومت مرکزي دی او اداره غیر مرکزي ده.

۱۸ ماده:

حاکمان څلور دي: خلیفه، تفویضي مرستیال، والي، عامل او هغه کسان چې د هغوی په حکم کې وي. اما له دې پرته نور حکام نه، بلکې ټول موظفین دي.

۱۹ ماده:

جایزه نه ده چې د حکم او په حکم پورې د اړونده چارو واک، عاقل، بالغ، عادل او د اهل کفایت له کسانو پرته نور څوک پر غاړه واخلي او دا هم جایزه نه ده، چې له مسلمان پرته بل چا ته وسپارل شي.

۲۰ ماده:

له حکامو سره محاسبه د مسلمانانو حق او کفایي فرض دی، غیر مسلمانان چې د اسلامي دولت رعیت وي، د حاکم له ظلم او پر هغوی د اسلامي احکامو له ناوړه پلي کېدو څخه شکایت کولای شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۱ ماده:

مسلمانان حق لري چې د حکامو د محاسبې او د امت له لارې حکم ته د رسیدو لپاره سیاسي احزاب تاسیس کړي، خو شرط به یې دا وي چې د حزب بنسټ به اسلامي عقیده وي او همدارنګه د هغوی له خوا تبني کېدونکي احکام باید شرعي وي. د حزب د جوړولو لپاره کوم جواز ته اړتیا نشته او د داسې احزابو جوړول چې بنسټ یې له اسلام پرته بل څه وي، منع دي.

۲۲ ماده:

حکومتي نظام پر لاندې څلورو قاعدو ولاړ دی:

۱. سیادت (حاکمیت) د شریعت دی، نه د خلکو.

۲. واګې (سلطه) باید له امت سره وي.

۳. د واحد خلیفه ټاکل پر مسلمانانو فرض دي.

٤. یوازې خلیفه حق لري چې شرعي احکام تبني کړي او په خپله خلیفه به دستور او قوانین وضع کوي.

۲۳ ماده:

دولت له دیارلسو جهازونو څخه جوړ شوی دی:

۱. خلیفه

۲. مرستیالان (تفویضي وزیران)

۳. تنفیذي وزیران

٤. والیان

۵. د جهاد امیر

٦. کورنی امنیت

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷. بهرنۍ چارې
۸. صنعت
۹. قضا
۱۰. د خلکو مصالح
۱۱. بیت المال
۱۲. مطبوعات (رسنۍ)
۱۳. د امت مجلس (شورى او محاسبه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیفه

۲۴ ماده:

خلیفه د شریعت په پلي کولو او سلطه کې د امت نایب دی.

۲۵ ماده:

خلافت د خوښې او رضایت عقد دی، هېڅوک د هغه پر منلو او اختیارولو نه مجبورېږي.

۲۶ ماده:

هر عاقل او بالغ مسلمان که نارینه وي او که ښځینه د خلیفه په ټاکلو او بیعت کولو کې حق لري او غیر مسلمان بیا دا حق نه لري.

۲۷ ماده:

کله چې د خلافت عقد د انعقاد له بیعت سره سم له یو چا سره وشي، په دې صورت کې پر پاتې کسانو د اطاعت بیعت لازم دی او ټول هغه خلک پر بیعت کولو مجبورېږي چې د سرغړاوي او د مسلمانانو د صف ړنګولو وېره ترې کېږي.

۲۸ ماده:

هېڅوک تر هغه خلیفه نه شي کیدای، ترڅو چې مسلمانانو نه وي ټاکلی او هېڅوک تر هغه د خلافت صلاحیتونه په لاس کې نه شي اخیستلای، ترڅو چې په شرعي توګه د نورو اسلامي عقدونو په څېر د خلافت عقد له هغه سره نه وي منعقد شوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲۹ ماده:

په هغه سیمه کې چې له خلیفه سره د انعقاد بیعت کېږي، باید هلته قدرت ذاتي بڼه ولري او باید یوازې له مسلمانانو سره وي، نه له کوم کفري هیواد سره، همدارنګه په هغه ځای کې باید د مسلمانانو کورنۍ او بهرنۍ امان اسلامي وي، نه کفري. مګر د طاعت په بیعت کې دا ډول شرایط اړین نه دي.

۳۰ ماده:

هغه څوک چې د خلافت بیعت ورسره کېږي، باید د انعقاد شرایط پوره کړي، که څه هم د افضلیت شرطونه یې نه وي پوره کړي، ځکه د انعقاد شرطونو ته اعتبار ورکول کېږي، نه د افضیلت شرطونو ته.

۳۱ ماده:

د خلیفه لپاره د انعقاد شرایط په لاندې ډول دي:

- خلیفه باید نارینه وي
- مسلمان وي
- آزاد وي
- بالغ وي
- عاقل وي
- قادر وي
- عادل وي
- اهلیت او وړتیا ولري

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ ماده:

که د خلافت منصب د خلیفه په مړینه، استعفا او یا هم عزل کېدو سره تش شي، واجب ده چې له هغه نېټې څخه تر دریو ورځو او شپو پورې بل خلیفه وټاکل شي.

۳۳ ماده:

موقت امیر باید تعین شي تر څو د مسلمانانو چارې سنبال کړي او د خلافت د منصب له خالي کېدو وروسته د نوي خلیفه د ټاکلو چارې په لاندې ډول تر سره کړي:

الف. کله چې خلیفه د اجل نږدیوالی یا له قدرت څخه د لیرې کیدو تصمیم احساس کړي، دا صلاحیت لري چې موقت امیر وټاکي.

ب. که خلیفه د موقت امیر تر ټاکلو وړاندې وفات یا عزل شي او یا هم د خلافت منصب د عزل او وفات له لامل پرته د بل څه له امله خالي شي، د خلیفه له مرستیالانو څخه به هغه موقت امیر ټاکل کېږي، چې د لوړ عمر خاوند وي؛ خو که هغه خپله د خلافت لپاره نوماند وي په دغه حالت کې به بل هغه مرستیال چې لوړ عمر ولري، د موقت امیر په حیث ټاکل کېږي. په همدغه ترتیب د لوړ عمر څښتن د موقت امارت لپاره لومړیتوب لري.

ج. که د تفویض ټول مرستیالان د خلافت د مقام لپاره د نوماندۍ اراده ولري، په دغه حالت کې به د تنفیذي معاونینو له ډلې څخه په ترتیب سره د لوړ عمر څښتن د موقت امیر په توګه ټاکل کېږي.

د. په هغه حالت کې چې ټول تنفیذي مرستیالان د خلافت لپاره نوماند وي، موقت امارت په دوی کې هغه کس ته ورکول کېږي، چې تر ټولو لږ عمر ولري.

ه. موقت امیر د شرعي احکامو د تبني کولو صلاحیت نه لري.

و. موقت امیر باید په دریو ورځو کې د نوي خلیفه د ټاکلو د پروسې د بشپړېدو لپاره خپله ټوله وړتیا وکاروي او د دغه وخت (دریو ورځو) تمدید جواز نه لري، خو که داسې لامل وي چې غلبه ورباندې ناشونې وي او د مظالمو محکمه توافق ورسره ولري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳٤ ماده:

د خليفه د ټاکلو طريقه بيعت دی. مگر د خليفه د ټاکلو عملي چارې او بيعت په لاندې ډول تر سره کيږي:

الف. د مظالمو محکمه د خلافت د منصب خالي کيدل اعلانوي.

ب. موقت امير په فوري توگه خپله وظيفه په غاړه اخلي او د خلافت د مقام نوماندي اعلانوي

ج. د مظالمو محکمه د يو قرار په ترڅ کې د هغه نوماندانو غوښتنې چې د انعقاد شرطونه يې پوره کړي وي مني او د هغو نوماندانو غوښتنې چې د انعقاد شرطونه يې نه وي پوره کړي ردوي.

د. د امت مجلس د هغه نوماندانو شمېر چې د مظالمو محکمې له خوا تعين شوي د لاندې دوو مرحلو په ترڅ کې محدودوي:

لومړی: له دوی څخه شپږ نوماندان د رايو په اغلبيت سره ټاکل کيږي.

دويم: د شپږو نوماندانو له ډلې څخه دوه کسه د خلافت د مقام لپاره د نوماند په توگه ټاکل کيږي.

هـ. د دواړو نوماندانو نومونه اعلانيږي او له مسلمانانو څخه غوښتل کيږي ترڅو له هغوی څخه يو انتخاب کړي.

و. د انتخاباتو پايلې اعلانيږي او مسلمانان هغه نوماند چې اکثريت رايې يې خپلې کړې پيژني.

ز. مسلمانان له هغه نوماند سره چې ډېرې رايې يې وړې دي، د خليفه په توگه د دې لپاره بيعت کوي چې د الله پر کتاب او د رسول صلى الله عليه وسلم پر سنتو عمل وکړي.

ح. د بيعت له پوره کېدو وروسته هغه څوک چې خليفه وټاکل شو، د هغه نوم او هغه صفات چې د ده د خليفه کېدو لامل شول په عام محضر کې اعلانيږي، ترڅو د خليفه د ټاکل کيدو خبر ټول امت ته ورسيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ط. د نوي خليفه د انتخاب د پروسې له بشپړېدو سره سم د موقت امير ولايت پای ته رسېږي.

۳۵ ماده:

امت د خليفه د ټاکلو حق لري، مګر د ليرې کولو حق يې که چيرې د انعقاد بيعت په شرعي توګه تر سره شوی وي، نه لري.

۳۶ ماده:

د خليفه صلاحيتونه په لاندې ډول دي:

الف. خليفه هغه څوک دی چې د امت د چارو د سنبالولو لپاره هغه لازم او شرعي احکام تبني کوي، چې په سم اجتهاد سره د الله متعال له کتاب او د رسول الله صلى الله عليه وسلم له سنتو څخه استنباط شوي دي او د داسې قوانينو بڼه غوره کوي چې اطاعت يې واجب او مخالفت يې ناروا دی.

ب. همدغه خليفه د دولت د کورني او بهرني سياست دنده پر غاړه لري او لښکر رهبري کوي، د جګړې اعلان، د سولې عقد، معاهداتو او اوربند حق له خليفه سره دی.

ج. خليفه د بهرنيو سفيرانو د منلو او ردولو حق لري، همدارنګه د مسلمانانو د سفيرانو ټاکلو او عزل کولو صلاحيت لري.

د. همدا خليفه واليان او مرستيالان ټاکي او يا يې لرې کوي او هغوی ټول لکه څنګه چې د امت مجلس ته مسوول دي، د خليفه پر وړاندې هم مسووليت لري.

هـ. خليفه هغه څوک دی چې قاضی القضات او نور قاضيان ټاکي او عزل کوي يې، مګر د مظالمو قاضي په هغه وخت کې نه شي ټاکلی او عزل کولی، چې د خليفه، د هغه د معاونينو او قاضی القضات پر وړاندې قضيې څېړي. همدا راز خليفه د ادارو مشران، د لښکر قوماندانان او د بيرغ مشران ټاکي او هغوی ټول د خليفه په وړاندې مسووليت لري، نه د امت د مجلس پر وړاندې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

و. خلیفه هغه شرعي احکام تبني کوي چې له مخې یې د دولت بودیجه ټاکل کېږي، خپله خلیفه د هغو پیسو او مصارفو اندازه ټاکي چې د هرې برخې لپاره لازم وي، پرته له دې چې هغه په عایداتو پورې اړه ولري یا په مصارفو پورې.

۳۷ ماده:

خلیفه په تبني کې پر شرعي احکامو مقید دی، ده ته حرامه ده چې داسې حکم تبني کړي چې له شرعي دلایلو څخه په سمه توګه نه وي استنباط شوی. هغه پر احکامو او پر هغه طریقه مقید دی چې احکام وربانديې تبني کوي. نوموړي ته جایز نه ده، چې په داسې طریقه حکم تبني کړي چې تبني له شرعي طریقې سره ټکر ولري او نه داسې حکم کولی شي چې له تبني شوي حکم سره په ټکر کې وي.

۳۸ ماده:

خلیفه د رعیت د چارو په سنبالولو کې مطلق صلاحیت لري، چې له خپل اجتهاد او رایې سره سم هغه سنبالوي، هغه کولای شي چې هغه مباحات تبني کړي چې د دولت او رعیت په چارو کې ورته اړتیا لري، هغه ته جایز نه دي چې د مصلحت په نامه له شرعي حکم څخه سرغړونه وکړي، د ساري په ډول هغه نشي کولای د خوراکي موادو د کموالي له امله یوه کورنۍ له یوه ماشوم څخه د زیاتو ماشومانو له زیږونې څخه منع کړي او نه پر خلکو باندې د استثمار او ناوړه استفادې څخه د ډېره کولو په پلمه د نرخ د ټاکلو له امله سختي راوستی شي او نه هم د مصلحت او د چارو د سنبالولو په خاطر کافر او یا ښځه والي کولای شي او نه دې ته ورته نور غیر شرعي کارونه سرته رسولای شي. هغه حق نه لري چې حلال حرام او حرام حلال وګرځوي.

۳۹ ماده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلیفه ټاکلې موده نه لري، ترڅو چې خلیفه د شریعت ساتونکی او د شرعي احکامو تنفیذوونکی وي او دولتي چارې پر مخ بېولای شي، د خلیفه په توگه پاتې کېږي، تر هغه چې حالت یې داسې بدلون ونه مومي چې له خلافت څخه یې وباسي او که د ده حالت له دغه حالت سره سم بدلون وموند، عزل یې واجب کېږي.

۴۰ ماده:

هغه څه چې د خلیفه حالت ته په داسې بڼه بدلون ورکوي، چې له خلافت څخه د وتلو لامل گرځي لاندې درې څیزونه دي:

۱. د انعقاد له شرطونو څخه د یوه شرط کمېدل، د بیلگې په توگه ارتداد، ښکاره فسق او جنون او یاهم د دې په څېر؛ ځکه چې دا شروط هم د انعقاد شرطونه دي او هم د استمرار.

۲. د هر سبب له امله داسې عجز او ناتواني چې د هغه په موجودیت سره د خلافت مسوولیت نه شي ادا کېدای.

۳. داسې فشار چې خلیفه په خپل فکر له دې نه عاجز کړي چې د مسلمانانو چارې له شریعت سره سمې پر مخ یوسي، دغه حالت د ده د عزل کېدو لامل گرځي، د بیلگې په توگه که خلیفه د بل چا له لوري تر داسې فشار لاندې راوستل شي چې د ده د نظر مطابق د رعیت چارې له شریعت سره سمې پر مخ نه شي وړلی، په دغه حالت کې خلیفه په حکمي ډول د دولت د مسوولیت له ادا کولو نه عاجز شوی دی، چې په پایله کې د ده د عزل کېدو لامل گرځي او دغه مسله په لاندې دوو حالتونو کې را منځته کېږي:

لومړی حالت:

دا چې په خلیفه له خپلو نیږدې افرادو څخه یو یا څو داسې مسلط شي چې د چارو په اجرا کې استبداد رامنځته کړي، که له تسلط څخه د خلیفه د خلاصون شونتیا موجوده وي، نو یو ټاکل شوی مهلت ورکول کېږي، خو که د هغه د خلاصون شونتیا موجوده نه وي په نوموړي حالت کې خلیفه فورا گوښه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم حالت:

دا چې خليفه د قوي دښمن په اسارت کې ولوېږي، يا بالفعل اسير شوی وي يا هم د دښمن تر سلطې لاندې داسې واقع شوی وي چې د اسير حکم ورته کېږي، په دغه حالت کې که د خلاصون هيله شتون ولري، بايد مهلت ورکړل شي او که د خلاصون لپاره يې هيله پاتې نه شي، نو له قدرته لرې کېږي، که له اول نه يې د خلاصون هيله نه وه، نو فورا بايد خلع شي.

۴۱ ماده:

د مظالمو محکمه يوازينۍ مرجع ده چې د خليفه د حالت بدلون د دې لپاره چې د هغه د عزل کېدلو لامل کېږي او که نه، ثابتوي. يوازې همدغه مرجع د خليفه د ليرې کولو او انذار صلاحيت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تفویضي مرستیال

۴۲ ماده:

خلیفه د ځان لپاره یو یا څو تفویضي مرستیالان ټاکي، چې د حکومت مسوولیت پر غاړه واخلي، هغه ته د چارو د تدبیر صلاحیت تفویض کېږي چې له خپلې رایې او نظر سره سم د هغه د اجتهاد پر بنسټ باید پر مخ یووړل شي.

۴۳ ماده:

د تفویضي مرستیال لپاره هغه شرطونه لازمي دي، چې د خلیفه لپاره لازم دي. هغه دا چې تفویضي مرستیال باید نارینه، آزاد، مسلمان، بالغ، عاقل، عادل، قادر او هم د ورسپارل شوو دندو د پر مخ وړلو کفایت ولري.

۴۴ ماده:

تفویضي مرستیال ته د چارو په سپارلو کې دوه ټکي په پام کې نیول شرط دي: لومړی: عمومي صلاحیت دویم: له خلیفه څخه نیابت، ځکه نو واجب ده چې خلیفه ورته ووایي چې تا ته مې د خپل ځان په نیابت هغه چارې سپارلې، چې ما ته راکړل شوې دي او یا په داسې نورو الفاظو کې ورته ویل کېږي چې دغه مفهوم ورسوي. د صلاحیت دا ډول تفویض خلیفه ته د دې شونتیا ورکوي، ترڅو خپل مرستیالان ټاکل شوو ځایونو ته ولېږي او یا یې هم له یوې سیمې نه بلې ته یا له یوه کار نه بل کار ته چې د خلیفه له معاونیت سره سمون لري انتقال کړي، پرته له دې چې نوموړي الفاظ بیا تکرار کړي، ځکه دا ټول کارونه په لومړني تعین کې ګډون لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۵ ماده:

تفويضي مرستيال ته لازمه ده چې خليفه په هغه چارو خبر کړي چې نوموړی يې تدبير نيسي او اجرا کوي يې، تر څو په صلاحيتونو کې د خليفه په شان نه شي، هغه ته دا هم لازمه دي چې هغه څه ترسره کړي چې امر ورته کېږي.

۴۶ ماده:

پر خليفه لازم دي چې د تفويضي مرستيال چارې وڅېړي، تر څو له سمو چارو سره يې هوکړه وکړي او خطا يې په ګوته کړي، ځکه د امت د چارو مسووليت د خليفه پر غاړه دی او د هغه په اجتهاد او رايې پورې اړه لري.

۴۷ ماده:

که چيرې تفويضي مرستيال د يوه کار په اړه تدبير ونيسي او خليفه هم هوکړه ورسره وکړه، بيا مرستيال ته لازمه ده چې نوموړی کار د خليفه له موافقې سره سم عملي کړي، څه زياتی او کمی پکې رانه ولي او که خليفه بېرته له خپلې رايې څخه واوښت او له هغه څه سره يې مخالفت وکړ چې مرستيال تر سره کړي، په دغه صورت کې موضوع څېړل کېږي، که دا کار په حکم کې و، نو که معاون هغه په مناسب ډول نافذ کړی وي او که د مال په اړه و چې معاون هغه په مناسب ځای کې مصرف کړی وي، نو په دغه حالت کې د معاون رايه او نظر نافذ دی؛ ځکه دا په اصل کې د خليفه نظر دی او خليفه حق نه لري چې نافذ احکام او مصرف شوي اموال مسترد کړي. که هغه څه چې مرستيال ترسره کړي وو له ذکر شوو مسايلو نه پرته بل څه وو، د بيلګې په توګه د والي تقرر يا د لښکر لېږل، نو خليفه ته جايز دي چې د مرستيال نظر ونه مني، په دغه حالت کې د خليفه نظر نافذ او د مرستيال کار لغوه کيږي، ځکه په دې برخه کې خليفه حق لري چې خپل عمل او فيصله هم مسترده کړي، نو د دې حق خو په اولی توګه لري چې د معاون کار او فيصله مسترده کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۴۸ ماده:

تفويضي مرستيال په هيڅ دولتي اداره پورې خاص نه دی، ځکه د هغه صلاحيتونه پراخ او عام دي او هغه کسان چې اداري چارې په مستقيم ډول ترسره کوي حکام نه، بلکې اجيران دي او تفويضي مرستيال حاکم دی او له کارونو څخه کوم خاص مسووليت نه لري، بلکې د ده سرپرستي او نظارت په عمومي ډول پر ټوله اداري دستګاه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنفيذي مرستيال

۴۹ ماده:

خليفه د اجرايي چارو لپاره مرستيال ټاکي، چې د هغه کار به اداري چارې سرته رسول وي او د حکم کولو صلاحيت نه لري، بلکې تنفيذي مرستيال به هغه څه عملي کوي چې خليفه يې په داخلي او خارجي چارو کې صادروي. همدارنګه د دغو شوو برخو په اړه خليفه ته خبر ورکوي، تنفيذي مرستيال د خليفه او نورو تر منځ واسطه دی، چې د خليفه فرمانونه نورو ته او د نورو چارې خليفه ته په لاندې موضوعاتو کې رسوي:

الف: د رعيت له افرادو سره اړيکې

ب: له دولتونو سره اړيکې

ج: اردو يا لښکر

د: له لښکر پرته نورې دولتې ادارې

۵۰ ماده:

تنفيذي مرستيال بايد مسلمان او نارينه وي، ځکه هغه د خليفه محرم او د راز څښتن دی.

۵۱ ماده:

تنفيذي مرستيال هم د تفويضي مرستيال په څېر له خليفه سره مستقيمې اړيکې لري او په اجراتو کې د خليفه مرستيال دی، نه په حکم کې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واليان

۵۲ ماده:

هغه خاوره چې دولت حاکمیت وربانديې لري، په بېلابېلو واحدونو ویشل شوې، چې هره برخه د ولایت په نوم یادېږي. همدارنگه هر ولایت بیا بېلې بېلې برخې لري، چې هره برخه د عمالې په نامه یادیږي، هغه څوک چې د ولایت په راس کې دی، د والي یا امیر په نامه او د ولسوالۍ یا عمالې مسوول د عامل یا حاکم په نامه یادېږي.

۵۳ ماده:

والیان د خلیفه له خوا ټاکل کېږي، ولسوالان یا حاکمان به د خلیفه او والیانو له خوا په دې شرط چې خلیفه ورته دا صلاحیت تفویض کړی وي ټاکل کېږي. د والیانو او حاکمانو لپاره ټول هغه شروط لازمي دي چې د مرستیالانو لپاره لازم وو، نو لازمه ده چې والي او حاکم نارینه، عاقل، بالغ، آزاد، مسلمان، عادل او په هغه څه کې چې ورته سپارل کېږي، د کفایت څښتن وي او تقوا او وړتیا ولري.

۵۴ ماده:

والي به په خپل ولایت کې د خلیفه په استازیتوب د حکم کولو او د اداراتو له اعمالو څخ د مراقبت صلاحیت لري. له مالیې، قضا او د لښکر له اړوندو چارو پرته نور بشپړ صلاحیت لري. هغه د خپل ولایت پر اوسېدونکو امارت لري او په ټولو هغه چارو کې چې په ولایت پورې اړه لري، د اجرا حق لري، مگر پولیس د چارو په تنفیذ کې د والي تر واک لاندې دي، نه د ادارې په برخه کې.

۵۵ ماده:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د والي لپاره واجب نه ده چې د خپل امارت له وضعیت سره سم د اړوندو چارو د تر سره کولو په هکله خلیفه ته خبر ورکړي، مګر په خپله خوښه بیا کولای شي. که یو نوی کار تر سره کوي، د هغه په باب به خلیفه ته خبر ورکوي او د هغه له امر سره سم به عمل کوي، خو که د خلیفه امر ته د انتظار له کبله کوم کار فساد رامنځته کاوه نو په خپله والي باید هغه اجرا کړي او بیا به د دغه کار په هکله خلیفه ته خبر ورکوي او دا به ورته په ډاګه کوي چې ولې یې هغه ته په لومړي سر کې خبر نه و ورکړی.

۵۶ ماده:

په هر ولایت کې به د هغه له اوسېدونکو څخه ټاکل شوی مجلس وي، چې مشري به یې والي کوي، په اداري چارو کې به دا مجلس د رایې ورکولو صلاحیت لري، خو د حکم په چارو کې صلاحیت نه لري، دا مجلس د دوو موخو لپاره رامنځته کېږي:

لومړی: والي ته د ولایت له واقعیت او اړتیاوو څخه لازم معلومات ورکول او د هغه په اړه نظر ورکول.

دویم: د والي له حاکمیت څخه رضایت یا شکایت څرګندول

په لومړي حالت کې د مجلس رایه ملزمه نه ده، خو په دویم حالت رایه الزامي ده، که مجلس له والي څخه شکایت وکړي، هغه عزل کېږي.

۵۷ ماده:

غوره دا ده چې د یو شخص د ولایت موده په یوه ولایت کې اوږده نه شي، که دا ولیدل شوه چې هغه په ښار کې تمرکز پیدا کړی او خلکو ده ته میلان پیدا کړی او وربانديې مفتون شوي دي، باید له ولایت څخه عزل کړل شي.

۵۸ ماده:

یو والي له یوه ولایت څخه بل ته نه تبدیلیږي، ځکه ولایت د نظر له لوري عام او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکان له لوري محدود دی، بلکې والي بايد عزل او پر ځای يې بل څوک مقرر کړل شي.

۵۹ ماده:

والي په دريو حالتونو کې عزل کېږي:

لومړی، کله چې خليفه د هغه عزل لازم وبولي. دويم، کله چې د امت مجلس له هغه څخه خپله نارضايتي وښيي. دريیم، هغه وخت چې د ولايت مجلس له والي څخه بېزار شي. د والي اعتزال د خليفه له لوري کېږي.

۶۰ ماده:

خليفه ته لازمه ده چې د واليانو چارې وڅاري او د هغوی سم مراقبت وکړي، د هغوی د حالاتو د معلومولو لپاره څوک وټاکي، په ځينو وختونو کې ټول واليان او د هغوی يو شمېر را ټول کړي، د خليفه بله وجيبه دا ده چې د واليانو په اړه د خلکو شکايتونو ته غوږ ونيسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جهاد امير

حربي اداره ـ لښکر

٦١ ماده:

نظامي اداره هغه ټولې چارې چې په وسله‌والو ځواکونو (اردو، پولیس)، مهماتو، جنګي وسايلو او نورو اړوندو چارو لکه نظامي پوهنتونونه، نظامي هيئتونه، ټول هغه څېزونه چې د اردو په اسلامي او عمومي ثقافت پورې اړه ولري او ټول هغه شيان چې په جنګ او نظامي چمتووالي پورې اړه ولري، پر غاړه اخلي، د دې ادارې رييس د جهاد د امير په نامه يادېږي.

٦٢ ماده:

جهاد پر مسلمانانو فرض دی، عسکري تمرين په هر نارينه مسلمان چې پنځلس کاله عمر يې پوره کړی وي، يو اجباري امر او فرض دی، ترڅو هغه د جهاد کولو لپاره چمتو شي، مګر عسکري خدمت کفايي فرض دی.

٦٣ ماده:

اردو دوه ډولونه لري:

احتياطي برخه: په دې برخه کې ټول هغه مسلمانان شامل دي چې د وسلې د لېږدولو توان لري.

دايمي برخه: په دې برخه کې هغه کسان شامل دي، چې د تل لپاره په اردو کې شتون لري او د نورو مامورينو په شان د دولت له لوري معاش ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۴ ماده:

د اردو لپاره بيرغونه او رايات ترتيبيږي، خليفه بيرغ هغه چاته سپاري چې د اردو مسووليت يې ورکړی، مگر رايات د لواگانو رييسان وړاندې کوي.

۶۵ ماده:

خليفه د اردو مشر بلل کيږي او هغه کس دی چې د ارکان رييس، د هرې لوا امير او د هرې فرقې لپاره قوماندان منصوبوي، مگر په اردو کې نور تعينات د لواگانو او فرقو د مشرانو له لوري ترسره کيږي، د ارکان غړي د ارکان رييس له لوري د هغوی د نظامي زده کړو ته په پام ټاکل کيږي.

۶۶ ماده:

ټوله اردو د يوه واحد پوځ بڼه لري چې په ځانگړو قل اردو گانو (نظامي هډو) کې ځای پر ځای کيږي، لازمه ده چې ځينې دا ډول قل اردوگانې په بېلابېلو ولايتونو کې، ځينې په ستراتيژيکو سيمو او ځينې يې د ضربتي ځواک په ډول د تل لپاره په حرکت کې پر کار وگومارل شي، دا قل اردوگانې په ډير شمېر نورو ټولگيو کې تنظيميږي، چې هر ټولگې ته يې اردو ويل کيږي او هر يوه ته شميره لکه لومړۍ اردو، دويمه اردو، درېيمه او نور لگول کيږي او يا هم له ولايتونو څخه د يو ولايت يا له عمالو څخه د يوې عمالې په نومونو ياديږي.

۶۷ ماده:

بايد اردو ته عالي نظامي زده کړې په عالي کچه ورکړل شي، بايد د اردو فکري کچه هم د امکان تر بريده پورته يووړل شي، همدارنگه د اردو هر شخص بايد له اسلامي ثقافت څخه که په اجمالي ډول هم وي برخمن، شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶۸ ماده:

لازمه ده چې په هره هڅه کې په کافي اندازه لوړ رتبه افسران وي، چې د جنګي معارکو په مشرۍ او د نقشو په جوړولو کې مسلکي وي، له عالي نظامي فن او معرفت څخه برخمن وي او په ټوله اردو کې باید دا ډول اشخاص د توان تر حده زياتوالی ومومي.

۶۹ ماده:

لازمه ده چې اردو له ځان سره په کافي توګه وسله، نظامي آلات، تجهيزات، لوازم او مهمات ولري، ترڅو وکولای شي د يوې اسلامي اردو په شان خپله وظيفه په ښه توګه ادا کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کورنی امنیت

۷۰ ماده:

د کورني امنيت اداره هغه اداره ده چې د ټولو هغه چارو چې په امنيت پورې اړه لري او د ټولو هغه شيانو چې کورنی امنيت له ګواښ سره مخ کوي، د هغوی د مخنيوي سرپرستي پر غاړه اخلي. په ټول قلمرو کې امنيت د پوليسو له لارې تامينوي، لښکر د خليفه له امر پرته نه استخداموي، د دې ادارې رييس (د کورني امنيت د مدير)، څانګې يې په ولايتونو کې (د کورني امنيت ادارې) په نومونو او د ادارې رييس يې د پوليسو د آمر په نامه يادېږي.

۷۱ ماده:

وسلهوال ځواکونه پر دوه ډوله دي: هغه سرتېري چې په جنګي اداره پورې اړه لري، د جهاد د امير پيرو دي، هغه پوليس چې د امنيت د ساتلو په موخه په محکمو کې شتون لري، د کورني امنيت د ادارې پيرو دي، دواړه ډوله بايد له خاص ثقافت سره سم وروزل شي تر څو وکولای شي خپله دنده په ښه توګه تر سره کړي.

۷۲ ماده:

ټول هغه څيزونه چې کورني امنيت ته ګواښ بلل کېږي، د کورني امنيت اداره بايد هغه معالجه کړي او هغه دا دي: ارتداد، بغاوت او حِرابت، د خلکو پر مالونو تجاوز، د خلکو په نفس او آبرو تجاوز، له هغه مشکوکو انسانانو سره تعامل چې محاربو کفارو ته جاسوسي کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنۍ چارې

۷۳ ماده:

د بهرنيو چارو اداره د ټولو هغه بهرنيو چارو سرپرستي پر غاړه لري، چې د خلافت دولت اړيکې له نورو دولتونو سره په ټولو برخو کې رامنځته کوي، دا اړيکې کېداى شي په بېلابېلو برخو پورې اړه ولري لکه: اقتصادي، صنعتي، زراعتي، تجارتي، پُستي، مخابراتي او نورې اړيکې.

د صنعت اداره

۷۴ ماده:

د صنعت اداره د ټولو هغه چارو سرپرستي پر غاړه لري چې په صنايعو پورې اړه لرى. هغه که درانده/ثقيله صنايع وي لکه ماشين آلات، مرکباتي جوړښتونه، برقي مواد او ماشين آلات او که خفيف يا سپک صنايع وى. کېداى شي دا کارخانې عامه ملکيت وي يا د افرادو ملکيت، خو چې په جنګي صنعت پورې اړه ولري او دا لازمه ده چې د فابريکو ټول ډولونه د جنګي سياست پر بنسټ ولاړ وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

قضاء

۷۵ ماده:

قضا د الزام په توگه د يو حکم خبر ورکول دي، قضا د خلکو تر منځ دښمنۍ او شخړې فيصله کوي، د هغه څه مخنيوی کوي چې د ټولنې حق ته ضرر رسوي يا د خلکو او دولتي اشخاصو لکه خليفه، نورو چارواکو او د دولت کارکوونکو تر منځ رامنځته شوي خصومات حل او فيصله کوي.

۷۶ ماده:

خليفه قاضي القضات له داسې اشخاصو څخه ټاکي چې نارينه، بالغ، آزاد، مسلمان، عاقل، عادل، او فقيه وي، که خليفه هغه ته د مظالمو محکمې د قاضي د ټاکلو او عزل صلاحيت هم ورکړ، نو په دغه حالت کې لازمه ده چې مجتهد هم وي. قاضي القضات د اداري نظامونو په چوکاټ کې د نورو قاضيانو د ټاکلو، تاديب، او عزل کولو صلاحيت لري، مگر د محکمو د نورو کارکوونکو چارې په اداري مدير پورې اړه لري، چې د محکمو د چارو د ادارې مسووليت پر غاړه لري.

۷۷۱ ماده:

قاضيان درې ډوله دي:

۱. قاضي: هغه څوک دی چې د خلکو تر منځ د معاملو او عقوباتو په برخه کې دښمنۍ حل و فصل کوي.

۲. محتسب: هغه مخالفتونه حل کوي چې د ټولنې حق ته زيان رسوي.

۳. د مظالمو قاضي: دا هغه څوک دی چې د خلکو او دولت تر منځ منازعې حل او فيصله کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷۸ ماده:

څوک چې قضا پر غاړه اخلي، هغه باید مسلمان، آزاد، بالغ، عاقل، عادل، فقیه او پر واقعیتونو د شرعي احکامو په نزول باندې پوهه ولري او د مظالمو قاضي لپاره د دغو شرطونو تر څنګ نارینه والی او اجتهاد هم شرط دي.

۷۹ ماده:

دا جایزه ده چې قاضي، محتسب او د مظالمو قاضي په ټولو خاورو کې په عمومي توګه د ټولو قضایاوو د حل لپاره و ګومارل شي، یا هم کیدای شي دوی ټولو ته په یو ځانګړي ځای کې د ځانګړو قضایاوو حل وسپارل شي.

۸۰ ماده:

دا جایزه نه ده چې له هغه قاضي پرته چې د فیصلې صلاحیت لري، نور قاضیان محکمه دایره کړي، مګر دا جایزه ده چې له ده سره یو یا څو نور قاضیان هم مرسته وکړي، خو دوی ته به د حکم صلاحیت نه ورکول کیږي، دوی یوازې د مشورې او نظر ورکولو صلاحیت لري چې رایه او نظر یې هم الزامي بڼه نه لري.

۸۱ ماده:

قاضي ته جایزه نه ده چې د قضا له مجلس پرته بل چیرته قضاوت وکړي، بینه او یمین هم د قضا له مجلس پرته په بل ځای کې اعتبار نه لري.

۸۲ ماده:

دا جایزه ده چې د قضایاوو د ډولونو په نظر کې نیولو سره محکمې بیلابیلې درجې ولري، دا هم جایزه ده چې ځینې قاضیان له معین صلاحیت سره د ټاکلو قضیو لپاره وګومارل شي او پاتې شوې قضیې نورو محکمو ته راجع شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۳ ماده:

د استیناف او تمیز محکمې نشته، ځکه چې د پېښو په اړه د قضا فیصله د قطعیت له مخې یوه درجه لري. کله چې یو قاضي فیصله وکړي حکم یې نافذ دی، د بل قاضي حکم یې هیڅکله نه شي نقض کولای، خو په هغه حالت کې چې له اسلام پرته پر بل څه حکم وکړي یا هم د الله متعال د کتاب او سنتو له نص او د صحابه د اجماع سره په قطعي ډول په ټکر کې وي یا هم دا څرگنده شي چې د واقعیت له حقیقت سره په ټکر کې دی، بیا یې نقض کولی شي.

۸۴ ماده:

محتسب هغه قاضي دی چې د عامه حقونو اړوندې قضیې چې مدعي پکې شتون نه لري حل او فیصله کوي، په دې شرط چې دغه قضیې په حدودو او جنایتونو پورې اړه و نه لري.

۸۵ ماده:

محتسب کولای شي د مخالفت په اړه د خپل علم په پیدا کولو سره په فوري ډول په هر ځای کې چې وي د قضا له مجلس پرته حکم صادر کړي، له ده سره به یو شمیر پولیس شتون ولري چې د ده اوامر به نافذوي، او حکم یې فورا نافذ کېږي.

۸۶ ماده:

محتسب حق لري چې د ځان لپاره داسې نایبان او استازي وټاکي چې د محتسب شروط ولري، تر څو یې په بېلابېلو سیمو کې په کار وگوماري او له دوی سره به پخپله اړونده سیمه کې د هغو چارو د محاسبې صلاحیت وي، چې په هغه سیمه یا محل کې رامنځته کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸۷ ماده:

د مظالمو قاضي د دې لپاره ټاکل کېږي چې د دولت له خوا پر خپل رعیت د ظلم او تجاوز مخنیوی وکړي، مظلوم که رعیت وي یا هم بل څوک، خو چې د دولت د سلطې لاندې ژوند کوي، د مظالمو قاضي به د دغو ټولو مظالمو مخنیوی کوي، هغه که د خلیفه او که د دولت د نورو حکامو او موظفینو له خوا تر سره کېږي.

۸۸ ماده:

د مظالمو قاضي د خلیفه یا قاضي القضات له لوري ټاکل کېږي خو د هغه محاسبه، تادیب او عزل کول بیا د خلیفه یا قاضي القضات (که خلیفه صلاحیت ورکړي) له لوري تر سره کېږي، خو دا به سمه نه وي چې د خلیفه یا د تفویضي مرستیال او یا قاضي القضات له خوا د تر سره شوو مظالمو د څېړلو په درشل کې له دندې عزل کړای شي، په دغه حالت کې د هغه د عزل صلاحیت د مظالمو محکمې سره دی.

۸۹ ماده:

دا شرط نه ده چې د مظالمو قاضي یو یا څو محدود اشخاص وي، بلکې د دولت رییس کولای شي چې د مظالمو د لرې کولو لپاره کافي اندازه قاضیان وټاکي، خو د حکم کولو صلاحیت باید یوازې له یوه قاضي سره وي او دا هم جایزه ده چې د فیصلې پر مهال له هغه سره د مظالمو نور قاضیان هم کښیني؛ خو د هغوی دنده به مشوره او رایه ورکول وي او رایه یې الزامي بڼه نه لري.

۹۰ ماده:

د مظالمو محکمه حق لري چې په دولت کې هر حاکم او موظف له دندې عزل کړي او خلیفه هم له خپلې دندې عزل کولای شي او دا په هغه حالت کې شونې ده چې د ظلم إذاله د خلیفه د عزل تقاضا وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۱ ماده:

د مظالمو محکمه صلاحیت لري چې د هر ډول ظلم څېړنه وکړي، هغه ظلم چې د دولت د اشخاصو له خوا تر سره شوی وي، که د خلیفه له خوا له شریعت څخه سرغړونه وي او که د خلیفه له خوا د شرعي احکامو د تبني کولو پر مهال په شرعي احکامو او دستور یا قانون کې د کوم شرعي نص په معنا کولو پورې تړاو ولري او که په مالیه پورې تړاو ولري.

۹۲ ماده:

د مظالمو په قضا کې د قضا مجلس ته اړتیا نشته، نه مدعي علیه ته د دعوت ورکولو اړتیا شته او نه د مدعي وجود ته ضرورت شته، بلکې محکمه به د مظالمو په اړه څېړنه کوي، آن تر دې که هېڅا دعوه هم نه وي کړې.

۹۳ ماده:

هر انسان حق لري چې په خصومت او د ځان د دفاع لپاره وکیل وټاکي، هغه که مسلمان وي او که کافر، که نارینه وي او که ښځینه، په دې کې د وکیل او موکل تر منځ توپیر نشته او دا هم جایزه ده چې وکیل خپل موکل ته د هغه له موافقې سره سم د اجورې په بدل کې وکالت وکړي.

۹۴ ماده:

هر شخص که په خصوصي چارو کې وصي او ولي، په عامه چارو کې خلیفه، حاکم او موظف او یا د مظالمو قاضي او محتسب وي، د دې صلاحیت لري چې په خصومت او یا د ځان د دفاع لپاره یوازې د وصي یا ولي یا خلیفه یا د حکومت چارواکي او موظف او یا د مظالمو قاضي او محتسب په حیث وکیل وټاکي او هغه که مدعي وي یا مدعي علیه څه توپیر نه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۹۵ ماده:

هغه عقود، معاملات او قضيې چې د هغه فيصله او تنفيذ د خلافت د تاسيس نه مخکې پای ته رسيدلې، د خلافت قضا هغه له لاندې حالتونو پرته نه نقض کوي او نه يې تحريکوي:

الف. هغه قضيې چې دوامدار اثر لري او د اسلام خلاف دي، نو واجبه ده چې دا ډول قضيه له سره وڅېړل شي.

ب. که قضيه پخوانيو حکامو او اتباعو نافذه کړي وي او د اسلام او مسلمانانو له اذيت سره تړاو ولري، نو په دغه حالت کې هم د خليفه لپاره جايزه ده چې دا ډول قضيې له سره وڅېړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري جوړښت

۹۶ ماده:

د دولتي چارو او د خلکو د مصالحو اداره به د دولتي ادارو او اړوندو ارګانونو پر غاړه وي، چې دا ادارې به د دولت چارې سنبالوي او د خلکو مصالح به حل کوي.

۹۷ ماده:

د مصالحو ادارې او نورو ادارو سیاست به د بسیط او ساده نظام، په کارونو کې د چټکۍ او د کارمندانو د اهلیت پر بنسټ ولاړ وي.

۹۸ ماده:

هر څوک چې د دولت تابعیت لري او د کار کولو اهلیت او وړتیا ولري، که نارینه وي او که ښځینه، مسلمان وي او که غیر مسلمان د مصلحت یا ادارې پر اساس د مدیر یا مامور په توګه ټاکل کېدای شي.

۹۹ ماده:

د هر مصلحت لپاره یو عمومي مدیر او د هرې ادارې لپاره یو مدیر ټاکل کېږي، ترڅو د هغه سرپرستي پر غاړه واخلي او د ادارې مسوول وي، دا ټول مدیران په خپله کاري برخه کې د هماغه برخې د عالي ادارې د مدیر پر وړاندې مسئولیت لري، مګر د احکامو او عامه نظام د پیروۍ په برخه کې د والي او عامل پر وړاندې مسئوولیت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۰ ماده:

د ټولو ادارو، دوایرو او مصالحو مدیران به یوازې د ادري نظم د ساتلو له کبله له دندو عزل کېږي، خو له یوې دندې څخه بلې دندې ته بدلیدی شي. له چارو څخه توقیف کېدای شي، د دوی تعیین، انتقال، توقیف، تادیب او عزل د هغه چا له لوري تر سره کېدای شي چې د مصالحو، دوایرو او ادارو د عالي ادارې په راس کې قرار لري.

۱۰۱ ماده:

له مدیرانو پرته نور موظفین به یوازې د ادارو، دوایرو او مصالحو د عالي ادارې له لوري تعین، انتقال، توقیف، تادیب او عزل کیدای شي.

۱۰۲ماده:

بیت المال هغه اداره ده چې له شرعي احکامو سره سم د تجمع، حفظ او مصرف له مخې د عایداتو او مصارفو سرپرستي پر غاړه لري، د دې ادارې رییس «د بیت المال خازن/حزانه دار» په نامه یادیږي، په ولایاتو کې د دې ادارې اړوندو ادارو رییس ته «د بیت المال صاحب/خاوند» ویل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطبوعات او رسنۍ

۱۰۳ ماده:

د مطبوعاتو اداراه د اسلام او مسلمانانو د مصالحو د خدمت لپاره د رسنیو د سیاست د وضع کولو او تنفیذ سرپرستي پر غاړه لري، په داخل کې به د قوي، متمسکې، اسلامي ټولنې ایجاد، د خباثتونو نفی، او د نیکیو تبارز او په بهر کې به د اسلام د وړاندې کولو لپاره د جنگ او سولې په حال کې په داسې ډول سره چې د اسلام عظمت، عدل او د اسلامي پوځ قوت او په مقابل کې یې د وضعي نظام فساد، ظلم او د پوځ ضعف څرگندوي، پالیسي وضع کوي.

۱۰۴ ماده:

هغه رسنۍ چې چلوونکي یې د دولت اتباع دي، جواز ته اړتیا نه لري، بلکې د نشراتي وسیلې له رامنځته کولو څخه به د رسنیو اداره د (خبر او علم) په لیږلو سره خبروي، د هرې رسنۍ څښتن او د هغه لیکونکي د هر نشر شوي مضمون په اړه مسئولیت لري او د هر ډول شرعي مخالفت په صورت کې به د رعیت د نورو افراد په څېر محاسبه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د امت مجلس

۱۰۵ ماده:

هغه خلک چې په رایه کې د مسلمانانو استازیتوب کوي او خلیفه ورته رجوع کوي، هغوی د امت د مجلس په نامه یادیږي او هغه اشخاص چې د ولایتونو د خلکو څخه استازیتوب کوي، د ولایاتو د مجالسو په نامه یادیږي. نامسلمانانو ته جایزه ده چې د امت په مجلس کې برخه ولري، مګر یوازې د دې لپاره چې د حاکمانو له ظلم او یا د اسلامي احکامو له ناسم تطبیق څخه شکایت وکړي.

۱۰۶ ماده:

د هر ولایت د مجلس غړي په مستقیم ډول د هماغه ولایت له خلکو څخه ټاکل کیږي، د ولایتونو د مجالسو د غړو شمیر په دولت کې د هر ولایت د نفوس په نظر کې نیولو سره ټاکل کیږي، مګر د امت د مجلس غړي د ولایتونو د مجالسو له لوري په مستقیم ډول ټاکل کیږي، د امت د مجلس پیل او پای د ولایتونو د مجالسو له پیل او پای سره یو شان دی.

۱۰۷ ماده:

هر تبعه چې عاقل او بالغ وي، حق لري چې د امت په مجلس یا د ولایت په مجلس کې غړیتوب تر لاسه کړي، هغه که نارینه وي او که ښځینه، مسلمان وي او که غیر مسلمان، خو د غیر مسلمانان غړیتوب به یوازې د حاکمانو د ظلم او د اسلامي احکامو له ناسم تطبیق څخه د شکایت لپاره وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰۸ ماده:

شورا او مشوره یوازې د رایې د اخیستلو په معنی ده، شوری او مشوره په تشریع، تعریف، فکري امورو لکه د حقیقتونو پلټنه، په فني او علمي امورو کې لزوم نه لري، مګر که خلیفه په عملي چارو او هغو اعمالو کې چې بحث او نظر ته اړتیا ونه لري، مشوره وغواړي په دغه حالت کې د مشوره ورکونکو مشوره الزامي بڼه غوره کوي.

۱۰۹ ماده:

شورا یوازې د مسلمانانو حق دی، له مسلمانانو پرته نور د شورا حق نه لري، خو د رایې او نظریې څرګندول د ټولو مسلمانو او غیر مسلمانو اتباعو حق دی.

۱۱۰ ماده:

هغه مسایل چې له خلیفه سره پرې مشوره کیږي او مشوره په هغو کې الزامي بڼه ولري، په هغو کې اکثریت معیار د عمل دی، پرته له دې چې هغه صواب لري او که خطا. خو په نورو هغو مسایلو کې چې شوری پکې الزامي بڼه نه لري، په هغه کې غوره والی معیار د عمل دی، پرته له دې چې اکثریت یا اقلیت په نظر کې ونیول شي.

۱۱۱ ماده:

د امت مجلس پنځه صلاحیتونه لري، چې په لاندې ډول دي:

۱. دوې اصلي برخې لري:

الف: له مجلس څخه د خلیفه له لوري مشوره غوښتل او د مجلس له لوري مشوره ورکول په هغو چارو او عملي امورو کې چې د کورني سیاست په برخه کې د چارو په سرپرستی پورې اړه لري او عمیق فکري بحث ته یې اړتیا نشته، لکه: حکومتي چارې، تعلیم، روغتیا، اقتصاد، تجارت، صنعت، زراعت، او نور چې د مجلس نظر پکښې الزامي بڼه لري تر سره کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب: مگر په هغو فکري امورو کې، چې بحث او تحقیق ته اړتیا لري یا په هغه امورو کې چې پوهې او درایت ته اړتیا لري او یا هم په فني، علمي، مالي، نظامي او بهرني سیاست کې خلیفه مجلس ته د مشورې لپاره رجوع کولای شي او د مجلس نظر اخیستی شي، مگر د مجلس نظر په دې برخه کې الزامي بڼه نه لري او خلیفه د هغه پر منلو مجبور نه دی.

۲. خلیفه هغه احکام او قوانین د امت مجلس ته وړاندې کولای شي چې تبني کول يې غواړي او د مجلس مسلمانان غړي کولای شي چې د هغه په اړه مناقشه وکړي او خطا او صواب يې بیان کړي، که مسلمان غړي له خلیفه سره د تبني په طریقه کې د دولت له تبني شوو اصولو سره سم اختلاف وکړي، په دغه حالت کې د مظالمو محکمې ته راجع کېږي او هغه يې حل کوي، د دې محکمې نظر په دې برخه کې ملزم دی.

۳. د امت مجلس حق لري چې د ټولو دولتي چارو په اړه له خلیفه سره محاسبه وکړي، هغه که کورنۍ چارې وي، که بهرنۍ، مالي وی او که نظامي. د مجلس رایه په هغه برخه کې الزامي ده چې د اکثریت رایه پکې الزامي وي او په هغه برخه کې چې د اکثریت رایه الزامي نه ده، د مجلس رایه هم الزامي بڼه نه لري. مگر که مجلس د هغه عمل په اړه چې بالفعل تر سره شوی، له شرعي ناحیې څخه له خلیفه سره اختلاف وکړي، نو په دغه حالت کې مسئله د مظالمو محکمې ته راجع کېږي، ترڅو د هغې د شرعي والي یا له شریعت سره يې د ټکر په اړه قطعي فیصله صادره کړي او د محکمې رایه په دې برخه کې الزامي بڼه لري.

۴. مجلس حق لري چې له مرستیالانو، والیانو او عاملانو څخه شکایت وکړي، له هغوی څخه ناخوښي څرگنده کړي او په دې اړه به يې رایه الزامي وي، خلیفه ته لازمه ده چې هغوی فورا لرې کړي. که د امت د مجلس رایه د ولایت له مجلس سره د والیانو او عمالو څخه د رضایت یا نه رضایت په اړه په ټکر کې واقع شي، نو په دغه حالت کې د ولایت د مجلس رایې ته لومړیتوب ورکول کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵. د مجلس مسلمان غړي د دې حق لري چې د خلافت لپاره د هغو نوماندانو شمېره محدوده کړي، چې د مظالمو محکمې د انعقاد شروط په دوی کې تایید کړي وي، په دې برخه کې د اکثریت رایه الزامي بڼه لري، د هغه چا ټاکل چې د مجلس په تایید شوي لېست کې شامل نه وي، سم نه دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز نظام

۱۱۲ ماده:

د ښځې لپاره اصل دا دی چې هغه مور او د کورنۍ مربي ده او هغه آبرو او عزت ده، چې باید خوندي وساتل شي.

۱۱۳ ماده:

اصل دا دی چې سړي باید له ښځو څخه جلا وي او له یو بل سره یو ځای نه شي؛ خو د هغې اړتیا په صورت کې مشکل نشته چې شریعت اجازه ورکړې ده، لکه حج او پېر او پلور.

۱۱۴ ماده:

ښځې ته هم ټول هغه حقوق ورکول کېږي، چې سړي ته ورکړل شوي دي. همدارنګه هغه څه پرې واجب دي چې پر سړیو واجب دي. مګر هغه چې اسلام په ښځه پورې خاص کړي دي یا یې په سړي پورې خاص ګرځولي دي، هغه هم د شرعي دلیل له مخې، ځکه نو ښځه حق لري چې سوداګري، کرنه یا صنعت پرمخ یوسي، عقود او معاملات سرته ورسوي او هر ډول ملکیت ولري، خپلې پانګې ته په خپله یا د نورو په وسیله وده ورکړي او دا حق لري چې د ژوندانه ټولې چارې په خپله سرته ورسوي.

۱۱۵ ماده:

ښځې ته جایزه ده چې دولتي دندې پر غاړه واخلي، د امت د مجلس غړي انتخاب کړي او یا هم په خپله په هغو کې غړیتوب تر لاسه کړي، لکه څرنګه چې د خلیفه په انتخاب او بیعت کې ونډه اخیستی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱۶ ماده:

ښځې ته جایزه نه ده چې د حکومت په برخه کې کار وکړي، ځکه نو نه شي کولای چې د خلیفه، مرستیالې، والي، یا عاملې په توګه وټاکل شي او هر عمل چې په حکم پورې اړه ولري، ښځه هغه نه شي تر سره کولای. له همدې امله ښځه د قاضي القضات، د مظالمو محکمې قاضي او د جهاد د امیر په حیث نه شي ټاکل کیدای.

۱۱۷ ماده:

ښځې په عام او خاص ژوند کې برخه لري، نو په عام ژوند کې له محرمو او نامحرمو سړیو او ښځو سره خپل ژوند ته ادامه ورکولی شي، خو په دې شرط چې یوازې مخ او لاس یې تر ورغوو پورې لوڅ وي او همداراز په جامو کې یې باید تبرج او تبذل نه وي. مګر په خاص ژوند کې ښځه یوازې له ښځو او محارمو سره ژوند کولای شي او جایزه نه ده چې له نامحرمو سړیو سره ژوند وکړي او په دغو دواړو حالتونو کې پر شرعي احکامو مقیده ده.

۱۱۸ ماده:

له نامحرم سره د ښځې خلوت ناروا دی او همدارنګه د پردیو په مخ کې د عورت نه پټول او تبرج حرام دي.

۱۱۹ ماده:

نارینه او ښځې دواړو ته جایز نه دي چې داسې عمل تر سره کړي چې اخلاق له خطر سره مخ کړي یا په ټولنه کې د فساد لامل وګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۰ ماده:

د ښځې او خاوند ژوند د ډاډ او سکون ژوند او د دوی دواړو ژوند د معاشرت او ګډ ژوند دی. پر ښځه د نارینه قوامیت د پالنې او سرپرستی په اړه دی، نه د حکمرانی قوامیت او پر ښځه د خاوند اطاعت او پر خاوند د ښځې نفقه فرض ده، چې هغې ته د ټولنې له رواج سره سمه نفقه برابره کړي.

۱۲۱ ماده:

خاوند او مېرمن به دکور د چارو په سنبالولو کې په ګډه کار کوي، نارینه ته لازمه ده چې ټولې هغه چارې ترسره کړي چې له کور څخه بهر دي لکه څرنګه چې پر ښځه لازمه ده چې د کور د ننه چارې ترسره کړي او که ښځه د کور کارونه نه شي تر سره کولای، په دې سره به یې خاوند هغې ته له اړتیا سره سم خدمتګار استخداموي.

۱۲۲ ماده:

پر ښځه واجب ده چې د کوچنیو ماشومانو کفالت او سرپرستي تر هغه وخته پر غاړه واخلي چې کفالت ته اړتیا لري، هغه که مسلمان وي او که غیر مسلمان، کله یې چې د کفالت اړتیا پوره شوه که حاضنه او ولي دواړه مسلمانان وو، ماشوم ته د دې اختیار ورکول کېږي چې له کوم یوه سره ژوند وکړي، هر یو چې ماشوم اختیار کړ پر هغه واجب ده چې هغه واخلي هغه که ښځه وي که نارینه، همدا راز توپیر نه لري چې هغه هلک وي او که جینی. مګر که یو له دوی څخه مسلمان نه وي په دغه حالت کې ماشوم اختیار نه لري، بلکې مسلمان ته سپارل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتصادي نظام

۱۲۳ ماده:

اقتصادي سياست د ټولنې د اړتياوو پوره کولو ته پاملرنه ده، نو هغه څه چې لازم دي، هغه د اړتياوو پوره کولو ته پاملرنه ده او هماغه په ټولنه کې د اړتياوو د پوره کولو بنسټ گرځول کېږي.

۱۲۴ ماده:

اقتصادي ستونزه د رعيت افرادو ته د مالونو او منفعتونو توزيع ده، تر څو هغه د انتفاع لپاره ورکړل شي او اتباع د دې وړتيا پيدا کړي چې د هغې لپاره هڅې وکړي او په خپل حيازت کې يې دننه کړي.

۱۲۵ ماده:

واجب ده چې د رعيت د هر فرد اړتياوې ځان ځانته په ټوليزه توگه تضمين کړل شي او همدارنگه بايد د هر فرد ثانوي اړتياوې (کمالي حاجات) هم د امکان تر بريده په تر ټولو لوړه کچه ميسرې شي.

۱۲۶ ماده:

مال په الله سبحانه وتعالی پورې اړه لري او انسان يې خليفه وربانديې گرځولی او د همدغه عام خليفه والي له مخې حق لري چې د مال ملکيت ولري او الله سبحانه وتعالی انسان ته اجازه ورکړې چې په مال کې تصرف وکړي او دغه ځانگړې اجازه انسان ته دا حق ورکوي چې عملا د څيزونو مالک وگرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۲۷ ماده:

ملکیت درې ډوله دی: فردي ملکیت، عام ملکیت او دولتي ملکیت.

۱۲۸ ماده:

فردي ملکیت شرعي حکم دی، چې په عین یا منفعت پورې تاکل شوی دی او خپل څښتن (مالک) ته د دې اجازه ورکوي چې له هغه څخه ګټه پورته کړي او یا یې په بدل کې عوض واخلي.

۱۲۹ ماده:

عام ملکیت ټولو خلکو ته د شارع اجازه ده، چې له عین څخه ګټه واخلي.

۱۳۰ ماده:

ټول هغه مالونه چې لګښت یې د خلیفه په رایه او اجتهاد پورې اړه لري، هغه د دولت ملکیت دی، لکه د مالیې، خراج او جزیې مالونه.

۱۳۱ ماده:

فردي ملکیت په منقولو او غیر منقولو مالونو کې په پنځو شرعي اسبابو پورې مقید شوی دی، چې په لاندې ډول دي:

الف: عمل یا کار

ب. میراث

ج. د ژوندي پاتې کېدو لپاره مال ته اړتیا

د. د دولت له خوا رعیت ته د مال ورکړه (اعطا)

هـ. هغه امول چې افراد یې له مال او ځو پرته تر لاسه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۲ ماده:

په ملکیت کې تصرف د شارع په اجازه پورې اړه لري، هغه که د نفقې کولو تصرف وي او که د ملکیت د زیاتولو. په دې کې اسراف، عیاشي او امساک منع دی. هغه پانګوال شرکتونه او مرستندویې ټولنې او نور معاملات چې له شریعت سره ټکر لري، منع دي. لکه څرنګه چې سود خوړل، فاحش غبن، احتکار، قمار او دې ته ورته نور ټول شیان حرام دي.

۱۳۳ ماده:

د عشر ځمکې د عربو جزیره او نورې هغه ځمکې دي چې خلک یې مسلمان وي. خراجي ځمکې د عربو له جزیرې پرته هغه ځمکې دي چې په جګړه یا سوله فتحه شوې وي. د عشر ځمکې د رقبې او منفعت له مخې د افرادو ملکیت دی. مګر د خراجي ځمکو رقبه په دولت او منفعت یې په افرادو پورې اړه لري او هر شخص د عشري ځمکې د تبادلې او د خراجې ځمکې د منفعت د تبادلې حق لري، البته له شرعي عقودو سره سم همدا راز د نورو مالونو په څېر له هغو څخه میراث ترلاسه کولای شي.

۱۳۴ ماده:

شاړې (موات) ځمکې په ابادولو سره د افرادو په ملکیت کې داخلیږي، مګر له شاړو پرته نورې ځمکې بیا یوازې د شرعي سبب لکه ارث، پېرلو او د دولت له لوري د ورکولو له لارې د افرادو په ملکیت کې داخلیږي.

۱۳۵ ماده:

د کرنې لپاره د ځمکې اجاره کول مطلق منع دي، هغه که خراجي ځمکه وي او که عشري او همدارنګه مزارعت هم منع دی، خو مساقات بیا په مطلقه توګه جواز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۶ ماده:

د ځمکو مالک مکلف دی چې له ځمکې څخه ګټه واخلي او محتاج ته باید له بیت المال څخه تر هغې اندازې مرسته ورکړل شي، چې د خپلې ځمکې د کرلو وړتیا پیدا کړي او څوک چې درې کاله له ځمکې څخه ګټه پورته نه کړي او بېکاره یې پرېږدي، له هغه څخه اخیستل کېږي او بل چا ته ورکول کېږي.

۱۳۷ ماده:

عام ملکیت په لاندنیو دریو شیانو کې رامنځته کېږي:

الف- هر هغه څه چې خلک په عمومي توګه له هغه څخه ګټه اخلي، لکه د ښار سیمه (عامه مرافق).

ب- هغه معادن او کانونه چې دوامدار دي لکه نفت.

ج- هغه شیان چې په طبیعي ډول د افرادو ملکیت نه شي کېدای لکه سیندونه، ویالي او نور.

۱۳۸ ماده:

فابریکې د خپل ذات له مخې فردي ملکیت دی. مګر که فابریکې د هغه مادې حکم خپل کړي چې تولیدوي یې، که تولیدیدونکې ماده د فردي ملکیتونو له ډلې څخه وه، نو فابریکه یې هم فردي ملکیت ګڼل کېږي، لکه د اوبدلو فابریکې او که تولیدیدونکې ماده د عامه ملکیتونو له جنس څخه وه، نو فابریکه هم عامه ملکیت ګڼل کېږي، لکه د اوسپنې رایستلو فابریکې.

۱۳۹ ماده:

دولت ته جایزه نه ده چې فردي ملکیت پر عام ملکیت بدل کړي، ځکه عام ملکیت د مال د ډول او طبیعت له مخې ټاکل کېږي، نه د دولت په رایه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۰ ماده:

له عام ملکیت څخه د امت ټول افراد د ګټې اخیستنې حق لري او دولت ته جایزه نه ده چې له عامه ملکیت څخه د ګټې اخیستلو لپاره یو چا ته اجازه ورکړي چې له عامه ملکیت څخه ګټه واخلي یا یې په ملکیت کې داخل کړي او د رعیت نور افراد محروم کړي.

۱۴۱ ماده:

دولت ته جایز ده چې شاړې ځمکې او عامه ملکیت د رعیت د مصالحو لپاره تر خپل ملاتړ او کنترول لاندې راولي.

۱۴۲ ماده:

د مال پراخه خزانه کول منع دي، که یې زکات هم ورکړی وي.

۱۴۳ ماده:

زکات له مسلمانانو راټولیږي او له هغو نقدي، عیني، مالونو، څارویو او غلو دانو څخه اخیستل کیږي چې شریعت ټاکلي دي او له هغو مالونو څخه نه اخیستل کیږي چې په شریعت کې نه دي ټاکل شوي او همدارنګه د نصاب له هر مالک څخه اخیستل کیږي، هغه که بالغ، عاقل او مکلف وي، که غیر مکلف لکه ماشوم او لېونی. د زکات مال به په بیت المال کې په ټاکلي ځای کې ځای پر ځای کیږي او دغه مال به یوازې هغو اتو کسانو ته ورکول کیږي چې په آیت شریف کې ذکر شوي دي.

۱۴۴ ماده:

جزیه له ذمیانو څخه راټولیږي هغه هم له بالغو نارینه وو څخه د هغوی د توان په اندازه اخیستل کیږي، له ښځو او ماشومانو څخه نه اخستل کیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۵ ماده:

خراج له خراجي ځمکو څخه د هغو د توان په اندازه اخيستل کيږي، خو له عشري ځمکو څخه د موجوده حاصلاتو په نظر کې نيولو سره زکات اخيستل کيږي.

۱٤٦ ماده:

له مسلمانانو څخه د شرعي جواز په رڼا کې د بيت المال د لګښتونو د پوره کولو لپاره ماليه راټوليږي، په دغه شرط چې دغه اخيستل کيدونکې ماليه د مال د خاوند له اړتياوو څخه زياته وي او د دولت د اړتيا په نظر کې نيولو سره اخيستل کيږي.

۱٤۷ ماده:

ټول هغه څه چې شريعت پر امت واجب ګرځولي او بيت المال د هغو لپاره کافي بوديجه نه لري چې ترسره يې کړي، نو د هغو وجوب امت ته انتقاليږي. د دې لپاره دولت حق لري چې له اړتيا سره سمه پر امت ماليه وضع کړي. تر څو اړونده چاره تر سره کړي او هغه څه چې د شريعت له مخې يې سرته رسول پر امت واجب نه دي، دولت حق نه لري چې په دې برخه کې ماليه وضع کړي. نو دولت ته جايزه نه ده چې د محکمو، دولتي ادارو يا نورو مصلحتونو لپاره ماليه وضع کړي.

۱٤۸ ماده:

د دولت د بوديجې د پوره کولو لپاره دايمي لارې شته، چې هغه شرعي احکامو ټاکلې دي؛ خو په هره ځانګه کې د پيسو مصرفول او د هر څه لپاره د پيسو تخصيص د خليفه په رايه او اجتهاد پورې اړه لري.

۱٤۹ ماده:

د بيت المان دايمي واردات فئ، جزيه، خراج، د کانونو پنځمه برخه او زکات دی. دولت د تل لپاره دا مالونه راټولوي، که هغو ته اړتيا وي او که نه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰ ماده:

که د بيت المال دايمي واردات د دولت د لگښتونو لپاره کافي نه وو، دولت له خلکو ماليه اخيستى شي او دولت بايد د ماليې په اخيستلو کې له لاندې ټکو سره سم عمل وکړي:

الف. د بيت المال د واجبي مصارفو د پوره کولو لپاره، لکه له فقيرانو، مسکينانو او مسافرو سره مرسته او د جهاد د فريضې لگښتونه.

ب. د بيت المال د هغو لگښتونو لپاره چې د بدل په مقابل کې يې ترسره کوي، لکه د مامورينو لگښتونه، د لښکر موکولات او د حکامو تعويضات.

ج. د بيت المال هغه واجبي لگښتونه چې د مصلحت او آرامۍ په موخه تر سره کېږي، لکه د لارو جوړول، د اوبو را ايستل، د جوماتونو ښوونځيو او روغتونونو جوړول.

د. د بيت المال د هغو لگښتونو لپاره چې د اړتيا په وخت کې تر سره کېږي لکه: پر رعيت د حوادثو او پېښو رامنځته کېدل لکه: قحطي، طوفان، زلزله او داسې نور.

۱۵۱ ماده:

هغه مالونه چې د هېواد له بېلا بېلو سرحدي گمرکونو څخه تر لاسه کېږي، د بيت المال له وارداتو څخه دي، هغه مالونه چې له عامه ملکيت او دولتي ملکيت څخه لاس ته راځي او همدارنگه ميراثي مالونه چې وارث ونه لري او د مرتدينو مالونه ټول د بيت المال په وارداتو کې شامل دي.

۱۵۲ ماده:

د بيت المال لگښتونه اته برخې لري، چې په لاندې ډول دي:

الف. هغه اته ډلې خلک چې د زکات مستحق بلل شوي دي، هغوى ته د زکات له باب څخه مصرف کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب. فقیرانو، مسکینانو، مسافرانو، مجاهدینو او قرضدارانو ته کله چې د زکات په ځانګه کې مال نه وي، نو د بیت المال له دایمي وارداتو څخه به ورکول کېږي او که دایمي وارادت هم نه وو، بیا قرضدارانو ته څه نه ورکول کېږي. خو مسکینانو، فقیرانو، مسافرو او د مجاهدینو د مصرف لپاره مالیه اېښودل کېږي او د فساد د خورېدو له وېرې پور هم اخیستل کېږي.

ج. هغه اشخاص چې د دولت لپاره خدمت کوي لکه موظفین، حکام او لښکر، دوی ته به له بیت المال څخه معاش ورکول کېږي، که د بیت المال مال کفایت ونه کړي، نو مالیه به وضع کېږي او د فساد د وېرې او مخنیوي لپاره به پور اخیستل کېږي.

د. اساسي مصالح او مرافق لکه لارې، جوماتونه، روغتونونه او ښوونځي به له بیت المال څخه جوړېږي. که د بیت المال شتمني بس نه شي، مالیه به وضع کېږي.

هـ. د کمالي مصالحو او مرافقو لپاره به له بیت المال څخه مصرف کېږي او که په بیت المال کې پوره مال نه وي، نو له هغو څخه باید مصرف ونه شي او وځنډول شي.

و. ناڅاپي پېښې لکه زلزله، طوفان او نورو پېښو لپاره له بیت المال څخه مصرف کېږي او که هغه پوره نه شي بیا به له راټولې شوې مالیې څخه پوره کېږي.

۱۵۳ ماده:

دولت ضامن دی چې د ټولو تابعیت لرونکو لپاره کاري فرصت برابر کړي.

۱۵۴ ماده:

له شرکتونو او افرادو سره په کار ګومارل شوي موظفین هم د دولت د موظفینو په څېر له ټولو حقونو او واجباتو څخه برخمن کېږي، هرڅوک چې د معاش په بدل کې کار کوي موظف بلل کېږي، سره له دې چې د کار او کارګر ډول توپیر هم ولري، که مزدور او د کار څښتن د مزد په اړه اختلاف وکړي، هغه ته به مروج مزد ورکول کېږي، خو که یې په بل څه کې اختلاف وکړ، بیا به د اجارې د عقد په اړه له شریعت سره سم حکم او فیصله کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵ ماده:

دا جایزه ده چې مزد د کار له ګټې سره سم وي او یا د کارګر د کار له ګټې سره برابر وي، خو د اجیر د معلوماتو او علمي شهادتنامو سره یې برابرښت شرط نه دی. همدارنګه موظفین ترفیعات نه لري، بلکې خپل ټول حقونه به یې ورکول کېږي، هغه که د کار په اړه وو او که د کارګر له خوا.

۱۵٦ ماده:

دولت د هغه چا د نفقې ضمانت کوي چې نه مال لري، نه کار کولای شي او نه هم داسې څوک لري چې نفقه ورکړي، همدارنګه دولت له ناتوانه خلکو، مصیبت ځپلو او معیوبینو سره مرسته کوي.

۱۵۷ ماده:

دولت د خپل رعیت تر منځ د ثروت د دوران لپاره فعالیت کوي او په یوه ځانګړې طبقه کې د ثروت د دوران مخنیوی کوي.

۱۵۸ ماده:

دولت د رعیت افرادو ته د کمالي اړتیاوو د پوره کولو لپاره لار هواروي او له خپل ثروت سره سم په ټولنه کې په لاندې ډول توازن رامنځته کوي:

الف: هغه منقول او غیر منقول مالونه چې په بیت المال کې یې لري یا د فی مالونه او نور خلکو ته ورکړي.

ب:له خپلو آبادو او شاړو ځمکو څخه هغو کسانو ته ځمکه ورکوي چې کافي ځمکه نه لري، مګر هغه کسان چې ځمکه لري، خو د کرهنې لپاره کار نه ورڅخه اخلي ځمکه نه ورکول کېږي. هغو کسانو ته چې د فقر له امله کرنه نه شي کولای، باید مال ورکړل شي تر څو په کرنه قادر شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج: د هغه چا قرضونه چې د ورکړې توان یې نه لري، د زکات له مال، له فی او داسې نورو څخه ادا کېدای شي.

۱۵۹ ماده:

دولت د کرنیزو چارو او محصولاتو مراقبت کوي او له کرنیز سیاست سره سم به د ځمکې حاصلات تر ټولو لوړې کچې ته رسوي.

۱۶۰ ماده:

دولت په ټولیزه توگه د ټولو صنعتي چارو مراقب دی او د هغو صنعتي چارو مستقیم سرپرست گڼل کېږي چې په عامه ملکیت کې داخلې دي.

۱۶۱ ماده:

بهرنۍ سوداگري د سوداگر له تابعیت سره تړاو لري، نه د جنس د تولید په محل پورې، ځکه نو د حربي هېوادونو سوداگر زموږ په خاوره کې له سوداگرۍ څخه منع دي، خو که ځانگړې اجازه چې یوه معین سوداگر یا مال ته ورکړل شوې وي، بیا ستونزه نشته. له معاهدو سوداگرو سره له هغې معاهدې سره سم عمل کېږي چې ورسره لاسلیک شوې ده. د خپل رعیت سوداگران به د هغه څه له صادرولو څخه چې اسلامي خاوره ورته ضرورت لري او د هغه موادو له وړلو څخه چې په وسیله یې دښمن له نظامي، صنعتي او یا اقتصادي پلوه ځواکمن کېږي، منع کېږي. مگر د هر ډول مال له واردولو څخه نه منع کېږي، خو هغه دولت چې بالفعل زموږ سره په جگړه بوخت دی لکه اسراییل، هغه له دغو احکامو څخه مستثنی دی، ځکه دا ډول دولتونه په ټولو علاقاتو او اړیکو کې هغه که سوداگریزې اړیکې وي که غیر سوداگریزې د بالفعل دار الحرب حکم اخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۲ ماده:

د رعیت ټول افراد د ژوند د هرې برخې په هکله علمي لابراتوارونه جوړولی شي او دولت ته هم لازمه ده چې دا ډول لابراتوارونه رامنځته کړي.

۱٦۳ ماده:

افراد د هغو لابراتوارونو له جوړولو څخه منع کیږي، چې تولیدي مواد یې امت او دولت ته زیان رسوي.

۱٦۴ ماده:

دولت ټولو افرادو ته وړیا روغتیایي خدمتونه چمتو کوي، خو د ډاکټرانو له شخصي کار او د درمل له خرڅلاو څخه څوک نه منع کوي.

۱٦۵ ماده:

د بهرنیانو له مالونو څخه د دولت په خاوره کې تصرف او استثمار منع دی او هیڅ بهرني ته باید هیڅ ډول امتیاز ورنه کړل شي.

۱٦٦ ماده:

دولت به ځان ته ځانګړې او مستقلې پیسې چاپوي او جایزه نه ده چې دا پیسې له کومو بهرنیو پیسو سره تړاو ولري.

۱٦۷ ماده:

د دولت اصلي پیسه به طلا او نقره وي، هغه که مضروب وي او که غیر مضروب، او جایزه نه ده چې له دغو دوو پرته نورې پیسې ولري، مګر دا سمه ده چې دولت د طلا او نقرې په بدل کې نور څه صادر کړي، په دغه شرط چې د دولت په خزانه کې به دومره طلا

(c) ketabton.com: The Digital Library

او نقره موجوده وي چې له صادرو شوو پیسو سره برابره وي، ځکه نو دولت ته روا ده چې له مسو، برونزو، کاغذ او نورو څخه په خپل نامه پیسې جوړې کړي، مگر د دغه شرط په پام کې نیولو سره، یعنې د عرضه شوو پیسو له ارزښت سره سم به د دولت په خزانه کې طلا او نقره شتون لري.

۱۶۸ ماده:

د دولت د پیسو او نورو دولتونو د اسعارو تر منځ تبادله روا ده، لکه چې د دولت د خپلو پیسو تر منځ هم په برابره توگه تبادله جواز لري او هر کله چې پیسې له بېلابېلو جنسونو څخه وي د هغو په تبادله کې تفاضل هم روا دی، په دغه شرط چې لاس په لاس به وي، مگر که نسیه وي صحیح نه دی، له کوم قید پرته د تبادلې د قیمت تغیر هم روا دی خو په هغه صورت کې چې اجناس مختلف وي او د رعیت هر فرد دا حق لري چې هغه پیسې چې خوښه یې له بهر یا داخل څخه وپېري او پرته له اجازې د هغه په بدل کې نورې پیسې او شیان وپېري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زده کړو سیاست

۱٦۹ ماده:

واجب ده چې د تعلیمي نصاب اساس پر اسلامي عقیده ولاړ وي، څکه نو درسي مواد او د تدریس طریقه باید داسې عیاره شي چې هېڅ شی په تعلیم او تربیه کې له دغه اساس څخه بهر نه وي.

۱۷۰ ماده:

د تعلیم سیاست د اسلامي عقلیت او اسلامي نفسیت تکوین دی، نو په تعلیمي نصاب کې به هغه مواد ځای پرځای کېږي چې د دغه سیاست پر بنسټ ولاړ وي.

۱۷۱ ماده:

د تعلیم موخه د اسلامي شخصیت جوړول او د ژوند د چارو په اړه خلکو ته علوم او معارف ورزده کول دي. څکه نو د تعلیم طریقه باید داسې عیاره شي چې دا موخه تر لاسه شي او ټولې هغه طریقې چې له دې موخې پرته د بل څه لامل شي، منع کېږي.

۱۷۲ ماده:

لازمه ده چې د اسلامي او عربي زده کړې درسي ساعتونه د نورو مضامینو د شمېر او وخت له اندازې سره سم په پام کې ونیول شي.

۱۷۳ ماده:

واجب ده چې په تعلیم کې د ریاضیاتو په څېر د تجربوي علومو د هغو د ملحقاتو لکه ریاضي او فرهنګي معارفو تر منځ توپیر وشي، تجربي علوم د اړتیا او حاجت پربنسټ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تدریسېږي او د تعلیم په هېڅ مرحله پورې مقید نه دي، مګر فرهنګي معارف په لومړنیو مرحلو کې چې له عالي مرحلې څخه مخکې دي، له یو ټاکل شوي سیاست سره سم چې له اسلامي احکامو او افکارو سره ټکر ونه لري، تدریسېږي، مګر په عالي دوره کې د نورو علومو په څېر په دغه شرط تدریسېږي چې د تعلیم له سیاست او موخې څخه د خروج لامل ونه ګرځي.

۱۷۴ ماده:

د اسلامي ثقافت تعلیم د زده کړو په هره مرحله کې لازمي دی او باید په عالي دوره کې د اسلامي معارفو مختلفې برخې په خاص ډول سره تدریس شي، لکه څرنګه چې د هندسې، طب او طبیعي علومو او داسې نورو برخو کې په دې مرحله کې تخصص ترلاسه کېږي.

۱۷۵ ماده:

فنون او صنعتونه لکه تجارتي فنون، کرنه او کښتۍ چلونه کله له علم سره تړلي وي او له کوم قید او شرط پرته اخیستل کېږي او ځینې وخت له فرهنګ سره یو ځای کېږي او له یوه ځانګړي نظر څخه اغېزمن وي لکه تصویر او مجسمه جوړونه، دا برخه که له اسلام سره ټکر ولري، نه اخیستل کېږي.

۱۷۶ ماده:

د تعلیم نصاب به واحد وي، د دولت له رسمي نصاب پرته به نورو نصابونو ته اجازه نه ورکول کېږي، خصوصي مدرسې که د دولت نصاب عملي کړي تعلیمي کړنلاره پرمخ یوسي د تعلیم هدف او موخه ترلاسه کړي، مخنیوی یې باید ونه شي، مګر په دغه شرط چې په زده کوونکو او ښوونکو کې د نارینه او ښځو تر منځ اختلاط نه وي، همدارنګه په یوه ډله، ځانګړي دین، مذهب، نژاد یا رنګ پورې مختص نه وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۷ ماده:

هغه تعليم چې د انسان لپاره په ژوند کې اړين دی پر هر فرد، ښځينه او نارينه فرض دی، ځکه نو تعليم پر ټولو په دوو پړاوونو (ابتدايي، ثانوي) کې الزامي دی، پر دولت لازمه ده چې نوموړې زده کړې د هر نارينه او ښځينه لپاره په وړيا توگه برابرې کړي، همدارنگه دولت بايد د امکان تر وروستۍ کچې پورې په وړيا توگه د لوړو زده کړو زمينه برابره کړي.

۱۷۸ ماده:

دولت به له ښوونځيو او پوهنتونونو پرته په نورو ځايونو کې هم کتابتونونه، لابراتوارونه او د علم او معرفت نور وسايل برابروي، تر څو د پوهې مينه والو ته په بېلابېلو برخو کې لکه فقه، د فقې اصولو، حديث، تفسير، عقيده، طب، هندسه، کيميا، اختراعاتو او اکتشافاتو کې د تحقيق او څېړنو زمينه برابره کړي، ترڅو په امت کې گڼ شمير مجتهدين، مکتشفين او مخترعين را منځته شي.

۱۷۹ ماده:

د تعليم په ټولو مرحلو کې د تاليف استثمار منع دی، هېڅوک که مولف وي او غير مولف دا حق نه لري چې کتاب چاپ او خپور شي، بيا د چاپ حق هغه ته منحصر پاتې شي، مگر که داسې افکار ورسره وي چې تر اوسه چاپ او نشر شوي نه وي ورته جايزه ده چې خلکو ته د اعطا په بدل کې پيسې واخلي لکه هغه اجره چې په تعليم کې اخيستل کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرنی سیاست

۱۸۰ ماده:

سیاست د امت کورنۍ او بهرنۍ چارې سنبالول دي، چې د دولت او امت له خوا تر سره کېږي، دولت په عملي ډول دغه چارې پر مخ وړي او امت په دې هکله له دولت سره محاسبه کوي.

۱۸۱ ماده:

هېڅ فرد، حزب، ټولي او جماعت ته دا جواز نشته چې له کوم بهرني دولت سره اړیکې ولري. له دولتونو سره اړیکې یوازې د دولت صلاحیت دی، ځکه یوازې دولت دا حق لري چې د امت چارې عملا سنبال کړي او پر امت او نورو ډلو واجب ده چې له دولت سره په بهرنیو اړیکو کې محاسبه وکړي.

۱۸۲ ماده:

هدف وسیلې ته مشروعیت نه شي ورکولای، ځکه طریقه د فکرې له جنس څخه ده، نو د حرامو له لارې واجب یا مباح ته رسیدل جواز نه لري او دا جایزه نه ده چې سیاسي وسیله له سیاسي طریقې سره ټکر ولري.

۱۸۳ ماده:

په بهرني سیاست کې سیاسي مانورونه یو اړین کار دی او د هغو ځواک او قوت د اعمالو په اعلان او د اهدافو په اخفا پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۸۴ ماده:

د نورو دولتونو د جرايمو د کشف او افشاکولو جرئت، د ناوړه سياست د خطر بيان، د خبيثو توطيو بربنډول، د گمراه کوونکو اشخاصو له منځه وړل د سياست له مهمو اسلوبونو څخه گڼل کېږي.

۱۸۵ ماده:

د افرادو، ملتونو او دولتونو د چارو په سنبالولو کې د اسلامي افکارو د عظمت او شوکت څرگندول له لويو سياسي طريقو څخه گڼل کېږي.

۱۸۶ ماده:

د امت لپاره سياسي قضيه هغه اسلام دی چې پياوړی دولت ولري، شرعي احکام په حسنه توگه پلي کړي او نړی ته د اسلامي دعوت په رسولو کې نه ستړې کېدونکې هڅې وکړي.

۱۸۷ ماده:

اسلامي دعوت هغه محور دی چې بهرنی سياست ورباندې څرخي، پر همدغه اساس له ټولو دولتونو سره اړيکې نيول کېږي.

۱۸۸ ماده:

دولت به د نړی له دولتونو سره د لاندې څلورو ټکو په پام کې نيولو سره اړيکې ساتي:

۱. په اسلامي نړی کې شته دولتونه به داسې گڼل کېږي چې ټول په يوه هيواد کې دي، ځکه نو له هغوی سره اړيکې په بهرنيو اړيکو کې نه راځي او له هغوی سره اړيکې بهرنی سياست نه بلل کېږي او واجب ده چې د هغوی د وحدت لپاره د يوه دولت په شتون کې کار او فعاليت ترسره شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲. هغه هېوادونه چې اقتصادي، تجارتي، فرهنګي او د ښه ګاونډيتوب معاهدې ورسره ليکل شوې، له هغوی سره به د همغه معاهدو په رڼا کې معامله کېږي. د هغوی اتباع د خپل هويت کارت په درلودلو سره د سفر له جواز پرته زموږ خاورې ته داخلېدی شي، خو په دغه شرط چې په معاهده کې دا ټکی صراحت ولري او دوی هم بالمثل رويه ولري. له هغوی سره اقتصادي او تجارتي اړيکې د اړتيا په اندازه، په ټاکلي کيفيت او صفاتو په ټاکلو اجناسو او هغو شيزونو کې ټينګيږي، چې د دوی د ځواکمنتيا لامل ونه ګرځي.

۳. هغه دولتونه چې له هغوی سره معاهدې نه لرو او استعماري دولتونه لکه بريتانيا، فرانسه، امريکا او هغه دولتونه چې زموږ پر خاوره د يرغل اراده لري لکه روسيه، دا ټول دولتونه د حکم له مخې محارب دولتونه دي، ځکه نو بايد د دوی پر وړاندې لازم تدابير ونيول شي او جايزه نه ده چې ډيپلوماټيکې اړيکې ورسره ټينګې شي. خو د دغو دولتونو اتباع زموږ خاورې ته د دخول حق لري، مګر د سفر د جواز او خاصې ويزې په درلودلو سره هر وګړی بايد د هر سفر لپاره نوموړي شيان له ځانه سره ولري، ترهغې چې هېواد يې عملا له موږ سره جګړه پيل کړي.

۴. هغه دولتونه چې بالفعل محارب دي لکه اسراييل، واجب ده چې له دغه ډول دولتونو سره په ټولو تصرفاتو او معاملاتو کې جنګي حالت اساس وګرځول شي او داسې معامله ورسره وشي لکه چې بالفعل زموږ او د دوی تر منځ جګړه ادامه لري، سره له دې که له موږ سره اوربند ولري که يې ونه لري، د رعيت د ټولو افرادو ننوتل يې زموږ خاورې ته منع دي.

۱۸۹ ماده:

نظامي، سياسي او دې ته ورته نورې معاهدې، همدارنګه د هوايي ډګرونو او پوځي اډو اجاره په قطعي ډول منع ده، خو د ښه ګاونډيتوب، اقتصادي، تجارتي، مالي او فرهنګي او د اوربند معاهدې جواز لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۰ ماده:

دولت ته جایزه نه ده چې په هغو سازمانونو کې چې له اسلام پرته پر نورو بنسټونو ولاړ دي، لکه نړیوال سازمانونه لکه ملګري ملتونه، د عدالت نړیواله محکمه، د پیسو نړیوال صندوق، نړیوال بانک او د سیمه‌ییزو سازمانونو په څېر لکه عربي ټولنه کې ګډون وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخلاق په اسلام کې

اسلام هغه دين دی چې د الله سبحانه وتعالی له خوا پر حضرت محمد صلی الله عليه وسلم نازل شوی، ترڅو د خلکو اړيکې له خالق، خپل ځان او نورو انسانانو سره تنظيم کړي. د انسان او رب اړيکې يعنې عقايد او عبادات؛ له خپل ځان سره د انسان اړيکې يعنې اخلاق، خوراک او څښاک؛ له نورو انسانانو سره اړيکې معاملات او عقوبات بلل کيږي.

اسلام په دې ډول غواړي چې د ژوند ټولو ستونزو ته په ټوليز ډول ځواب ووايي او انسان ته په جزيي توگه نه، بلکې په ټوليزه توگه گوري. نو له همدې امله د يوې لارې په واسطه ستونزې هواروي او نظام يې پر روحي اساس ولاړ دی. روحي ناحيه د ټولنې او ثقافت اساس جوړوي او همدا يې د دولت او شريعت اساس هم دی.

سره له دې چې په اسلامي شريعت کې هر نظام په دقيق او تفصيلي ډول سره بيل شوی لکه د عباداتو، معاملاتو او عقوباتو نظامونه او د اخلاقو لپاره يې مفصل نظام نه و را منځته کړی، له دې امله يې د اخلاقو احکام بې له دې چې اخلاقو ته په تفصيلي نظر وگوري، په دې باور چې دا د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي. حال دا چې اخلاقو ته هم ځانگړی اړخ ورکړل شوی چې له نورو څخه بايد تفکيک شي. د احکامو د تفصيل له مخې يې اخلاقو ته کم تفصيل ورکړی او په فقه کې يې ځانگړی باب نه دی ورکړی. نو له همدې امله موږ په هغو فقهي کتابونو کې چې شرعي احکام پکې راټول شوي دي د اخلاقو په نامه کوم باب نه دی نومولی. همدا راز فقهاوو او مجتهدينو په اخلاقي احکامو کې د بحث او څيړنې په برخه کې دومره هڅه نه ده کړې.

اخلاق د ټولنې په جوړولو کې کوم ځانگړی اغيز نه لري، ځکه چې ټولنه د ژوند پر نظام ولاړه ده او په هغه کې افکار او احساسات اغيز لري، اما اخلاق د ټولنې په جوړولو، د هغې په پر مختگ او انحطاط کې هيڅ اغيز نه لري. بلکې عام عرف چې د ژوند له مفاهيمو څخه جوړ شوی وي په ټولنه کې اغيز لري، د ټولنې لپاره اخلاق هيڅ لاره نه شي ښودلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا هغه نظامونه دي چې په ټولنه کې پلي کېږي، هغه افکار او احساسات چې خلک يې له ځان سره لېږدوي، اخلاق هم په خپل ذات کې له افکارو او مشاعرو څخه سرچينه اخلي او د نظام د پلي کولو پايله بلل کېږي.

له همدې امله دا جواز نه لري چې په ټولنه کې اخلاقو ته دعوت وشي، ځکه اخلاق د الله سبحانه وتعالی د اوامرو پايله ده او دا عقيدې ته له دعوت څخه لاس ته راځي او په عام ډول د اسلام د پلي کولو له امله رامنځ ته کېږي. همدا راز که په ټولنه کې اخلاقو ته دعوت وشي، نو له ژوند څخه د مفاهېمو د بدلون لامل کېږي او خلک د ټولنې له حقيقت او ارزښتونو څخه لرې کوي او خلکو ته فردي فضايل په تخديري توګه ورښيي چې د ټولنې د پرمختګ له حقيقي وسايلو څخه خلک بې پروا کوي.

پر دغه اساس دا ګواښ موجود دی چې اسلامي دعوت به يوازې اخلاقو ته پر دعوت بدل کړي، د دې وېره شته چې خلک ګومان وکړي چې اسلامي دعوت يو اخلاقي دعوت دی او له اسلام څخه فکري تصور بدلوي او پر اسلام د خلکو د نه پوهېدو لامل کېږي. خلک د اسلام د پلي کولو له يوازينۍ لارې څخه چې د اسلامي دولت تاسيس دی، لرې کوي.

اسلامي شريعت د انسان اړيکه له خپل ځان سره له خپلو اړونده اخلاقي شرعي احکامو سره سمه معالجه کړې ده؛ خو د عباداتو او معاملاتو په څېر يې ورته ځانګړي نظامونه نه دي جوړ کړي، مګر ځينې ټاکلي ارزښتونه يې په پام نيولي دي، چې الله سبحانه وتعالی امر ورباندې کړی، لکه صدق، امانت، خيانت او کينه نه کول. خو دا ټول مکارم او فضايل له يوه څيزه حاصلېږي چې هغه پر اخلاقي ارزښت د الله سبحانه وتعالی امر دی. نو امانت هغه خُلُق دی چې الله سبحانه وتعالی امر ورباندې کړی دی، نو دا واجب ده چې د دغه اخلاقي ارزښت د پر ځای کولو خيال وساتو. نو په همدغه سره اخلاقي ارزښت تحقق مومي، چې اخلاق يې بولي. اما د دغه صفتونو لاس ته راوړل چې د اعمالو له پايلو څخه لاس ته راځي لکه هغه پاک لمني چې د لمانځه په واسطه تر لاسه کېږي، يا هغه چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

معاملاتو کې د وجايبو مراعات کول لکه په بيع کې صدق، په دې کې اخلاقي ارزښت نه تر لاسه کيږي، ځکه چې د عمل موخه دا نه وه، بلکې حاصل شوي صفات د اعمالو پايلې وې او د واجب امر رعايت و، چې د مومن لپاره هغه وخت خُلُقي صفات دي چې د الله سبحانه وتعالی عبادت کوي او يا معاملات ترسره کوي. ځکه مومن په لومړي نيت سره له لمانځه څخه روحي ارزښت ترلاسه کړ او په دويم قصد سره چې معامله وه (په سوداګرۍ کې يې) مادي ارزښت تر لاسه کړ، خو همدا مهال په اخلاقي صفاتو سره هم وستايل شو.

شريعت هغه صفات بيان کړي چې نېک اخلاق او يا بد اخلاق بلل کيږي. نو ښو اخلاقو ته يې انسانان هڅولي او له بدو څخه يې منع کړي دي: صدق، امانت، ورين تندی، حياء، له مور او پلار سره نيکي، زړه سوی، له غمونو څخه ځان ايستل، څوک چې د ځان لپاره څه خوښوي خپل ورور ته يې هم خوښ کړي او دغو ټولو ته يې د الله سبحانه وتعالی د اوامرو د پيروۍ له مخې انسانان هڅولي دي او د دغو له اضدادو څخه لکه دروغ، خيانت، کينه، فجور او نورو څخه يې د الله سبحانه وتعالی له نهی سره سمه منع کړې ده.

اخلاق د همدغه شريعت يوه برخه ده او د الله سبحانه وتعالی له اوامرو او نواهيو څخه ګڼل کيږي. د مسلمان په نفس کې يې له شتون پرته پر اسلام بشپړ عمل نه کيږي او د الله سبحانه وتعالی پر اوامرو عمل بشپړوي. بې له دې چې په ټولنه کې د اسلامي احساساتو له رامنځته کولو او د ډلې په غړو کې د اسلامي افکارو تحقق يوه اړتيا ده او په هېڅ صورت دا اخلاقو ته په دعوت سره نه تر لاسه کيږي. په دغه لاره سره تر لاسه کيدای شي، چې افکار او احساسات رامنځته شي، سره له دې چې په پيل کې غوښتنه د دې وي چې بايد کتله په ټول اسلام سنبال وي. په کتله کې افراد د ډلې د برخو په څېر وي، نه داسې چې مستقل افراد وي، ترڅو په ټولنه کې اسلام په بشپړه توګه ورسوي. نو دا مهال اسلامي افکار او احساسات رامنځته کيږي، انسانان په اخلاقو کې پوځ-پوځ شامليږي يعنې لومړی په اسلام کې پوځ-پوځ داخليږي او دا زموږ دا خبره څرګندوي چې اخلاق د الله سبحانه وتعالی د اوامرو د پلي کولو لپاره اړينه لازمه ده او په دې ټينګار کيږي چې مسلمان بايد په نېکو اخلاقو سنبال وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقيق سره الله سبحانه وتعالی د قرآن شريف په ډېرو سورتونو کې د انسان هغه صفات چې ضرور بايد ورباندې متصف شي بيان کړي دي. نو ترلاسه کول يې واجب دي، دغه صفات عقايد، عبادات، معاملات او اخلاق دي. همدا راز دا حتمي ده چې څلور واړه صفات به سره يو ځای شتون مومي. الله سبحانه وتعالی په لقمان سورت کې فرمايي:

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ ۖ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ (١٣) وَوَصَّيْنَا الْإِنسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنِ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) وَإِن جَاهَدَاكَ عَلَىٰ أَن تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۖ وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا ۖ وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ۚ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ (١٥) يَا بُنَيَّ إِنَّهَا إِن تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُن فِي صَخْرَةٍ أَوْ فِي السَّمَاوَاتِ أَوْ فِي الْأَرْضِ يَأْتِ بِهَا اللَّهُ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ (١٦) يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنكَرِ وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ ۖ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (١٧) وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ (١٨) وَاقْصِدْ فِي مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِن صَوْتِكَ ۚ إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ (١٩)﴾ (لقمان: ١٣ - ١٩)

ژباړه: *ياد کړه هغه وخت چې لقمان خپل زوی ته نصيحت کاوه، نو هغه وويل: زويه له الله تعالی سره څوک مه شريکوه، حق دا دی چې شرک ډېر لوی ظلم دی. موږ انسان ته د خپل مور و پلار د حق پېژندنې تاکيد کړی دی، مور يې د کمزورۍ د پاسه کمزورۍ په حال کې هغه را اخيستی، په خپله ګېډه کې يې وساته او دوه کلونه يې په تي ورکولو ولګېدل. له همدې امله موږ هغه ته نصيحت وکړ چې، زما شکر وکړه او د خپل مور او پلار شکر پر ځای کړه. همدا زما لوري ته ستا راګرځېدل دي. خو که هغوی پر تا فشار راولي چې له ما سره ته داسې څه شريک کړې چې تا ته د هغه معلومات نه وي، نو خبره يې هېڅکله مه منه. په دنيا کې له هغوی سره غوره چارچلند کوه، خو پيروي د هغه چا د لارې وکړه چې زموږ لوري ته يې رجوع کړې ده. بيا ستاسې ټولو راګرځېدل همدا زموږ لوري ته دي. په هغه وخت کې به زه تاسې ته در ونبيم چې تاسې څه عمل کاوه*

(c) ketabton.com: The Digital Library

(او لقمان ویلي وو چې) زویه! یو شی (نیکي یا بدي) که د سپېلني د دانې په اندازه هم وي او په کومه لویه ډبره یا په آسمانونو یا ځمکه کې پټ شوی وي، الله به هغه را وباسي. الله باریک بین او باخبره دی. زوی کیه! لمونځ قایم کړه، په نېکۍ امر وکړه، له بدۍ نه منع وکړه او هر مصیبت چې دربانديږ راشي، صبر وربانديږ وکړه. دا هغه خبرې دي چې ډېر تاکید یې شوی دی او له هغو خلکو سره په مخ اړولو خبرې مه کوه، پر ځمکه مغرور مه ځه، الله هېڅ یو په ځان مین او ویاړ نبکاره کوونکی انسان نه خوښوي. په خپل تګ کې میانه روي غوره کړه او خپل غږ لږ ټیټ کړه او له ټولو آوازونو څخه ډېر بد آواز د خرو وي.

په فرقان سورت کې فرمايي:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا (٦٣) وَالَّذِينَ يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا (٦٤) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ ۖ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ غَرَامًا (٦٥) إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (٦٦) وَالَّذِينَ إِذَا أَنفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَٰلِكَ قَوَامًا (٦٧) وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا (٦٨) يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا (٦٩) إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ ۗ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (٧٠) وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا (٧١) وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا (٧٢) وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا (٧٣) وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا (٧٤) أُولَٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا (٧٥) خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا (٧٦)﴾ (فرقان: ٦٣- ٧٦)

ژباړه: *د رحمان اصلي بنده ګان هغه دي چې پر ځمکه ورو ځي او که جاهلان یې مخې ته راشي، نو وایي تاسې ته سلام. هغه کسان چې د خپل پروردګار پر وړاندې په سجدو*

(c) ketabton.com: The Digital Library

او قيام شپې تېروي. هغه کسان چې دعاګانې کوي، چې اې زموږ پروردګاره موږ د دوزخ له عذابه وساته. د هغه عذاب خو راپسې کېدونکی دی. هغه خو ډېر ناکاره هستوګنځی او ځای دی. هغه کسان چې کله لګښت کوي، نو نه بې ځایه لګښت کوي او نه بخيلي؛ بلکې د هغوی لګښت د دغو دواړو سرحدونو په منځ کې په منځلارۍ ولاړ وي. هغه کسان چې له الله پرته کوم بل معبود نه بولي، هغه نفس په نا حقه نه وژني، چې الله تعالی حرام کړی وي او نه زنا کوي؛ خو هر څوک چې دغه کار وکړي، هغه به د خپلې ګناه بدله ومومي. د قيامت په ورځ به هغه ته مکرر عذاب ورکړل شي او په هماغه کې به د تل لپاره ذليل پروت وي. مګر دا چې چا (له دغو ګناهونو څخه وروسته) توبه ايستلې وي او ايمان يې راوړی وي او غوره عمل يې کړی وي؛ د دغسې خلکو بدی به الله په نېکيو بدلې کړي او الله ‌ ډېر بښونکی او پوره مهربان دی. څوک چې د توبې په ايستلو نېک عملي غوره کوي، هغه نو د الله تعالی لور ته داسې راګرځي، لکه څرنګه چې د ګرځېدلو حق دی. (د رحمن بنده ګان هغه دي) چې د دروغو شاهدي نه وايي او که پر کوم بابېزه شي ورشي، نو د شريفو انسانانو په څېر ورڅخه تېرېږي. دوی ته که د خپل پروردګار د آيتونو په اورېدلو نصيحت کېږي، نو ځان ړوند او کوڼ نه ورباندې اچوي. هغه کسان چې دعاګانې کوي چې اې زموږ پروردګاره! موږ ته د خپلو مېرمنو او اولادونو څخه د سترګو يخنې راکړه او موږ د پرهېزګارانو امامان کړه، دغه دي هغه کسان چې د خپل صبر مېوه به د دنګې ماڼۍ په بڼه کې ومومي. په آدابو او سلامونو سره به يې هرکلی کېږي. هغوی به د تل لپاره هلته اوسېږي. څومره ښه دی هغه استوګنځی او هغه ځای.

په الاسراء سورت کې الله سبحانه وتعالی فرمايلي دي:

﴿وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۚ إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِندَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُل لَّهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُل لَّهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا (٢٣) وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُل رَّبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا (٢٤) رَّبُّكُمْ أَعْلَمُ بِمَا فِي نُفُوسِكُمْ ۚ إِن تَكُونُوا صَالِحِينَ فَإِنَّهُ كَانَ لِلْأَوَّابِينَ غَفُورًا (٢٥) وَآتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ

(c) ketabton.com: The Digital Library

السَّبِيلِ وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا (٢٦) إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ۖ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا (٢٧) وَإِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَاءَ رَحْمَةٍ مِّن رَّبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُل لَّهُمْ قَوْلًا مَّيْسُورًا (٢٨) وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا (٢٩) إِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَن يَشَاءُ وَيَقْدِرُ ۚ إِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا (٣٠) وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ إِمْلَاقٍ ۖ نَّحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ ۚ إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْئًا كَبِيرًا (٣١) وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنَا ۖ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا (٣٢) وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَمَن قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِف فِّي الْقَتْلِ ۖ إِنَّهُ كَانَ مَنصُورًا (٣٣) وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّىٰ يَبْلُغَ أَشُدَّهُ ۚ وَأَوْفُوا بِالْعَهْدِ ۖ إِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْئُولًا (٣٤) وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ ۚ ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٣٥) وَلَا تَقْفُ مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ ۚ إِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ أُولَٰئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْئُولًا (٣٦) وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا ۖ إِنَّكَ لَن تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَن تَبْلُغَ الْجِبَالَ طُولًا (٣٧) كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا (٣٨)﴾ (الاسراء: ٢٣- ٣٨)

ژباړه: *ستا رب پریکړه کړې ده، چې تاسې له الله پرته د بل هېچا عبادت مه کوئ، له مور او پلار سره ښه چارچلند وکړئ. که له تا سره له هغو نه یو یا دواړه زړښت ته ورسېږي، نو هغوی ته اف قدري هم مه وایه. مه هغو ته سخت ځواب ورکوه، بلکې له هغوی سره په درناوي خبرې کوه او په نرمۍ او رحم سره د هغوی پر وړاندې مات غاړی اوسه او دا دعا کوه چې (پروردګاره پر دوی رحم وکړه لکه څنګه چې دوی له زړه سوي او خواخوږۍ سره په ماشومتوب کې زه پاللی وم)، ستاسې رب ښه پوهېږي چې ستاسې په زړونو کې څه دي. که تاسې صالحان یاست، نو هغه د دغسې کسانو لپاره بښنه کوونکی دی، چې خپل نیمګړتیاوو ته په متوجه کېدو د بنده ګۍ د سمې کړنلارې لوري ته را واوړي. د خپلوانو، مسکینانو او مسافرو حق پوره ورکړه او بې ځایه لګښت مه کوه، بې ځایه لګښت کوونکي د شیطان ورونه دي او شیطان د خپل رب ناشکره دی. که ته له هغو (یعنې اړو خپلوانو، مسکینانو او مسافرو) نه څنګ وکړې، په دغه اساس چې تر اوسه د*

(c) ketabton.com: The Digital Library

الله د هغه رحمت په لټه کې يې چې ته يې هيله من يې، نو هغو ته نرم ځواب ورکړه. نه خپل لاس تر غاړې تړه او مه يې بيخي داسې غزولی پرېږده چې پړ او بې وسه پاتې شې. ستا رب چې چا ته غواړي روزي پراخوي او چاته يې چې خوښه شي، تنګوي يې. هغه د خپلو بنده ګانو له حاله باخبر دی او هغوی ويني. خپل اولادونه د بېوزلی له وېرې مه وژنئ، موږ به هم تاسې او هم هغوی ته روزي ورکړو. په حقيقت کې د هغو وژل ستره ګناه ده. زنا ته مه نژدې کېږئ، هغه ډېر ناوړه کار دی او ډېره بده لاره ده. هغه نفس مه وژنئ، چې الله حرام کړی دی، مګر په حق سره او څوک چې مظلوم وژل شوی وي، د هغه وارث ته موږ د غچ غوښتنې حق ورکړی دی. نو پکار ده چې د هغه په وژلو کې له حده تېری ونه کړئ، له هغه سره به مرسته وشي. د يتيم مال ته مه نژدې کېږئ، خو په ډېره ښه طريقه تر هغه پورې چې هغه د خپلې ځوانی منګ ته ورسېږي. د ژمنې پابند اوسئ. دا يقيني ده چې د ژمنې په اړه به تاسې پوښتل کېږئ او که په پېمانه ورکړه کوئ نو پوره يې ډکه کړئ. که تله کوئ نو په سم ترازو يې وکړئ، دا ښه کړنلاره ده او د عاقبت له پلوه هم همدا ډېره غوره ده. هغه څه مه تعقيبوه چې تا ته د هغه علم نه وي. غوږونه، سترګې او زړه هر څه هرومرو پوښتل کېږي. پر ځمکه مغرور مه ځه، ته نه ځمکه څيرولی شې، نه د غرونو هسکوالي ته رسېدلی شې، له دغو چارو نه د هر يو بد اړخ ستا پروردګار ته ناوړه دی.

نو په درې واړو سورتونو کې دغه آيتونه د بېلابېلو صفتونو څرګندوی دي، چې د مسلمان صورت ښيي او اسلامي شخصيت په ذات کې له نورو څخه بېلوي او په وضاحت سره څرګنديږي، چې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي، چې احکام يې په عقيده عباداتو، معاملاتو او ځينې يې هم په اخلاقو پورې اړه لري. خو دا ورڅخه په بشپړه توګه څرګندېږي چې دا يوازې په اخلاقو کې نه شي سره راټولېدلی، بلکې له عقيدې، عباداتو، معاملاتو او اخلاقو څخه جوړ شوي دي او دا هغه صفات دي چې اسلامي شخصيت ورڅخه جوړېږي. خو له اخلاقي پلوه نيمګړتياوې د پوره سړي او اسلامي شخصيت نيمګړتياوې دي. ځکه ترڅو هغه موخه ترلاسه شي چې خامخا به په روحي بنسټ ولاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او هغه اسلامي عقیده ده او په دې سره متصف کېدل پر همدغه عقیده ولاړ دي. نو له همدې امله یو مسلمان پر صدق په داسې شان سره نه متصف کېږي چې د صدق په ذات متصف شي، بلکې له دې امله وربانديې متصف کېږي چې الله سبحانه وتعالی ورته امر کړی دی او که کله د اخلاقي ارزښت د لاسته راوړلو مراعات کوي، نو ریښتینی وي. نو د اخلاقو په ذات سره انسان نه متصف کېږي، بلکې د الله سبحانه وتعالی د امر له مخې دا ارزښتونه ترلاسه کوي.

له همدې امله خامخا مسلمان ته پکار ده چې په داسې صفاتو ځان سنبال کړي او په خوشالۍ او غاړه اېښودلو سره چې د تقوا لامل کېږي هڅه وکړي او دا د عباداتو له پایلو څخه لاس ته راځي:

﴿...إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ...﴾ (العنکبوت: ۴۵)

ژباړه: *په تحقیق سره لمونځ له فحشا او منکر څخه منع کوي.*

دا هم واجب ده چې په معاملاتو کې هم د الله سبحانه وتعالی اوامر ومني: (الدین المعاملة) "دین معامله دی." سره له دې چې ځانګړي اوامر او نواهي دي، نو دا یې د مسلمان په نفس کې تثبیتوي او لازمه شیمه او توان وربښي. نو دا په انسان پورې اړه لري چې اخلاق د ژوند له نورو نظامونو سره یو ځای کړي، سره له دې چې مستقل او ځانګړي صفات دي او مسلمان په ښه شکل سره صالح جوړوي. پر اخلاقو متصف کېدل د الله سبحانه وتعالی اوامرو او نواهیو ته ځواب ویل دي، ځکه دغه اخلاق په ژوند کې ګټه او زیان رسوي. دا هغه څه دي چې په نېکو اخلاقو تل ثابت وي او هغه مسلمان د اسلام د پلي کولو لپاره په هڅو سره ثابت کړي دي. دا هسې نه راچاپېر کېږي لکه منفعت چې له انسان څخه چاپېر کېږي، ځکه له اخلاقو څخه موخه منفعت نه دی، بلکې دا واجبه ده چې منفعت پکې نه وي، ځکه موخه مو مادي، انساني او روحي ارزښتونه نه، بلکې یوازې اخلاقي ارزښتونه دي. هېڅ جواز نه لري چې دا ډول ارزښتونه دې پکې ورګډ شي چې پر هغو په عمل کولو او یا اتصاف کې ستونزې رامنځته کړي. کومه پاملرنه چې دلته اړینه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه دا ده چې مادي ارزښتونه به له اخلاقي ارزښتونو څخه لرې ساتل کېږي او دا هم اړینه ده چې د ګټو له مخې د دغې ارزښتونو عملي کول د اخلاقو لپاره لوی ګواښ او خطر دی.

پایله: اخلاق د ټولنې له بنسټونو څخه نه دي، بلکې د فرد ارزښتونه دي. له دې امله ټولنه په اخلاقو سره نه اصلاح کېږي، بلکې په اسلامي افکارو، احساساتو او اسلامي نظامونو په پلي کېدو سره اصلاح کېږي. سره له دې چې اخلاق فردي ارزښتونه دي، خو یوازې اخلاق هم نه دي، بلکې یوازې اخلاق نه شي کولای ترڅو عقاید، عبادات او معاملات ورسره مله نه شي. نو له همدې امله دا هېڅ اعتبار نه لري چې د یو چا اخلاق ښه وي، خو عقیده یې غیر اسلامي وي، دا پر دې مهال هم کافر دی او له کفر وروسته بله ګناه نشته. همدا راز که د چا اخلاق نېک وي، خو عبادات نه کوي او یا یې معاملات د شریعت له مخې نه وي، کوم ارزښت نه لري. نو د یوه فرد په جوړښت کې عقیده، عبادات، معاملات او اخلاق ټول ونډه لري. شرعا دا روا نه ده چې یو څوک یوازې اخلاقو ته پام وکړي، خو پاتې نور صفات پرېږدي. دا روانه ده چې په عقیده کې یې ډاډ نه وي ترلاسه کړی، په نورو برخو کې هڅه وکړي. په اخلاقو کې اساسي امر دا دی چې بنسټ به یې پر اسلامي عقیده ولاړ وي او له دې امله مومن پر اخلاقو متصف کېږي، چې د الله سبحانه وتعالی اوامر او نواهي دي.

پای

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

امت کتاب

www.ummatproduction.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library